

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Кафедра соціальної роботи, управління і педагогіки

**«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2018:
Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні:
глобальний, національний та регіональний аспекти»**

XXI Всеукраїнська науково-методична конференція

ТЕЗИ

**наукової конференції
«Формування професійних компетентностей
учнівської та студентської молоді
в межах STEM-освіти»**

Миколаїв, 16 листопада 2018 року

Миколаїв – 2018

«Могилянські читання – 2018 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти» : XXI Всеукраїнська науково-практична конференція : тези доповідей наукової конференції «Формування професійних компетентностей учнівської та студентської молоді в межах STEM-освіти». – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. – 136 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників наукової конференції «Формування професійних компетентностей учнівської та студентської молоді в межах STEM-освіти» у рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання – 2018».

Матеріали публікуються за оригіналами, які представлені авторами. За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор.

СЕКЦІЯ: ПОТЕНЦІАЛ STEM-ОСВІТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

УДК 37.091.113-051(043.2)

Архінова А. Є.

МОДЕРАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ В УМОВАХ STEM-ОСВІТИ

Сьогодні, в умовах нових вимог Закону України «Про освіту», головна мета STEM-освіти полягає в посиленні розвитку науково-технічного напрямку в навчально-методичній діяльності на всіх освітніх рівнях, а також у створенні науково-методичної бази для підвищення творчого потенціалу молоді та професійної компетентності науково-педагогічних працівників.

Серед ключових компетентностей концепції «Нової української школи» одне з провідних місць посідає інформаційно-цифрова грамотність, що гармонійно входить в систему STEM-освіти, створюючи основу для успішної самореалізації особистості і як фахівця, і як громадянина. Зважаючи на це, одним із завдань сучасного керівника закладу освіти є необхідність використання різноманітних управлінських технік у поєднанні з інформаційно-комунікаційними технологіями. Таке вміле поєднання сприяє зміні сутності управління освітнім процесом, робить його більш адресним та актуальним, забезпечує підготовку учнів до життєдіяльності в електронному інформаційному середовищі в умовах глобалізації суспільства.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це широкий спектр цифрових технологій, що використовуються для створення, передачі, розповсюдження інформації та надання послуг. Завдяки впровадженню інформаційних технологій в освіту з'явилися нові можливості для модернізації управління навчальним закладом.

Головним напрямом перебудови освітнього менеджменту і його радикального вдосконалення, пристосування до сучасних умов стало впровадження високоефективних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема хмарних, адже вміння працювати з інформацією стає одним із необхідних компонентів ефективної діяльності керівних кадрів освітян.

Упровадження інформаційних технологій у Миколаївській ЗОШ I–III ступенів № 31 відбувається не лише в управлінській діяльності (ведення й оформлення внутрішньошкільної документації; створення і використання бази даних учителів та учнів школи; моніторинг діяльності вчителів; участь в інтерактивних телеконференціях, вебінарах; пошук і збирання нормативно-правової інформації за допомогою Інтернету; використання електронної пошти), а й у навчально-виховній (використання педагогічних програмних засобів у ході викладання навчальних предметів; комп'ютерне тестування і контроль знань; послуги електронної бібліотеки; оформлення шкільної газети; видання шкільних збірників та альманахів; використання електронних енциклопедій та текстів художніх творів тощо).

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та зростання вимог до якості освіти вимагає впровадження нових інформаційних сервісів. Апаратне та програмне забезпечення вдосконалюється й оновлюється чи не щодня, однак жоден загальноосвітній навчальний заклад не може змінювати свою комп'ютерну техніку та програмне забезпечення відповідно до мінливих тенденцій розвитку технологій. Саме хмарні технології відкривають нові можливості управління не лише навчально-виховним процесом, науково-методичною роботою, а й здійснювати управління навчальним закладом загалом.

Хмарні технології (cloud computing) – це технології, що надають користувачам мережі Інтернет доступ до комп'ютерних ресурсів сервера з використанням програмного забезпечення як онлайн-сервісу. Користувач має доступ до особистих даних, але не може керувати і не зобов'язаний дбати про інфраструктуру, операційну систему і власне програмне забезпечення, з яким він працює.

Переваги використання хмарних технологій: не потрібні потужні комп'ютери; зменшені економічні витрати на закупівлю; не потрібне оновлення програмного забезпечення; уся необхідна інформація знаходиться в хмарі; доступність із різних пристроїв; необмежений обсяг збереження даних у хмарному сховищі; зменшені ризики піратства; не обов'язкова прив'язка до робочого місця; захист даних від втрат; відкритість освітнього середовища; усі завдання щодо налаштування, усунення неполадок, розширення інфраструктури бере на себе сервіс-провайдер.

У «хмарі» підтримуються три основних види діяльності, що зумовлює певні напрями їхнього використання в управлінській діяльності:

– комунікація – процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами;

– колаборація – процес спільної діяльності, наприклад, в інтелектуальній сфері, двох і більше осіб або організацій для досягнення спільних цілей, при цьому відбувається обмін знаннями, навчання і досягнення згоди;

– кооперація – співробітництво, взаємозв'язок осіб у процесі їх діяльності.

Використання хмарних технологій в управлінні є важливою складовою розвитку єдиного інформаційного простору навчального закладу за умови чіткої організації роботи адміністрації школи. У Миколаївській ЗОШ I–III ступенів № 31 ми використовуємо такі хмарні технології: «віртуальні предметні спільноти», «віртуальні учительські спільноти», «віртуальні методичні кабінети», «віртуальні класи», інтерактивну приймальню, тематичний форум, дистанційні наради, он-лайн-конференції.

Сервіси, зібрані в «хмарі», відкривають додаткові можливості для організації управлінської діяльності директора закладу освіти та його заступників. Це зокрема стосується роботи із сервісами збереження мультимедійних веб-ресурсів (фотосервіси – Picasa, Pinterest; відеосервіс – Youtube, геосервіс – Google maps; документообіг – Slideshare, GoogleDocs, SkyDrive та ін.), використання яких дає змогу безкоштовно зберігати, класифікувати, обмінюватися графічними зображеннями, аудіо- та відеоресурсами, презентаціями, а також організувати обговорення завантажених матеріалів. Ці системи ми використовуємо в управлінській практиці не лише як джерело накопичення мультимедійних освітніх веб-ресурсів, а й як систему зберігання шкільних відео-, фото- та аудіоархівів і творчих робіт учнів, засіб для спільної освітньої діяльності педагогів школи.

Найбільш поширеними у використанні є хмарні сервіси, призначені для набуття навичок роботи із веб-сервісами та звичайними документами. До них можна віднести: хмарну платформу Google Apps Education Edition, основними інструментами якої є: електронна пошта Gmail (до основних переваг цього сервісу відносять підтримку текстового та голосового чату GoogleTalk, а також відеочату); календар Google (дає змогу запланувати час зустрічі, створювати повторювані заходи, встановлювати нагадування про подію для всіх її учасників, а також запрошувати інших учасників); Google-диск – сховище для зберігання власних файлів з можливістю налаштування прав доступу до них; Google-docs – сервіс для створення документів, таблиць і презентацій з можливістю надання прав спільного доступу кільком користувачам; сайт Google-інструмент, що дає змогу створювати сайти за допомогою шаблонів.

Значна кількість керівників загальноосвітніх навчальних закладів, на жаль, досі не змогли вирішити питання щодо правильного зберіган-

ня файлів та їх безпеки, хоча більшість сервісів давно пропонують хмарні сховища, які можуть забезпечити збереження файлів навіть у результаті непередбачуваних обставин (поломка, злам або втрата комп'ютера). Хмарний сервіс Google-диск, запропонований компанією Google, дає змогу зберігати на безоплатній основі до 15 Гб файлів. До основних можливостей Google-диска відносять:

- створення файлів (можливість створювати різні текстові файли та презентації, зокрема, спільного редагування файлів разом зі своїми друзями та колегами);

- забезпечення доступу до файлів із різних пристроїв (файли, що знаходяться на Google-диску, можна переглядати з комп'ютера, планшета або смартфона за умови можливості виходу в Інтернет);

- можливість розпізнавання від сканованих сторінок або фотографій із текстом;

- створення анкет та опитувальників для проведення моніторингової діяльності з учнями, вчителями та батьківською громадськістю.

Використання Google-диска в управлінській діяльності ЗОШ № 31 сприяє підвищенню професійного рівня та значно полегшує роботу директора школи і заступників у питаннях упорядкування шкільної документації, створення шкільної бази даних учителів та учнів, опрацювання електронного річного плану роботи школи, систематизації та створення електронної бази освітніх законодавчих актів, наказів директора з основної діяльності, програми моніторингових досліджень тощо.

Отже, забезпечення хмарних технологій в управлінні закладом освіти дає змогу створити систему, в якій можна ефективно узагальнити інформаційні потоки, класифікувати всю наявну інформацію, забезпечити обмін інформацією та доступ до центральних баз даних.

Формування хмаро орієнтованого освітнього середовища позитивно впливає на діяльність адміністрації закладу, організацію освітнього процесу, створює оптимальні умови для підвищення мотивації учнів до навчально-дослідницької діяльності, забезпечує доступ до означеного сервісу школи всіх педагогічних працівників, учнів і батьків. Хмарні сервіси на цей час є повноцінним інструментом формування інформаційно-цифрових компетентностей учнів та вчителів, дає змогу закладу освіти створити власний онлайн-простір та максимально ефективно створювати власне освітнє середовище в рамках впровадження STEM-освіти.

STEM-КВЕСТ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Яким має бути вчитель та школа ХХІ століття? Сучасний успішний вчитель, на думку учнів та їхніх батьків, – це цілеспрямована людина, яка постійно вчиться, поважає та цінує учнів, слідкує за інноваціями, володіє сучасними педагогічними технологіями, методами, методиками та прийомами. А ще це людина, яка на «ти» з інформаційними технологіями: веде свій блог та спілкується онлайн з батьками, учнями та колегами; використовує ІКТ при поясненні нового матеріалу, проведенні опитувань тощо; вчиться дистанційно. Використання ІКТ на уроках сприяє формуванню в учнів навичок ХХІ століття: вони вчать-ся працювати в команді, гнучко мислити, ефективно використовувати інформаційні технології, адаптуватись, бути лідерами тощо.

Разом з тим, сьогодні одними із найбільших викликів освіти є зниження зацікавленості учнів до дисциплін природничо-математичного циклу з одного боку, та відсутністю фахівців високотехнологічних галузей, з іншого. Що робити, аби вмотивувати учнів до вивчення вищезгаданих дисциплін та водночас бути сучасним, успішним та доцільно використовувати інформаційно-комунікаційні технології?

Стратегією розвитку сучасної освіти є формування ключових компетентностей учнів. Вирішення проблеми реалізації ключових компетентностей на уроках математики полягає у створенні необхідних умов для навчання. У першу чергу це мотивація. Учень повинен бути добре змотивованим, інакше втрачає інтерес, або зовсім його не проявляє. У цьому питанні вчителю предметнику допоможуть квести, змагання «Слабка ланка», цікаво побудований урок. Без предметних зв'язків у цьому питанні не обійтись.

Квест – це гра, в яку входять мінімум дві команди з 4–6 гравців, метою якої є розшифрувати певне місце на обумовленій території, виконати на цьому місці певні дії або завдання. Така гра потребує відгадування непростих питань або завдань. І саме ці завдання формуватимуть ключові компетентності. Залежно від завдання буде формуватись та чи інша компетентність.

Уміння вчитися. Дайте дітям завдання, що потребує знаходження відповіді в Інтернеті, або ж заплануйте завдання на квест, таким чином, щоб всі завдання потребували знаходження відповіді в Інтернеті.

Таким чином діти працюватимуть з інформацією, і паралельно навчатимуться аналізувати та фільтрувати, поступаючи інформацію. Такий квест можна запланувати на уроці засвоєння нових знань.

У багатьох учнів є проблема з виконанням та здійсненням логічних операцій, засвоєнням великої кількості інформації. На їхню думку нова інформація, яка викладається на уроках, їм не потрібна.

Використання новітніх технологій та впровадження нових методик в навчання, підштовхує учнів до зацікавленості та різнобічному розвитку.

Квест – це саме та методика, яка вчить знаходити інформацію, аналізувати та систематизувати її.

Такий вид діяльності розвиває активне пізнання, логічне мислення, дозволяє вирішити проблемні задачі.

Використання квесту, як позакласний захід дозволяє активізувати розумову діяльність, формує стійкий інтерес, вдосконалює сприйняття та навички поєднання, розвиває універсальні форми розумової діяльності.

Квест повинен будуватись за сюжетом, який має декілька варіантів, питання та завдання мають бути розраховані на застосування логіки.

Потрібно обов'язково залучити всіх учасників групи. У складанні сюжету квесту мають обов'язково враховуватись міжпредметні зв'язки.

Коли дитина виконує завдання квесту, активізуються увага, емоційно-вольові якості, пам'ять, що у свою чергу підвищує розвиток навчально-пізнавальної діяльності

Квест являє собою метод стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності за допомогою гри, під час якої школярі шукають оригінальні рішення.

Кожна команда під час гри виконує логічні завдання за допомогою підказок і пошуку відповідей в нестандартних ситуаціях. Після виконання завдання, команда переходить до рішення іншого завдання. Перемога дістається тій команді, котра вирішила всі завдання першою.

Під час такої гри використовуються такі прийоми, як: ребуси, анограми «крокодил», головоломки, пошук зайвого, створення за зразком, шифрування, стінгазети, розв'язування задач, брошури, знайти «ключове слово», скласти пазл.

Квест можна розглядати, як форму організації навчання, в залежності від правил. Змагання можуть приймати різну форму, вид та тип.

Як варіант такої діяльності, можна розглядати веб-квест. Веб-квест включає в себе використання інформаційних ресурсів Інтернету і інтегрувати їх у навчальний процес. Такий вид діяльності формує соціальні, навчальні, комунікативні, інформаційні компетентності.

При виконанні завдань веб-квесту відбувається досить не простий пошук інформації в мережі. Учні, що грають, вчаться використовувати інформаційний простір Інтернету для збагачення сфери своєї творчої діяльності.

Як і кожна гра, квест має свої правила: квест відбувається на певній території (у цьому випадку – школа), команди отримують завдання. Якщо команда виконала завдання правильно за відведений час, то команда одержує завдання-перехід. Завдання-перехід включає в себе зашифрований номер чи назву кабінету, яке передбачає розв'язок наступного завдання.

На кожному пункті переходу передбачається присутність помічників організаторів, які слідкують за дотриманням правил. Помічники не мають права надавати автоперехід швидше вказаного у завданнях часу, а також надавати підказки і допомогу командам. Команди штрафуються за шум та нецензурну лексику. На кожному пункті переходу помічники організатора роблять відповідні позначки, записи на картках помічника та на картках команд.

Щоб діти проявили більшу активність, зацікавленість й захоплення, бажання на квест-уроці, уроки проводяться на одну й ту ж тему, в різних класах однієї паралелі, використовуючи та не використовуючи цей метод.

Завдання квесту, включають не тільки поточний матеріал, але й деякі питання з раніше пройдених тем. Наприклад, складові комп'ютері, способи шифрування, історія розвитку цифрової техніки є елементами, або ж питаннями, що допомагають дати відповідь на питання, пов'язаних з графічними редакторами, мережою Інтернет, текстом тощо.

Сучасні діти виявляють зацікавленість до всього незвичайного, неординарного та яскравого, що сприяє переключенню уваги, зміну ходу думок. Діти починають мислити не тільки логічно, а ще й абстрактно та творчо. Це все в свою чергу сприяє розвитку вищих форм мислення.

Система роботи, яка включає в себе квести, формує пізнавальний інтерес до вивчення того, чи іншого предмету.

Використання квестів на уроках має свої переваги. По перше, учні отримують шанс пізнати один одного, під час прийняття швидких рішень, проявляються приховані якості учнів, інтелектуалів, потенційних лідерів, які здатні та вміють прорахувати декілька ходів наперед. По-друге, сприяння розвитку логічного мислення, інтуїції, формує вміння швидко знаходити вихід з неординарної ситуації, полегшує знаходження спільної мови з різними людьми. По третє, учні краще знайомляться з темою, адже, всі сценарії мають тематичний характер, учні проводять аналогії й асоціації між різними явищами, сприяння

швидкої актуалізації інформації. Етапи гри дозволяють спільно пережити емоційні всплески, які зближують учнів психологічно та викликають масу позитивних емоцій, радісні моменти, що сприяють розвитку комунікабельності, розвитку ерудиції сприяють інтелектуальні етапи, що виявляють спритність.

Після закінчення квесту, вчитель повинен переконатись та проаналізувати свою професійну діяльність і зробити висновок, що квест приніс позитивні результати.

Загальний рівень обізнаності та розвитку школяра підвищує розвиток логічного мислення, уваги, пам'яті, спостережливості.

Ким би не хотів стати учень в майбутньому, який би фах не обрав, він повинен правильно і швидко мислити, діяти організовано, паралельно враховуючи обставини і ресурси, які він має.

Учитель, який хоча б спробував створити та провести квест з учнями, одразу побачить позитивні зміни в своїх вихованцях.

Отже, ми можемо зробити висновок, що STEM-квест — це формат уроку з орієнтацією на розвиток пізнавальної, дослідницької діяльності учнів, на якому основна частина інформації добувається через ресурси Інтернет. Ми дійшли висновку, що технологія застосування квесту під час навчання математики є дуже важливою для STEM-освіти. Застосування таких технологій сприяють розвитку учнів, формуванню їхніх практичних умінь і навичок, розвивають пізнавальний інтерес та сприяють розвитку творчих здібностей та збагаченню досвіду їх творчої діяльності.

УДК 37.091.313-044.247:004](043.2)

Гарматюк І. О.

ЕЛЕМЕНТИ STEM-ОСВІТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Сьогодні в Україні напрямком STEM-освіти набуває все більшої популярності, STEM-підходи реалізуються у багатьох загальноосвітніх навчальних закладах і позашкільні (діяльність Малої академії наук, різноманітні програми, конкурси і олімпіади, хакатони та інше). Фахівці майбутнього мають зав'язувати задачі з використанням наукових підходів і сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Для цього необхідно приділяти увагу науковій та дослідницькій діяльності учнів, розвитку певних компетентностей учнів. STEM-освіта має дуже

потужний потенціал, для ефективної реалізації якого потрібно впроваджувати елементи STEM у навчанні. STEM-підхід у навчанні будь-яких предметів розвиває критичне, аналітичне, творче, інноваційне мислення, вміння використовувати в своїй діяльності ІКТ. Учні навчаються працювати над проектами в групах, командах.

Головна мета навчального предмета «Інформатика» відповідно до вимог Державного стандарту початкової загальної освіти – ознайомлення учнів з інформаційно-комунікаційними технологіями та формування у дітей ключових компетентностей для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації в суспільстві. Вивчення курсу «Інформатика» сприяє формуванню і розвитку в учнів *ключових компетентностей*, серед яких можна виділити предметну ІКТ-компетентність, міжпредметні, комунікативні та соціальні компетентності.

ІКТ-компетентність, як предметна, передбачає впевнене критичне та безпечне використання ІТ-засобів у навчанні й повсякденному житті.

Формування інформаційної компетентності, перш за все, припускає формування універсальних навичок мислення і вирішення задач. До них відносяться уміння спостерігати і робити логічні висновки, використовувати різні знакові системи і абстрактні моделі, аналізувати ситуацію з різних точок зору, розуміти загальний контекст і приховане значення висловів, неухильно самостійно працювати над підвищенням своєї компетентності в цій сфері.

Тобто, вважається, що інформаційно-компетентний учень може визначити природу й розміри необхідної інформації. При цьому він бере участь в обговоренні проблеми, формулює запитання, що уточнюють, яка саме інформація потрібна; використовує загальні джерела інформації для ознайомлення з проблемою, визначає наявність (або відсутність) потрібних відомостей; розрізняє ключові поняття й терміни, визначає придатність потрібної інформації. Такий учень ефективно здійснює пошук потрібної інформації, використовує комп'ютер та інші технології. При цьому він знаходить найбільш прийнятні методи доступу до інформації; будує й застосовує ефективні дослідницькі стратегії (складає план, визначає ключові слова, синоніми, терміни для інформаційної потреби, добирає словник спеціальної лексики); використовує різні пошукові системи, оцінює відповідність знайденої інформації поставленій меті й визначає, чи потрібна альтернативна інформація, інші методи пошуку; виділяє, записує, обробляє інформацію та її джерела.

Інформатика має значний потенціал для формування особистості майбутніх громадян, зокрема їх інформаційної культури, яка проявляється в навичках використання новітніх інформаційних і комунікаційних технологій з урахуванням норм життя і цінностей демократичного суспільства.

Міжпредметні зв'язки дозволяють застосовувати знання з різних предметів у навчальній діяльності учнів. Використовуючи такий підхід, намагаючись створити на своїх уроках сприятливі умови не лише для цілісного та якісного засвоєння знань, але і для формування в них ключових компетентностей.

Розвиток інформаційного суспільства показав швидке старіння раніше набутих навичок, а це в свою чергу, спричинило потребу в їхньому постійному оновленні.

У своїй професійній діяльності я використовую елементи STEM-освіти, тому що:

- STEM-освіта створює зв'язки між дисциплінами природничо-математичного циклу з технологіями для розв'язання завдань з використанням наукових підходів і сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;

- STEM-освіта сприяє розвитку ключових компетентностей: спілкування державною та іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова грамотність, уміння навчатися впродовж життя, підприємливість, екологічна грамотність і здорове життя;

- навчання відбувається через особистий досвід під час виконання завдань та проектів.

У своїй роботі з учнями при вивченні нової теми я спираюся на їх особистий досвід та набуті знання з інших предметів.

З учнями 2–6 класів під час вивчення теми «Інформація та інформаційні процеси» розглядаємо життєві ситуації, знаходимо відповіді на запитання:

- назвіть способи подання повідомлень: лист до бабусі, дзвоник на перерву, сигнал світлофора, улюблений мультфільм;

- назвіть органи чуття, за допомогою яких сприймаємо таку інформацію: лимон кислий, тихий шелест листя, м'який светр, ароматна квітка, кольори веселки;

- яка інформація потрібна, щоб прийняти рішення про підготовку до святкування дня народження;

- наведіть приклади інформації текстової, числової, звукової, відеоінформації.

У темі «Текстовий процесор» діти спочатку знайомляться з електронними бібліотеками, електронними книжками, аудіокнижками. З'ясовуємо з учнями переваги та недоліки електронних книжок. Для закріплення матеріалу діти виконують вправу з онлайн-ресурсу LearningApps.org.

Вивчення теми продовжуємо знайомством з об'єктами текстових документів, їх властивостями. Вчимося з учнями редагувати готові тексти (виправляти помилки на основі набутих знань з української та англійської мов) та встановлювати задані властивості текстових об'єктів (розмір шрифту, колір, накреслення).

Уперше в текстовому документі знайомимось з таким об'єктом, як таблиці (пізніше учні будуть працювати з електронними таблицями в 7 класі). Знову звертаюся до життєвого досвіду учнів, з'ясовуємо, де зустрічаються таблиці (сторінка щоденника, класного журналу, табель успішності, таблиці у газетах та журналах, таблиця Піфагора).

Вчимося з учнями доповнювати текст малюнками, фотографіями з Інтернету. Вміння зберігати відповідну інформацію (текстову чи графічну) з Інтернету на носій вони набувають при вивченні теми «Інтернет. Безпечна робота в Інтернеті. Авторське право»

Під час вивчення основ алгоритмізації та програмування ми розглядаємо алгоритми з життя: алгоритм переходу вулиці без світлофору, алгоритм «Режим дня», алгоритм наповнення 20–30 літрової діжки водою за допомогою посуду різної місткості.

У темі «Алгоритми. Алгоритми з повторенням» розглядаємо приклади явищ природи, події з життя, що неодноразово повторюються. Приклади наводять самі учні, спираючись на особистий досвід та знання. Відповіді підводять дітей до розуміння нової теми.

Під час знайомства з середовищами програмування (крім середовища Скретч) використовуємо сайт Code.org. Дітям подобається створювати свій світ Майнкрафт та «програмувати» улюблених героїв. Кожен учень працює в зручному для нього темпі, при необхідності він може повернутися на потрібну кількість кроків, щоб переглянути виконані завдання. При успішному проходженні всіх рівнів, учні отримують сертифікати, які можуть самостійно роздрукувати, зберегти в електронному вигляді, та, навіть, поділитися своїми успіхами з іншими однодумцями. В Інтернеті діти навчаються правильно формулювати команди для виконавця, складати алгоритми за зразком, шукати помилки в послідовності команд, аналізувати зміст завдань на складання алгоритму для виконавців, шукати різні варіанти виконання завдань, обирати та обґрунтовувати найефективніший варіант виконання. Зростає інтерес до програмування. Учні відчують задоволення від успішної роботи.

При вивченні теми «Графіка» у 2 класі учні малюють об'єкт (наприклад, героя літературного твору, який прочитали) та описують його властивості; роблять аплікації тваринок з геометричних фігур, а потім малюють їх за допомогою відповідних інструментів у графічному редакторі; виготовляють вітальну листівку з підписом, з наступним її відтворенням у графічному редакторі або редакторі презентацій.

Використання елементів STEM-освіти на уроках інформатики дозволяє сформувати ІКТ-компетентність учня, підготувати молоде покоління до професійної діяльності в новому інформаційному середовищі, до ефективного використання його можливостей. Сформовані базові навички дозволять демонструвати результати своєї навчальної діяльності з інших навчальних предметів.

УДК 6814.2[621.318.2/.3:628.1(043.2)

Головацкий К. Ю.

К ВОПРОСУ О СОЗДАНИИ БЫТОВОГО УМЯГЧИТЕЛЯ ВОДЫ

Представленная научно-исследовательская работа посвящена созданию современного прибора для омагничивания воды с целью улучшения потребительских качеств воды путём снижения её жёсткости, характерной для источников воды в микрорайоне Матвеевка г. Николаева. Согласно предварительному плану проведения НИР предполагалось удостовериться в эффективности работы магнитного умягчителя CleanSyMAG (Zepter International, Швейцария) и выполнить проработку менее затратного пилотного варианта устройства электромагнитного умягчителя воды (ЭМУ).

Актуальность темы обусловлена низким качеством воды в микрорайоне Матвеевка г. Николаева.

Объектом работы является вода как главный источник жизни на планете. *Предметом* – жёсткая вода.

Цель работы: изучение способов и методов умягчения жёсткой воды, разработка схемы и создание прибора омагничивания воды. Для достижения цели были поставлены *задачи:* оценить степень научной разработки вопроса; определить роль воды в жизни человека, опасность потребления жёсткой воды; экспериментально исследовать работоспособность прибора «CleanSyMAG» и влияние явления омагничивания на свойства жёсткой воды (на примере развития ростков горчицы).

В процессе выполнения работы было проанализировано значительное количество информации в плане теоретического осмысливания особенностей использования такого явления, как омагничивание воды, при проведении водоподготовки с целью её умягчения.

Жесткость воды – это количественное содержание в воде солей щелочноземельных металлов, главным образом кальция и магния.

Значительная часть населения Матвеевки пользуется нецентрализованным водоснабжением (более 1000 эксплуатационных скважин). В

процессе работы был проведён контрольный забор воды по произвольной выборке из различных источников для оценки жёсткости воды ТДС-метром фирмы Zepter. В результате чего было установлено, что жители Матвеевки употребляют практически «техническую» воду.

Это является основательным поводом для выполняемой работы.

Способы водоподготовки.

Водоподготовка – это обработка воды, поступающей из природного водоисточника, для приведения её качества в соответствие с требованиями технологических потребителей. Наряду с известными способами: термоумягчение, катионирование, электродиализ, дистилляция и др. в настоящее время технологией водоподготовки осваивается новый способ путём «омагничивания воды».

Я остановил свой выбор на «омагничивании», как наиболее приемлемый для использования в быту.

Об омагничивании воды. Первые сведения о свойствах омагниченной воды появились 70 лет назад, когда была переведена книга француза Дюрвилля. В научно-технической литературе широко представлены материалы по эффективности применения в различных областях человеческой деятельности «омагниченной» воды. Активное использование магнитных аппаратов для обработки воды началось с середины двадцатого века, после того как в 1945 г. бельгийский инженер Веймайерен получил патент на способ защиты паровых котлов от накипи с помощью магнитного поля. Способ оказался настолько простым и эффективным, что аппараты такого типа производятся с тех пор практически без изменений во многих странах мира. В качестве источников магнитного поля при этом используются как постоянные магниты, так и электромагнитные поля. Предлагаемые на рынке умягчители воды различаются по конструкции, пропускной способности, потреблению электроэнергии, применяемым технологиям, стоимости. Одним из примеров является умягчитель «CleanSyMAG» компании Zepter.

Проведённые эксперименты с «CleanSyMAG» по прорастиванию зерен горчицы и их полив разной по составу водой, показал, что от талой или подвергшейся действию магнитного поля воды быстрее прорастают семена растений, при её использовании быстрее развиваются растения.

К сожалению, при всех достоинствах, у аппарата «CleanSyMAG» есть один существенный недостаток – цена его в Украине близка к 7000 грн.

Была проведена расшифровка принципиальной схемы устройства «CleanSyMAG» и сняты его рабочие характеристики. Для создания системы ЭМУ был предложен принцип и разработан пилотный проект прибора на основе промышленно выпускаемой отладочной платы микроконтрол-

лера STM8L Discovery и усилителя мощности TDA7231. Предварительная оценка затрат на комплектующие составила порядка 1000 грн.

По результатам проведенной работы можно сделать вывод, что предлагаемое устройство ЭМУ STM8L Discovery в значительной степени дешевле, нежели прибор «CleanSyMAG» фирмы Zepter.

Для будущих исследований предполагается написание программы, которая будет изменять частоту и форму напряжения для обрабатывания им воды и, в перспективе, разработать систему для ЭМУ на микроконтроллере как бытовой прибор.

УДК 37.091.313-044.247:811.111](043.2)

Горбань А. Ф.

ВИКОРИСТАННЯ STEAM-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Розвиток суспільства потребує виховання людини нового покоління – людини активної, компетентної, конкурентноспроможної, творчої та креативної. Сучасні економічні та соціокультурні умови інтеграції України до світової спільноти формують якісно нові вимоги до системи освіти. Пошук нових раціональних шляхів навчання учнів вимагає використання новітніх технологій та технічних пристроїв. Вміння та навички, якими оволодівають учні, теж зазнають трансформації. Якщо раніше учні лише відтворювали отриману інформацію в залежності від конкретної ситуації, то сьогодні вони мають продукувати різні шляхи розв'язання будь-яких завдань, що стоять перед ними.

Стрімкий розвиток технологій призводить до того, що на сьогодні провідними спеціальностями є програмісти, IT-фахівці, інженери, професіонали у галузі високих технологій та інші. Одна з головних вимог до освіченої людини сьогодні – володіння іноземною мовою для презентації себе та своїх надбань. Така інтеграція техніки, науки, мистецтва та мови сприяла появі нової форми роботи в освітньому середовищі – STEAM-освіти.

У зв'язку з цим впровадження в навчально-виховний процес STEAM-освіти дозволяє поєднати науку зі шкільними знаннями, сформулювати ключові фахові, соціальні й особистісні компетенції молоді, які визначають конкурентоспроможність на ринку праці: здатність та готовність до вирішення комплексних задач, критичного мислення, співпраці, гнучкості, управління, здійснення інноваційної діяльності.

Для кожного етапу навчання властиві свої завдання, які має реалізувати впровадження STEAM-освіти. Діти, які навчаються у молодших класах мають зберегти інтерес до навчання та пошуку знань. Учні середньої ланки мають отримати стійку цікавість до природничо-математичних наук, оволодіти низкою практично важливих знань, які необхідні їм для застосування у подальшому житті, тому залучення дітей до дослідництва та винахідництва сприятиме їх самореалізації у майбутньому. У старшій школі необхідно сприяти свідомому вибору подальшої освіти STEAM-профілю.

Англійська мова останнім часом є невідомою частиною сучасного покоління. Значна кількість людей щоденно має необхідність вивчати та використовувати навички усного та писемного мовлення. З кожним роком навчально-тематичний матеріал має розширюватися разом із розробкою нових стандартів та задовольняти потреби кожної людини у повсякденному та професійному житті.

Особливістю іноземної мови як навчальної дисципліни є те, що вона є засобом вираження досвіду, умінь та навичок, які вже має учень. Мову вивчають як засіб спілкування, а тематику і ситуації для спілкування обирають із життя, тому інтеграція може відбуватися практично на кожному кроці вивчення матеріалу.

Для ефективного навчання дітям потрібно бути залученими до процесу вивчення іноземної мови, тому завдання для виконання мають бути різноманітними та спонукати учнів використовувати набуті знання практиці у різних комунікативних ситуаціях.

Тому у своїй роботі використовуємо інтерактивні форми та методи роботи, серед них є:

Lego – використовуючи lego вивчаємо кольори, форми, рахуємо.

– Storytelling – створюємо героя чи персонажа опрацьованого тексту та потім відтворюємо історії.

– 3D House – вивчаючи тему «My house» учні роблять макети своїх мебльованих будинків, реальних чи омріяних. Це може бути паперовий, картонний проект. У кінці теми відбувається презентація проектних робіт.

– Створення буклетів під час вивчення теми «Оточуючий світ» – учні визначають екологічні проблеми, які є у суспільстві, опрацьовують їх та генерують ідеї, як можна вплинути на розвиток екологічної свідомості кожного.

– Вивчаючи теми «Одяг», «В магазині» вчимося створювати власні оголошення для купівлі та продажу речей, розвиваємо підприємницькі навички учнів, вміння креативно представити свої ідеї.

STEAM-освіта це наука і життя, що:

– формує світогляд людини нового покоління;

- вчить практично використовувати математичні та економічні знання на уроках іноземної мови;
- формує підприємницькі навички під час вивчення іноземних мов;
- розвиває комунікативні здібності учнів, вміння працювати в групах, створювати та презентувати свої роботи.

Масове впровадження STEAM-освіти в процес навчання дозволить:

- прискорити процес професійного самовизначення дитини у майбутньому;
- підтримати творчу та обдаровану молодь;
- поширити новітні інноваційні технології та передовий педагогічний досвід;
- покращити показники якості освіти у процесі інтеграції України у світовий освітній простір.

УДК 37.091.313-044,247:94](043.2)

Данилова К. М.

ФОРМУВАННЯ STEM-КОМПЕТЕНЦІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Дитина від своєї природи – допитливий дослідник, відкривач світу...

*Слід дитину спонукати до самостійної пізнавальної діяльності,
формуючи з малих літ допитливість, прагнення до навчання,
яке має бути радісною працею.*

В. О. Сухомлинський

Особливої уваги набуває зараз проблема формування самостійності учнів, спроможності отримувати, аналізувати інформацію та приймати оптимальні рішення, використовувати в практичній діяльності нові інформаційні технології.

Концепція модернізації освіти, яка базується на основі «Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» орієнтована на реалізацію компетентнісного підходу в освіті щодо формування ключових компетентностей, тобто готовності учнів використати набуті знання, навчальні вміння і навички, а також засоби діяльності в житті для виконання практичних і теоретичних завдань.

Виокремлення в навчальних програмах наскрізних ліній ключових компетенцій спрямоване на формування в учнів здатності застосовувати знання і вміння у реальних життєвих ситуаціях. Стрімкий розвиток

ІТ-галузі, нанотехнологій має потребу у досвідчених фахівцях, відповідно, виникає гостра освітня потреба у якісному навчанні сьгоднішніх учнів. Освіта повинна бути випереджальною.

Одним із напрямків інноваційного розвитку суспільно-гуманітарної освіти є система STEM, завдяки якій діти розвивають критичне, логічне мислення, вчать вирішувати поставлені проблемні завдання, стають дослідниками.

Одним з ефективних інструментів вважається STEM-освіта (Science, Technology, Engineering, Math) – послідовність курсів або програм навчання, з використанням яких здійснюється підготовка учнів до здобуття хорошої освіти та успішного працевлаштування. Навчання в контексті STEM-освіти потребує різних складних навичок із застосуванням знань і наукових понять. STEM-освіта є основою підготовки фахівців у галузі високих технологій, творче мислення яких потрібно розвивати зі шкільного курсу шляхом розв'язування різноманітних евристичних, дослідницьких та проблемних завдань.

STEM-освіта (аббревіатура від англійських слів Science, Technology, Engineering, Math, що в перекладі означає наука, технології, інженерія та математика) – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого, вимагає різних і більш складних навичок, зокрема із застосуванням знань і наукових понять.

Чим STEM відрізняється від звичайної школи?

Змінюється звична для нас форма викладання, коли урок побудований навколо вчителя. За STEM-методикою, в центрі уваги знаходиться практичне завдання чи проблема. Учні вчать знаходити шляхи вирішення не в теорії, а прямо зараз шляхом спроб та помилок.

Основний фокус нових стандартів – на розуміння і застосування знань, а не на запам'ятовування основних фактів

Основні підходи до викладання курсу суспільно-гуманітарних дисциплін:

- проектно-орієнтований;
- проблемно-орієнтований;
- практико-орієнтований.

Усі ці підходи передбачають участь у проектній діяльності як основу для набуття практичних навичок і формування професійних компетенцій шляхом застосування методик навчання, що базуються на досвіді інших інженерних дисциплін.

Чого навчати?

- критично мислити;
- спостерігати;

- проектувати;
- опрацювати дані (включаючи комп'ютерну обробку):
- аналізувати, робити висновок;
- проводити дослідження.

Як навчати?

Фокусувати увагу на формуванні практичних знань, умінь, навиків.

Пріоритетний метод – метод проектів.

Опирається на підтримку в онлайн-середовищі: науково-популярні канали на Youtube, WEB – 2,0 (онлайн-карти, схеми, діаграми, інструменти ведення проектів та співробітництва).

Практикувати метод перевернутого навчання.

Структура уроку повинна включати основні предметні знання + узагальнені (наскрізні) поняття + наукові навички.

Отже, одне з основних завдань сучасної школи – створити умови для різнобічного розвитку підростаючого покоління, забезпечити активізацію і розвиток інтелекту, інтуїції, легкої продуктивності, творчого мислення, рефлексії, аналітико-синтетичних умінь та навичок з урахуванням можливостей кожної дитини.

УДК 37.091.313-044.247:5](043.2)

Дроботенко Н. І.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ

Науковий прогрес має важливе значення для зростання економіки та конкурентоспроможності кожної країни. Розвиток науки та впровадження інновацій в освіті з метою якісної соціалізації молоді пріоритетним напрямком і в Україні. Оновлення освітньої системи відбувається шляхом впровадження Концепції «Нова українська школа», прийняттям закону «Про освіту», нового Державного стандарту.

Перспективність застосування STEM-освіти полягає не лише у розвитку креативного мислення та формування компетентності дослідника, а й у кращій соціалізації особистості, внаслідок розвитку у неї таких навичок, як:

- співробітництво;
- комунікативність;
- творчість.

Формування соціальної компетентності школярів шляхом застосування елементів STEM – це спосіб допомогти сьгоднішнім дітям завтра стати новаторами, цілеспрямованими, творчими і надійними ланками команди, суспільства, країни.

Використання STEM-освіти на уроках біології дає можливість:

- формувати в учнів цілісний науковий світогляд, загальнонаукову, загальнокультурну, технологічну, комунікативну і соціальну компетентності на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, виробництво, оволодіння засобами пізнавальної і практичної діяльності;

- розвивати соціально-компетентну особистість, здатну здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення у різних життєвих ситуаціях; виховувати потреби і здатність до навчання протягом усього життя, виробити вміння практичного і творчого застосування здобутих знань;

- виховувати в учнів любов до праці, створювати умови для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формувати готовність до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією.

Впровадження STEM-освіти у вивчення природничо-математичних наук спонукає школярів займатися дослідницькою роботою, розглядати матеріал, що вивчають взаємозв'язки з іншими предметами. Наприклад, в біології учні розглянули ознаки рівностей трикутників на спинах африканських павуків. У географії звернули увагу на особливості Бермудського трикутника.

Основою ефективності таких уроків є чітке визначення мети і відповідне їх планування для забезпечення різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища, з використанням навчальних засобів різних предметів. Звичайно, таких уроків проводимо мало, оскільки багато часу займає підготовка до них, а також, на жаль, освітній процес обмежений навчальною програмою. З метою залучення учнів до практичної діяльності поступово розширюємо діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії та надаємо пріоритет засвоєнню навчального матеріалу у процесі екскурсій, квестів, конкурсів, проєктів, міжпредметних тижнів. Водночас, для формування і перевірки сформованих компетентностей, учитель спирається на систему інтегрованих завдань, спрямованих на застосування учнями отриманих компетенцій для розв'язання певних задач у змодельованих життєвих ситуаціях. Також одним із ефективних засобів формування компетентностей є залучення школярів до участі у природничих конкурсах «Колосок», «Геліантус», «Кенгуру» та ін.

STEM-освіта є одним із важливих трендів розвитку української освітньої системи. Вона дає можливість реалізувати інтегрований, міждисциплінарний і проєктний підхід до навчання, формувати ключові компетентності у підростаючого покоління. Новий підхід до навчання посилює дослідний і науково-технологічний потенціал школярів та студентів, розвиває навички критичного, інноваційного та творчого мислення, вирішення проблем, комунікації та командної роботи. Впровадження STEAM-освіти в навчально-виховний процес потребує підвищення кваліфікації вчителів та подальшої апробації та удосконалення методичного супроводу.

Впровадження STEM на уроках біології з одного боку допомагає зменшенню об'єму фактичних знань; з іншого боку:

- вміння використовувати наявні знання;
- вміння знаходити необхідні знання самостійно;
- інтеграція навчальних дисциплін в єдину картину світу.

Вивченню дисциплін в комплексі допоможе впровадження елементів STEM-освіти в процес навчання. Коли ми говоримо про біологію, то доцільним є зв'язок з хімією і географією, а ось з математикою зв'язок досить проблематичний.

Можлива інтеграція біології та математики, а саме:

- застосування знань з біології та математики у нестандартних умовах;
- практико-зорієнтоване навчання предмета;
- мотивація учнів до вивчення непрофільного предмета через призму профілю навчання.

Сучасна біологія – це складні математичні розрахунки. Тому інтеграція саме цих предметів важлива для сучасного випускника. На уроках я намагаюся показати, що біологія – комплексна наука, яка пов'язана в тому числі і з математикою.

Це можливо здійснити у рамках таких тем:

Математика	Біологія
Види рухів. Симетрія.	Симетрія квітки, тіла.
Геометрична прогресія.	Розмноження організмів. Правило екологічної піраміди.
Функції та їхні властивості.	Серцево-судинна система. Зміна тиску в аорті.
Площа фігур.	Інтенсивність фотосинтезу, площа листка.
Графіки функцій.	Побудова варіаційної кривої.
Математичне моделювання.	Прогнозування та моделювання як методи біологічних досліджень.

Впровадження в навчально-виховний процес методичних рішень STEM-освіти дозволить сформувавши в учнів найважливіші характеристики, які визначають компетентного фахівця:

- уміння побачити проблему;
- уміння побачити в проблемі якомога більше можливих сторін і зв'язків;
- уміння сформулювати дослідницьке запитання і шляхи його вирішення;
- гнучкість як уміння зрозуміти нову точку зору і стійкість у відстоюванні своєї позиції;
- оригінальність, відхід від шаблону;
- здатність до перегруповування ідей та зв'язків;
- здатність до абстрагування або аналізу;
- здатність до конкретизації або синтезу;
- відчуття гармонії в організації ідей.

Отже, використання STEM-технологій на уроках природничого циклу є перспективним і вкрай потрібним для учнів сучасної української школи.

УДК 37.091.313-044.247:53](043.2)

Зайцева К. Ю.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ STEAM-ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ФИЗИКИ

STEAM – инновации касаются глобальных проблем и предлагают глобальные решения: от создания солнечных панелей и мобильных телефонов до усовершенствования способов лечения рака и моделей искусственных конечностей.

STEAM – это один из трендов в мировом образовании, который подразумевает смешанную среду обучения, и показывает ребенку, как применять науку и искусство воедино в повседневной жизни.

Страшная на первый взгляд аббревиатура на самом деле очень просто расшифровывается: S – science (естественные науки), T – technology (технологии), E – engineering (техническое творчество), A – art (искусство), M – mathematics (математика). Хотя изначально этот подход назывался просто STEM, без творческой составляющей. Но искусство очень важно для всестороннего развития, поэтому было решено добавить в аббревиатуру букву A (Art).

С реформой образования методику STEAM намерены внедрить во все школы Украины. Пока же инновационную систему обучения осваивают учебные заведения в проекте НУШ (Новая украинская школа).

Так чем же отличается данная система образования от традиционного способа обучения наукам? STEAM-образование подразумевает смешанную среду, в которой ученики начинают понимать, как можно применить научные методы на практике. Обучающиеся по этой программе, помимо математики и физики, изучают робототехнику, на которой программируют и конструируют собственных роботов. На занятиях используется специальное технологическое оборудование.

В своей работе я использую научно-исследовательскую деятельность учащихся, но тематика работ подразумевает интеграцию предметов, а также элементы инженерии и творчества (конструирование солнечной батареи, создание моющих средств на основе мыла).

По данным статистики, уровень спроса на STEAM-профессии с 2011 года возрос на 17 %, в то время как спрос на обычные профессии возрос всего лишь на 9,8 %, что говорит о большой востребованности данной системы образования во всем мире.

Исходя, из требований современного мира учитель должен готовить специалистов в тех профессиях, которых на данный момент не существует. Таким образом, использование старых методик недопустимо. Я использую на практике метод STEAM-пикника. В основе каждой разработки должны быть заложены следующие основы:

- Интеграция предметов;
- Использование иностранного языка (в элементах работ учащихся);
- Переход от наблюдения к действию;
- Стимулирование творческого потенциала ребенка;
- Удивить – тем самым сподвигнуть учащегося к дальнейшему изучению данной темы;
- Сделать сложное простым (наука должна быть доступной для детей любого возраста).

Использование данного приема помогает в формировании основных компетенций, которые лежат в основе концепции НУШ (новой украинской школы):

- Общение иностранными языками;
- Компетентность в естественных науках и технологиях (формируется в процессе сбора информации, и ее обработке);
- Математическая грамотность (исследовательская деятельность подразумевает математические расчеты);
- Критическое использование коммуникативно-образовательных технологий;

– Предпринимательство (ученик должен разрекламировать свою идею, заинтересовать потенциального «покупателя»);

– Экологическая грамотность и способ жизни (в процессе исследовательской деятельности ученик расширяет свой кругозор «заражается» новыми идеями и начинает «заражать» других).

Будущее за технологиями, а будущее технологий – за учителями, которые не приемлют формального подхода и могут своими знаниями «взорвать мозг» ученикам и расширить их кругозор.

УДК 37.091.313-044.247:821}(043.2)

Керлан О. Н.

БУКТРЕЙЛЕР КАК STEAM-ПОДХОД К РАЗВИТИЮ ИНТЕРЕСА К КНИГЕ У ПОДРОСТКОВ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

В настоящее время проблема развития интереса у учащихся к чтению становится проблемой поколения: книга в любой своей форме все быстрее отдалается, интерес к чтению падает. Воспитать творческую личность без книги невозможно: чтение развивает познавательные процессы, личную культуру, формирует восприимчивость.

Причина потери интереса к чтению понятна: как известно, в настоящее время у книги появился мощный конкурент – компьютер. И ученику привычнее и комфортнее быть зрителем, а не читателем. Очевидно, что наше образование должно меняться, «опережая время», если мы хотим подготовить успешного выпускника.

Развивающиеся информационно-коммуникационные технологии требуют от современной школы внедрения новых подходов к обучению, обеспечивающих развитие коммуникативных, творческих и профессиональных знаний, потребностей в самообразовании. Современное поколение не случайно называют «экранным»: подросткам легче и привычнее воспринимать визуальную информацию, 80 % из них, по мнению психологов, – визуалы. Наиболее полное определение визуализации как метода, позволяющее отразить ее суть, дает А. А. Вербицкий, который рассматривает процесс визуализации как «свертывание мыслительных содержаний в наглядный образ; будучи воспринятым, образ, может быть, развернут и служить опорой адекватных мыслительных и практических действий».

Одним из эффективных способов визуализации на уроках литературы, который мы используем на уроках с целью формирования читательского интереса к книге, является **буктрейлер**.

Буктрейлер – это новый жанр рекламно – иллюстративного характера, объединяющий литературу, визуальное искусство, электронные и интернет – технологии, а соединение разрозненных знаний в единое целое является главным принципом в STEAM-технологиях. И это дает нам право отнести буктрейлер к STEAM-подходу в развитии интереса к книге у подростков на уроках литературы.

Буктрейлеры – мультимедийный продукт. Возникновение таких роликов связано с пропагандой чтения, привлечением внимания к книгам при помощи визуальных средств, характерных для трейлеров к кинофильмам.

Цель буктрейлера – рассказать о книге. Но этот рассказ должен содержать интригу, чтобы заинтересовать зрителя, подвести его к прочтению книги.

На уроках литературы мы используем буктрейлеры в двух основных формах: во-первых, просматриваем в начале урока готовые видеоролики, что настраивает на восприятие произведения, пробуждает интерес к данному тексту. И это действительно работает при условии, если буктрейлер, динамичный, яркий, впечатляющий, воспроизводится под музыку, привлекающую внимание подростков. Это намного интереснее и зрелищней, чем просто прочитать аннотацию (огромное количество буктрейлеров предлагает нам YouTube).

Во-вторых, в последнее время мы пробуем создавать буктрейлеры самостоятельно. Дело в том, что создавать буктрейлер при помощи компьютерных технологий просто, и в данной деятельности ребенок находится в ситуации успеха. Для детей это – вдохновение, победа, адреналин и радость. Но чтобы наполнить буктрейлер содержанием, ученик, во-первых, должен сначала прочитать художественный текст, а во-вторых, чтобы продукт было интересно смотреть другим, учащийся подбирает разнообразный иллюстративный материал и музыкальное сопровождение в Интернете, тем самым развивая воображение и эстетический вкус. В процессе работы над буктрейлером у детей идет аналитическая работа по выявлению главной мысли, идеи художественного текста. Ведь цель буктрейлера не пересказать, а обозначить основные моменты, оставляя за кадром кульминацию. Создавая качественный буктрейлер, ученик стремится понять авторский замысел, прочувствовать эмоциональную составляющую художественного текста. Тем самым создание буктрейлеров развивает навыки критического мышления и разрешения проблем, стоящих перед учащимися.

Общие принципы создания буктрейлеров известны и являются едиными:

- Нужно обязательно осмысленно прочитать книгу. Продумать сюжет и написать текст. Подобрать картинки, отсканировать иллюстрации книги. Если книга была экранизирована, можно использовать кадры из фильмов.

- Затем записать озвученный текст, подобрать музыкальное сопровождение.

- И последний этап – объединение имеющихся визуальных и аудиоматериалов в единый ролик с использованием соответствующего программного обеспечения.

Мы используем следующие программы для создания буктрейлеров (для нас, начинающих, они простые и удобные):

1. Киностудия «Windows Live». С помощью «Киностудии» можно вставлять и удалять кадры, упорядочивать фрагменты видео, добавлять звуковую дорожку и текстовые примечания, а также создавать эффекты переходов между сценами

2. Отобранные фотографии, рисунки, рукописные тексты в интернете или готовые отсканированные фотографии сохраняются на компьютере в отдельной папке. Все материалы должны быть сохранены в формате JPEG.

3. Подбираем нужную нам музыку. В интернете есть множество музыкальных сайтов, с которых можно скачать музыкальные произведения в расширении MP3. Если нам необходимо откорректировать музыкальный файл (обрезать, удалив не нужный нам участок, изменить звучание и т. д.), пользуемся программой «WavePad Sound Editor».

4. Если нам необходимо будет вставить отрывок из фильма, открываем программу «Ocam», которая производит захват и запись всего, что происходит на экране монитора компьютера в реальном времени и сохраняет его в отдельной папке.

5. На заключительной стадии создания буктрейлера открываем программу «Киностудия Windows Live», куда добавляются анимация, визуальные эффекты, корректируется громкость, продолжительность и т. д. Затем проект сохраняется в меню «Сохранить проект как» в той же выбранной нами папке, чтобы можно было проект корректировать. Когда проект откорректирован, мы в меню программы выбираем «Сохранить фильм» и программа сохраняет фильм видео в формате WMV.

Если фильм нужно пересохранить в другом формате, пользуемся программой «Any Video Converter».

Шрифт в титрах і субтитрах повинен бути розборчивим і легким для читання. Краще використовувати простий і звичний Times New Roman, найбільш востребовані операції по роботі з фото і відео ми виконуємо в онлайн-редакторах.

Створення буктрейлерів для нас – нове заняття, поки ще не всі отримують. Але найголовніше – учні виконують з задоволенням незвичні для них завдання, що сприяє активізації їх діяльності на уроках і прививає любов до читання.

Розвиток особистості з використанням STEAM-підходу дозволяє легко охопити і отримати знання на основі практики і глибокого розуміння процесів. Саме завдяки використанню STEAM-технологій світову славу отримали такі визнані гени, як Білл Гейтс, Маск, Стивен Хокінг, Тім Бернерс-Лі, Корнелія Баргманн, Пітер Хіггс, Юрій Ізотов, Джеймс Дьюї Уотсон, Марк Цукерберг, Мічіо Кайку.

УДК 37.091.313-044.247(043.2)

Костєва Т. Б.

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ STEM-ОСВІТИ ПЕДАГОГАМИ У НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

Запорукою успішного розвитку України та її конкурентоспроможності є висококваліфіковані фахівці, які здатні до адхократії у створенні «виробничого продукту», не залежно від напрямку діяльності – від технологічних аспектів до цілковитих гуманітарних.

Як готувати фахівців майбутнього, здатних креативно мислити і створювати інновації? – на сьогодні гостре питання всього світу. Сьогодні розвинуті країни світу одним з таких інструментів вважають STEM-освіту, яку підтримують на найвищому державному рівні.

STEM-освіта передбачає формування критичного мислення та навичок дослідницької діяльності; STEM-освіта – це категорія, яка визначає відповідний педагогічний процес (технологію) формування і розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей молоді, рівень яких визначає конкурентну спроможність на сучасному ринку праці: здатність і готовність до розв'язання комплексних задач (проблем), критичного мислення, творчості, когнітивної гнучкості, співпраці, управлін-

ня, здійснення інноваційної діяльності. STEM-освіта ґрунтується на міжтрандисциплінарних підходах у побудові навчальних програм різного рівня, окремих дидактичних елементів, до дослідження явищ і процесів навколишнього світу, вирішення проблемно-орієнтованих завдань. Сьогодні, коли світ перетинається комп'ютерними мережами, діти створюють цифровий контент, обмінюються ним та використовують його в великих масштабах. Вони запускають веб-сайти, знімають фільми на телефони, створюють власні ігри.

Одне з основних завдань, яке повинен розв'язувати педагог – це організація та підтримка цілеспрямованої пізнавальної діяльності учнів та студентів, формування у них умінь та навичок здійснювати наукові дослідження. Головна мета науково-орієнтовної освіти – це створення системи навчання на основі компетентнісного підходу, яка орієнтована на самореалізацію особистості молодого науковця, вони не є пасивними спостерігачами.

Працюючи в групах, учні та студенти вільно висловлюють власну думку, відстоюють її, вчаться правильно формулювати та презентувати свою роботу. Чим більше вони займаються практичною роботою, тим більше розкривають власні здібності та більше проявляють зацікавленість до дисциплін, які вони вивчають. Це дає можливість правильно обрати майбутню професію та зорієнтуватися щодо основних цілей в житті, навчитися розуміти складну термінологію, підготуватися до прийняття життя.

Science, technology, engineering, math, які формують скорочення STEM та є базою для навчальних програм в прогресивних школах світу, повинні включити до свого кола гуманітарні науки (англ. *art*). Саме в такому поєднанні технічних і креативних курсів вбачають майбутнє освіти й інноваційного бізнесу фахівці. Експерименти вже тривають в окремих закладах США – Родайлендська школа дизайну викладає ідеологію STEAM серед спеціалістів, які готуються стати вчителями початкової та середньої школи.

Новий підхід сповідують не лише великі компанії, але й стартапи. Відеоплатформа Vidyard бере на роботу більше випускників гуманітарних напрямків, аніж власників STEM-дипломів, так керівники намагаються заповнити прогалини в знаннях, необхідних для успішної розкрутки продукту, доповнюючи інженерну освіту читанням книг із психології та філософії. Участь гуманітарних наук в розвитку ІТ зростає: за даними LinkedIn, в період з 2010 по 2013 рік зростання кількості випускників-гуманітаріїв у галузі переважило приплив технічних спеціалістів на 10 %.

Упровадження STEM-освіти в навчальний процес вимагає від сучасних педагогів певного розуміння змісту науки, дослідницьких навиків, уміння вирішувати реальні проблеми та здатність до інтегрованого навчання. Це означає, що викладачі повинні бути розумними, сучасними, креативними, здатними по-новому подивитися на свій предмет й сформуванню у студентів такий же нестандартний погляд.

Для розв'язання навчальних завдань STEM-освіти педагог застосовує такі інтерактивні форми: кейс-технології; «круглий стіл»; дебати; ділові ігри; case-study; тренінги; відео конференції; «мозковий штурм»; фокус-групи; рольові ігри; групові дискусії; метод проектів.

Окрім вищезазначених основних наступні інноваційні: e-learning; m-learning; u-learning; f-learning; blended-learning; Зміна робочих зон (The Station Rotation Model); Перевернутий клас (The Flipped Classroom Model); Автономна група (The Lab Rotation Model); Індивідуальна траєкторія (The Individual-Rotation Model).

Новітня технологія педагогіки та бізнесу – хакатон – це захід, під час якого команди вирішують певну проблему в обмежений період часу. У кінці хакатону кожна з команд представляє свій результат перед журі. Переможці отримують винагороди та необхідну підтримку під час доопрацювання та запуску свого проекту. Власне кажучи, це можливість повного занурення за пару днів вплинути на сферу, яка вас цікавить, створивши конкретне рішення і представивши його світу.

Сам формат бере початок з IT-сфери, і походить від двох слів: Hack (зламувати) та Marathon (марафон). Проте поступово ідея інтенсивної роботи над проблемою в обмежений період часу поширилась і на інші сфери.

Головна мета хакатону – створити платформу, яка стане осередком нових ідей та інноваційних рішень сучасних проблем української освіти. А також не лише отримати готові рішення, але і сформуванню активну спільноту однодумців, яка здатна буде і надалі творити зміни. Тобто об'єднати людей навколо ідей і одразу втілити їх у життя.

У діяльності сучасного педагога особливе місце посідає вміння організувати мережні співтовариства, тобто використовувати можливості сервісу Web 2.0, Web 3.0. З них найбільш поширеними і вживаними в навчальному процесі є блоги, Веб-квести, Блог-квести і технологія Вікі-Вікі.

Отже, використання вищезазначених сервісів, методик, технологій у навчальному процесі є ефективним засобом підвищення якості навчання учнів та студентів, забезпечує сучасний підхід до формування майбутньої професійної компетентності майбутніх фахівців. Легкодоступність і збереження завдань, значно спрощує витрати часу на їх створення, редагування, відстеження, сприяє творчому підходу до їх виконання, а також формуванню навичок самостійного навчання впродовж усього життя.

STEM-ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Стрімкий розвиток IT-галузі, робототехніки, нанотехнологій потребує досвідчених фахівців, а отже, виникає гостра освітня потреба в якісному навчанні сьогоднішніх учнів природничим та технічним дисциплінам: математиці, фізиці, біології, хімії, інженерії, програмуванню. Одним із напрямів інноваційного розвитку природничо-математичної освіти є система навчання STEM, завдяки якій діти мають розвивати логічне та критичне мислення, наукову та технічну грамотність, вчитись вирішувати поставлені задачі, бути дослідниками. А це і є головним завданням Нової української школи. Для підготовки підростаючого покоління до життя у високотехнологічному конкурентному світі необхідно розвивати інтерес до науково-технічної творчості, техніки та високих технологій. Зараз, можливо як ніколи, освіта повинна бути випереджувальною, що зобов'язує вгадувати тенденції розвитку суспільства в майбутньому. Освітній процес має базуватись на компетентнісно орієнтованих завданнях з використанням сучасних освітніх технологій. Основну увагу слід зосередити на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації випускника в суспільстві. Тому створення умов розвитку STEM-освіти є пріоритетним напрямком модернізації освітньої галузі. Для мене є пріоритетом так звана STEM-освіта, що включає природничо-математичну освіту. Саме ці предмети формують інноваційне мислення, а STEM-освіта інтегрує їх в єдину навчальну парадигму, що базується на реальному застосуванні отриманих знань, набутті учасниками навичок командної роботи, комунікації, управління проектами, генерації ідей.

На сьогодні в Миколаєві сформувалася певна система роботи з інтелектуально обдарованими дітьми. Це участь школярів у різноманітних природознавчих конкурсах, олімпіадах, конкурсах захиста науково-дослідницьких робіт Малої академії наук. Існує мережа спеціалізованих ліцеїв, гімназій, миколаївський муніципальний колегіум ім. В. Д. Чайки, випускники яких демонструють хороші результати. Окремо існує система позашкільної освіти. Однак, академічні знання – не єдине мірило професійності людини XXI століття. Креативне, аналітичне, творче, інноваційне мислення, вміння працювати над проектами в команді, інформаційна грамотність і навички ефективного використання ІКТ – ось неповний перелік характеристик сучасної успішної людини. Саме в тісній співпраці закладів загальної середньої освіти

ти з вищими навчальними закладами міста, громадськими організаціями потрібно вибудовувати підходи до впровадження принципів наукового, інженерного методів навчання, усіх тих практик, які забезпечать посилення розвитку науково-технічного напрямку в навчально-методичній діяльності на всіх освітніх рівнях. Особлива увага в цьому процесі має належати закладам вищої освіти. Співпраця з науковцями відіграє важливу роль у розвитку професійної компетентності педагогічних працівників та їхніх учнів. Укладання угод про надання наукового супроводу при вивченні деяких навчальних дисциплін у вигляді навчально-факультативних курсів, гуртків надають змогу поповнювати і збагачувати свої знання школярам. Протягом трьох років учні міста мають змогу безкоштовно відвідувати гуртки з хімії, біології, які працюють на базі кафедри хімії і біології МНУ ім. В. Сухомлинського. Учні поглиблюють свої знання, роблять перші кроки у наукових дослідженнях, знайомляться із сучасними науковими відкриттями. Таким чином, гуртківці отримують нові наукові знання, розширюють свої вміння щодо проведення хімічного експерименту, мають змогу ознайомитись із обладнанням, яке використовують науковці для своїх досліджень, а для учнів 8–9 класів такі заняття сприяють у виборі ними напрямку профільного навчання у старшій школі.

У рамках III Міжнародної науково-практичної конференції «STEM-ОСВІТА: СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ» НМЦ було проведено засідання робочої групи з теми «STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку», мета якої пошук ефективних підходів щодо впровадження STEM-освіти в закладах загальної середньої освіти. Дибченко В. І., учитель біології ЗОШ I-III ступенів № 29 та Терещенко Т. М., учитель гімназії № 41, поділилися досвідом щодо впровадження STEM-освіти в освітній процес на рівні освітніх закладів.

Методичні об'єднання вчителів хімії, біології міста вже два роки працюють над вивченням методології STEM – освіти, професійною майстерністю сучасного вчителя, реалізацією компетентнісного підходу для забезпечення якості природничої освіти за новими програмами. Підсумком такої роботи став перший в Миколаєві міський **фестиваль «STEM-освіта Миколаєва – 2018»**, який відбувся **5 квітня на базі Центральної міської бібліотеки ім. М. Л. Кропивницького**. Це креативна подія, що у цікавій формі презентує найкращі здобутки нових освітніх тенденцій, проєктів та програм. Фестиваль об'єднав школярів, учителів, керівників гуртків спільними, цікавими ідеями проєктів в області науки, технологій, інженерії та математики.

Проведення освітнього фестивалю є особливо своєчасним: упровадження інноваційних дитячих освітніх програм тільки починає розвиватися, а питання розвитку альтернативної освіти є надзвичайно актуальними на державному рівні.

На фестивалі були представлені:

- виставкова зона;
- зона презентацій педагогічних та учнівських проєктів;
- воркшопи.

Партнерами фестивалю стали Центральна бібліотека ім. М. Л. Кропивницького та Миколаївська науково-педагогічна бібліотека.

Найактивнішими учасниками фестивалю були заклади освіти: Інгульський будинок творчості дітей та юнацтва, Миська станція юних натуралістів, Миська станція юних техніків, Миколаївська гімназія № 2, 41, ЗОШ № 7, 51, № 57 ім. Т. Г. Шевченка, 34, економічний ліцей № 2, Миколаївський муніципальний колегіум ім. В. Д. Чайки, ЗОШ № 50 ім. Г. Л. Дівіної, 29, 39 ім. Ю. Макарова, 15, 11, 20, 44, 35, 36, 40, 47, 1 ім. О. Ольжича.

Підсумком фестивалю стало створення медіапродукту «**STEM-освіта Миколаєва – 2018**» за участю ЗОШ № 19.

Виставку фестивалю відвідало близько 400 учасників.

Фестиваль має унікальні можливості. Він має стати інтерактивним освітнім майданчиком для дітей і разом з тим – презентацією найбільш ефективних та прогресивних напрацювань, інноваційних підходів та форм навчання у сфері STEM-освіти Україні для фахівців, батьків та зацікавлених осіб. Ідея фестивалю надає широкі можливості для реалізації різноманітних ідей, змістовних наповнень, підходів до індивідуального бачення головної теми. Фестиваль – це унікальний досвід поєднання в єдиний широкий інтерактивний освітній простір різних сфер – науки та інновацій, що дозволить дітям та підліткам обирати види діяльності та комбінувати різні галузі навичок та знань. Тому заклади освіти міста активно готуються до фестивалю «**STEM-освіта Миколаєва – 2019**».

УДК 37.091.39:[821.161.2+811.161.2](043.2)

Маркова О. А.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ «ПЕРЕВЕРНУТОГО НАВЧАННЯ» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Розвиток суспільства потребує якісного нового рівня освіти, підвищення її конкурентоспроможності, розв'язання стратегічних завдань, пов'язання з новими екологічними і соціокультурними умовами.

Формування освіченої творчої особливості, здатної діяти в нових соціально-економічних умовах передбачає оновлення змісту і тактики

здійснення навчального процесу, спрямованого на розвиток особистості учнів, їхньої креативності.

Сучасні умови вимагають від учнів не лише певних знань, умінь і навичок, а й здатності до розв'язання винахідницьких завдань.

У зв'язку з цим використання на уроках української мови та літератури STEM-освіти дозволяє сформувати в учнів найважливіші характеристики, які визначатимуть компетентного фахівця у майбутньому, а саме:

- уміння побачити проблему;
- уміння формувати дослідницькі запитання і шляхи його вирішення;
- уміння розуміти нову точку зору і стійкість у відстоюванні своєї позиції.

Вивчення української мови та літератури в середній школі спрямоване на досягнення певних цілей: виховних, навчальних, розвивальних. У рамках шкільної програми, коли кількість годин на вивчення мови та літератури невелика (70 годин на рік, 2 години на тиждень), перед вчителем постає завдання: дати учням повне уявлення про літературний процес в Україні, сформувати необхідні знання і вміння, застосувати їх на практиці.

На допомогу вчителю приходять сучасні інформаційні технології, використання яких полегшує доступ до інформації, урізноманітнює, індивідуалізує та диференціює навчальний процес, що надає вчителю можливість залучити учнів до активної участі в освітній діяльності, допомагає розвивати творчі й аналітичні здібності школярів. Метод проектів цікавий тим, що вибір тематики проектів надзвичайно різноманітний. Під час підготовки уроку-проекту вчитель допомагає учням формулювати ідею проекту, контролює, консультує, спрямовує їхню творчу діяльність у потрібному напрямку. Проекти можуть бути колективними, коли завдання отримує весь клас; груповими – відповідно клас спочатку об'єднується в групи; індивідуальними – проект виконує один учень.

Проектні технології впроваджуються за двома напрямками: пізнавально-розвивальний і виховний. Вони реалізуються паралельно і взаємопов'язані один з одним. Проектуючи пізнавально-розвивальну діяльність, застосовую різні форми роботи: самостійну, пошукову, дослідницьку діяльність учнів на уроці і в позаурочний час.

Використовую міні-проекти і на звичайних уроках мови та літератури. Тем для міні-проектів можна запропонувати безліч, причому вони зацікавлюють як учнів середніх класів, так і старшокласників.

Особливо доцільне використання проектних технологій під час вивчення життя і творчості письменника. Презентація особистості митця допомагає школярам побачити в ньому людину, яка жила, кохала, страждала. Робота над таким проектом здійснюється в кілька етапів,

інформацію учні подають у вигляді схем, карт життєвих шляхів, тематичних таблиць, візитних карток. Цінність проектної технології під час вивчення особистості письменника полягає у створенні рівних можливостей для «слабких» і «сильних» учнів (адже кожен самостійно обирає для себе те завдання і форму його виконання, яке йому під силу).

Комп'ютерні презентації проектів дають можливість оживити хід уроку, служать своєрідною формою опорного конспекту. Зростає активність учнів, їхній інтерес до предмета, поглиблюється бажання працювати самостійно, підвищуються вимоги учнів до себе, відповідальність за свої вчинки, збагачується їхня мова, розвивається вміння спілкуватися. Але не слід забувати, що вчитель відіграє головну роль в навчальному процесі, а проектні технології навчання – лише чудові сучасні технологічні засоби, що допомагають вести урок, виховують особистість, здатну творчо засвоювати знання і використовувати їх на практиці, тобто відроджують інтелектуальний потенціал країни, від якого залежить майбутнє нашої держави.

З метою вивчення ставлення учнів до проведення уроків української мови та літератури з використанням проектних технологій було проведено анкетування серед учнів 10 класу. Абсолютна більшість учнів висловилися за проведення таких уроків. Дев'ятикласники, даючи оцінку уроків, відзначили:

- проходить швидше урок;
- краще засвоюєш тему;
- легше сприймається матеріал;
- можна більше дізнатися;
- краще уявляєш героя.

Одинадятикласники звернули увагу ось на що:

- візуальне зображення покращує сприйняття матеріалу;
- краще запам'ятовується більший обсяг інформації;
- розвивається мислення.

Систематичне використання проектних технологій на уроці має, на мою думку, певні переваги:

- розширення сфери доступу до різних видів інформації (Інтернет, електронні бібліотеки, довідники, книги);
- встановлення міжпредметних зв'язків;
- розвиток творчого потенціалу учня, його здібностей до комунікативних дій;
- підвищення якісного рівня використання наочності на уроці, динамічність у створенні різних за ступенем складності схем, таблиць, кросвордів, вікторин тощо;
- можливість використання проектної діяльності школярів.

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Сучасні тенденції розвитку суспільства обумовлюють соціальний запит на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини – виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати нестандартні рішення. Життя підтверджує, що випускники шкіл не завжди здатні самостійно розв'язувати проблеми, їм бракує ініціативи, творчої уяви, винахідливості. Таким чином, розвиток критичного мислення стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових: політичних, економічних або інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких не передбачувана. Такий стан справ вимагає якісно нового підходу щодо підготовки молоді до життя. Основна увага в школах повинна приділятися перетворенню викладання навчальних предметів, зокрема історії, на процес дослідження.

STEM-технології вимагають від учнів великих здібностей до критичного мислення, вміння працювати як в команді так і самостійно. У нашій школі при вивченні багатьох дисциплін вже зроблені перші кроки впровадження системи навчання STEM, як в урочній, так і в позашкільній роботі – це інтерактивні уроки, олімпіади різних рівнів, діяльність, участь учнів у різноманітних проектах, конкурсах та заходах. STEM-освіта ставить перед вчителями завдання інтеграції навчальних предметів, забезпечення тісного взаємозв'язку суміжних наук у процесі навчання. Інтегровані заняття спонукають до осмислення й пошуку причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку логіки, мислення, комунікативних здібностей.

STEM-технології допомагають здобути знання, а також розвинути соціальні та інтелектуальні навички, необхідні громадянам демократичного суспільства. Більш ефективними є підходи, спрямовані на те, щоб залучати учнів до активного, спільного, заснованого на критичному аналізі навчання. Вчитель не повинен «підносити» дітям матеріал, він повинен вчити учнів самостійно шукати істину, робити власні висновки, застосовувати свої знання на практиці, тобто розвивати критичне мислення

Критичне мислення – мислення, що забезпечує вміння зайняти свою позицію з обговорюваного питання і вміння обґрунтувати її,

здатність вислухати співрозмовника, ретельно обмірковувати аргументи і проаналізувати їхню логіку; вміння не тільки опанувати інформацією, але і критично її оцінити, осмислити, прийняти.

Учень, що здатний критично мислити має власну думку і може її обґрунтувати; визнає можливість існування різних поглядів на проблему; пов'язує обговорювану проблему з життям, власним досвідом; вміє вислухати позицію іншого й бути стриманим і коректним в разі незгоди з іншим. Таким чином, він здатний критично мислити і є повноправним членом суспільства. Такий випускник може повноцінно реалізувати свої здібності.

З метою розвитку критичного мислення учнів необхідно керуватися такими засадами викладання історії:

- формування в учнів стійкого пізнавального інтересу до предмета шляхом актуалізації матеріалу, мотиваційної діяльності, практичного застосування набутих знань;

- розвиток культури розумової діяльності учнів у процесі проблемного, дослідницького, евристичного осмислення історії. Адже «найважливіше завдання цивілізації – навчити людину мислити» (Т.Едісон);

- створення умов для розвитку навичок самостійного здобуття історичних знань: «Знання тільки тоді знання, коли вони здобуті зусиллям власної думки, а не пам'яті» (Л.Толстой);

- формування досвіду використання набутих історичних знань для розв'язання практичних завдань, застосування їх у конкретних життєвих ситуаціях: «Не досить знати, необхідно й застосовувати» (Й.Гете).

Методика розвитку критичного мислення заснована на творчому співробітництві учня і вчителя, на розвитку в учнів аналітичного й творчого підходів до будь-якого матеріалу. Навчання здійснюється у три стадії:

- виклик;
- осмислення;
- рефлексія.

Перша стадія (виклик) – актуалізує наявні знання учнів, збуджує інтерес до теми; саме під час цієї стадії формулюється проблема та визначаються цілі вивчення матеріалу. Для цього слід використовувати різноманітні прийоми: мікрофон, метод «очікування», вільного письма, мозковий штурм, прийом ЗХВ (знаю, хочу знати, вивчу).

Друга стадія полягає в осмисленні нового матеріалу. Відбувається основна змістовна робота учня з текстом, причому поняття «текст» варто розуміти досить широко: це може бути будь-яке джерело, а також розповідь вчителя, відеоматеріали тощо. На даній стадії використовуються такі прийоми і методи, як: фішбоун, рафт.

Третя стадія в технології розвитку критичного мислення це – міркування або рефлексія. Методичними прийомами виступають написання есе, проведення дискусії, складання схем, методики «Лінія громадської думки», «Займи позицію», «Дискусійна шкала». Після вивчення матеріалу в кожного учня сформувався свій погляд на подію.

Отже, STEM-освіта передбачає формування критичного мислення та навичок дослідницької діяльності.

Уроки історії за STEM-технологією дозволяють не тільки вивчати теоретичний матеріал, але і закріплювати знання за допомогою можливостей практичного застосування різноманітних завдань, які можуть бути настільки цікаві, що їх трудність не викликатиме неприйняття у учнів. Сучасні методи навчання забезпечують активну взаємодію учнів і вчителя в навчальному процесі. Застосування технологій навчання: сприяє розвитку навичок критичного мислення та пізнавальних інтересів учнів; спонукає учнів виявляти уяву та творчість; розвиває вміння швидко аналізувати ситуацію створити комфортні умови навчання, за яких учень відчуває успішність, свою інтелектуальну досконалість, що робить продуктивним сам освітній процес.

УДК 378.147.091.33:811.112.2(043.2)

Мелінчук Н. В.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ)

Вчений М. С. Головань говорить про те, що «глобалізація щодо вищої освіти – це універсалізація навчального планування, що здійснюється за рахунок попиту певного типу фахівця на глобальних ринках праці. Характерними ознаками глобалізації вищої освіти є стратегія інтернаціоналізації; транснаціональна освіта; забезпечення міжнародної якості освіти; підприємницькі підходи до функціонування освіти; регіональна та міжрегіональна співпраця; інформаційна і телекомунікаційна технологія та віртуальні навчальні заклади; поява нових освітніх посередників – провайдерів освіти, проблеми рівноправності та доступності освіти; децентралізація систем професійної освіти, розвиток недержавного сектору, розширення способів набуття знань, формування глобального мислення».

На думку Л. І. Гурьє та Е. М. Бутовецької, «однією з характерних ознак сучасної системи вищої освіти є зближення університетського та неуніверситетського секторів у країнах з дуальною системою освіти. Наприклад, в Німеччині ця тенденція підтверджується цілою низкою прикмет. Вищі професійні школи (Fachhochschulen) та університети знаходяться під керівництвом єдиного органу – конференції ректорів та президентів ВНЗ».

У цілому глобалізація вищої освіти як міжнародне явище означає якісно новий рівень співпраці чи взаємодії різних країн у світовому масштабі.

Відмінності між університетськими системами України та Німеччини полягають у наступному:

1. В Україні централізована система управління освітою, де всіма процесами в освіті належить керувати Міністерству освіти та науки України. Варто зазначити, що на відміну від України у ФРН децентралізована система управління освітою, оскільки Німеччина є федеративною республікою, де у кожній з 16-ти федеральних земель діє своя Конституція і є свої Міністерства освіти та науки, в яких регламентується все те, що впливає на подальший розвиток університетської системи кожної окремої землі. У Німеччині питання щодо освітньої галузі вирішуються у земельних урядах кожної федеральної землі (Landesregierung).

2. Університети Німеччини мають великі права щодо своєї автономності. В Україні університети не мають таких широких повноважень щодо регулювання своєї автономності.

3. Вступ до університетів Німеччини можливий за умови складання вступних іспитів (Abitur) лише у тому випадку, якщо майбутній студент успішно закінчив загальну школу (Gesamtschule) та гімназію (Gymnasium). Закінчення головної (Hauptschule) та реальної шкіл (Realschule) автоматично позбавляє абітурієнта права на вступ до університету. В Україні незалежно від того, що закінчує майбутній абітурієнт (школа, ліцей, гімназія тощо) для того, щоб утримати університетську освіту необхідно мати свідоцтво про закінчення середнього загальноосвітнього навчального закладу.

4. У ФРН є лише один університет заочного навчання у м. Гаген (FernUniversität in Hagen). В Україні заочне навчання в університетах існує паралельно з очним.

5. У приватних університетах Німеччини навчання будується за англо-американською моделлю.

6. Нетиповим явищем для університетів ФРН є процес злиття двох чи більше навчальних закладів в один.

7. У німецьких університетах ви можете отримати такі види дипломів:

7.1. **Бакалавр (B.A., B.Sc., Bachelor of Engineering тощо)**: це перший академічний ступінь, який визнається на міжнародному ринку праці. Навчання у бакалавраті триває від шести до восьми семестрів. Після отримання диплому студенти можуть працювати за спеціальністю або продовжити навчання у магістратурі.

7.2. **Магістр (M.A., M. Sc., Master of Engineering тощо)**: це другий академічний ступінь, який можна здобути в німецькому університеті. Передумовою для цього є наявність диплома бакалавра. Протягом одного-двох років студенти поглиблюють свої знання за фахом. Після закінчення навчання можна починати професійне життя або ж вступати до аспірантури.

7.3. **Державний іспит (Staatsexamen)**: це не академічний ступінь, а державне визнання здобутої освіти. Це означає, що порядок складання іспиту встановлюється не університетом, а Федеральною землею. Крім того, іспити проводяться під державним наглядом. Той, хто хоче працювати в Німеччині лікарем, адвокатом, вчителем або фармацевтом, має скласти такий іспит. Перший державний іспит можна скласти після успішного завершення навчання за спеціальностями право, медицина та фармацевтика, а також педагогіка. Після цього, закінчивши практичну частину навчання, можна скласти Другий державний іспит та/або почати навчання в аспірантурі. Перед складанням іспиту слід перевірити, чи визнається він у вашій країні.

7.4. **Доктор (Doktor, PhD)**: навчання в аспірантурі, в рамках якого готується наукова робота (дисертація), закінчується присвоєнням ступеня доктора. Тривалість навчання залежить від відповідної наукової теми; як правило, вона складає від двох до п'яти років. Існує дві можливості навчання в аспірантурі: робота над дисертацією під керівництвом професора з вільним вибором теми дисертації або навчання в рамках структурованої аспірантської програми (Graduiertenkolleg, Graduate School, internationales Promotionsprogramm).

На відміну від Німеччини, в Україні отримують такі види дипломів: бакалавр, магістр, кандидат наук, доктор наук.

Загальними рисами, що притаманні університетським системам України та Німеччини є :

1. Існування як державних, так і приватних університетів.
2. Навчання в державних університетах як України, так і Німеччини побудовано на підвалинах «гумбольдівської освітньої системи», тобто єдності дослідження та викладання.
3. Навчання відбувається за кредитно-модульною системою.

4. Розвиненість міжуніверситетського співробітництва.

Наявність університетів різного спрямування – технічні, медичні, теологічні, гуманітарні, музичні тощо.

Таким чином, розвиток вищої (університетської) освіти не лише в Україні, а по всьому світові нерозривно пов'язано з процесами глобалізації, які є рушійною силою викликів сучасності. Варто наголосити на тому, що результатом глобалізації не лише європейської освіти, а й вітчизняної є впровадження у систему освіти Болонського процесу з усіма відповідними наслідками. Упровадження німецького досвіду до університетської освіти України є вагомим важелем розвитку вітчизняної освітньої політики.

УДК 378.014.25(4:477) (043.2)

Скиба Т. Ю.

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Міжнародна співпраця з ЄС та двостороння співпраця з його державами-членами формує одну з основ для міжнародної співпраці України у секторі НДР. Від моменту проголошення незалежності у 1991 році Україна регулярно робить спроби відкрити свою національну систему досліджень для міжнародної дослідницької спільноти. На початку 2000-х років і, особливо після вторгнення Росії на її територію у 2014 році, Україна змінила вектор своїх інтересів, зосередившись на ЄС. Тому сьогодні одним із основних пріоритетів міжнародної співпраці України у сфері НДР є інтеграція у Європейський дослідницький простір (ERA).

Слід зауважити, що з 2009 року відбувається зростання (спільних) публікацій з авторами з країни EU28 в базах даних WoS і Scopus. Це узгоджується з глобальним трендом, у 2013 році загальна кількість публікацій у світі порівняно з 2003 роком майже подвоїлася (приблизно на 84 % публікацій у 2013 році більше, ніж у 2003 році, а отже вона зростала швидше, ніж в Україні).

З метою збільшення кількості публікацій українських науковців у базах WoS і Scopus Міністерство освіти і науки затвердило наказ про порядок присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам». Так, щоб отримати вчене звання професора науковцю

необхідно мати, окрім інших критеріїв, не менше 4 публікацій у періодичних виданнях, включених до наукометричних баз Scopus або Web of Science, для доцента – 2 публікації та сертифікат рівня не нижче B2 з мов країн ЄС або не менше 10 англомовних праць у WoS і Scopus.

Проблемним залишається питання мережі ЗВО і їх укрупнення. З одного боку і Україні існує близько 900 ЗВО що очевидно надмірно багато, з іншого – віднесення колишніх технікумів до ЗВО є питанням дискусійним, а їх кількість складає 2/3 від загальної кількості. Об'єднання декількох закладів вищої освіти в один потужний регіональний на першому етапі дозволить створити потужний навчальний заклад з розвинутою матеріальною базою, спростити керованість галузю. Але розглянемо основні ризики процесу оптимізації ЗВО. Об'єднання декількох кафедр колишніх ЗВО в одну забезпечує наявність одразу великого кадрового потенціалу, достатнього для проведення ліцензування і акредитації будь-якого профілю для кафедри спеціальності. Таким чином зникає потреба у подальшому розвитку кафедри, зникають стимули до захисту дисертацій, написання підручників тощо. Неминучий застій і деградація загального стану в умовах знищення конкуренції.

На сьогодні доцільно впровадити практику «вертикального навчання», тобто навчання в аспірантурі та докторантурі науковців з університетів країн колишнього Радянського союзу. Це дозволяє проводити спільні наукові дослідження і не збільшує кількість науково-педагогічних працівників зі ступенями.

Ефективний розвиток вищої освіти в Україні на основі європейського і світового досвіду вимагає здійснення таких кроків:

- сприяння розвитку закладів вищої освіти як активних суб'єктів ринку і пов'язане з цим засвоєння нових практик: отримання кредитів, укладання договорів з підприємствами, бізнесом, створення комерційних програм і навчальних закладів спільно з іншими університетами;
- заохочення інтеграції університетів в європейський освітній простір;
- розробка критеріїв формування рейтингів закладів вищої освіти, що відповідатимуть світовій і європейській практиці;
- підтримка реальних науковців, які довели світовій науковій спільноті, призначити їм європейські зарплати, фінансування і державну підтримку;
- розвиток освіти по вертикалі, тобто вести підготовку іноземних аспірантів, докторантів;
- пошук і нарощення обсягів господарюючих наукових розробок;
- упровадження сертифікатної освіти.

STEM-ОСВІТА ЯК ШЛЯХ ДО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МИКОЛАЄВА

Головною метою науково-методичного центру є навчально-методичне забезпечення педагогічного процесу в закладах освіти Миколаєва та стимулювання розвитку і вдосконалення змісту їх діяльності, вивчення інноваційних ідей і досвіду в галузі освіти, освітніх технологій, впровадження їх у навчальну діяльність.

Одним з актуальних напрямів модернізації та інноваційного розвитку природничо-математичного, гуманітарного профілів освіти виступає *STEM-орієнтований підхід до навчання*, який сприяє популяризації інженерно-технологічних професій серед молоді, підвищенню поінформованості про можливості їх кар'єри в інженерно-технічній сфері, формуванню стійкої мотивації у вивченні дисциплін, на яких ґрунтується STEM-освіта.

Акронім STEM (від англ. *Science* – природничі науки, *Technology* – технології, *Engineering* – інженерія, проектування, дизайн, *Mathematics* – математика) визначає характерні риси відповідної дидактики, сутність якої виявляється у поєднанні міждисциплінарних практик орієнтованих підходів до вивчення природничо-математичних дисциплін. Водночас, у STEM активно включається сукупність творчих, мистецьких дисциплін, що об'єднані загальним терміном Arts (позначення відповідного підходу – STEM and Arts). Актуальними напрямками STEM and Arts є промисловий дизайн, архітектура, індустриальна естетика тощо. Останнім часом у європейському науковому дискусії наголошується на важливості всіх дисциплін, використанні міждисциплінарних підходів STEAM (літера A – All – всі) і поєднанні природничо-наукових з іншими навчальними дисциплінами, які вивчаються у школі.

Більшість закладів дошкільної освіти міста використовують STEAM-підхід. Це ігри для розвитку інженерного мислення, STEAM-онлайн-додатки, леґо-конструювання як компонент STEAM для дошкільників. У цьому напрямі найбільш активно працюють педагоги закладів дошкільної освіти № 50, 74, 94, 103, 117, 133, 139, 140.

Усвідомлюючи багатовекторність визначеного питання, зупинимось на шляхах *впровадження STEM - підходу задля інноваційного розвитку освіти Миколаєва*.

Зрозуміло, що якість впровадження STEM-освіти багато в чому визначається компетентністю та рівнем професійної діяльності педагогічних працівників, наскільки вони активно використовують новітні

педагогічні підходи до викладання й оцінювання, інноваційні практики міждисциплінарного навчання, методи та засоби навчання з акцентом на розвиток дослідницьких компетенцій. Розвитку професійної компетентності педагогічних працівників Миколаєва сприяли:

- участь у III Міжнародній науково-практичній конференції «STEM-ОСВІТА: СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ» (проведено круглий стіл вчителів фізики «STEM-освіта як шлях до інноваційного розвитку освіти м. Миколаєва»);

- презентація досвіду педагогів Миколаєва в рамках Дев'ятої міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти - 2018»;

- літня, зимова сесії «WEB-STEM-ШКОЛИ – 2017, 2018». Спікер – Світлана Братошевська, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель фізики Миколаївської ЗОШ I-III ступенів № 29;

- участь школярів, педагогів міста в науково-освітньому проєкті МАН України «Наука XXI століття: перспективні напрями розвитку»: лекція «Нові матеріали – основа розвитку цивілізації» декана інженерно-фізичного факультету КПІ ім. Сікорського Лободи П. І., доктора технічних наук, професора, академіка НАН України;

- участь Миколаївських ЗОШ I-III ступенів № 3, 19, 37, економічного ліцею № 2 в освітньому STEM-фестивалі в рамках третього Всеукраїнського фестивалю за підтримки Громадської організації «Соціальна Справедливість «"Совість"»;

- запровадження щорічного міського STEM-фестивалю, в рамках якого учні презентують найкращі STEM-проєкти, проводять майстер-класи;

- учні презентували свої нароби під час проведення ярмарку найуспішніших освітніх практик «Перехід до Нової української школи - ключове завдання сьогодення», святкування Дня міста, що викликало велику зацікавленість горodian;

- методичні заходи: методичне об'єднання вчителів фізики «Використання природничих проєктів в організації STEM-навчання в контексті реалізації принципів Нової української школи», методичне об'єднання вчителів математики «Трансформація інформаційно-освітнього середовища в контексті впровадження STEM-навчання в Новій українській школі».

Успішний розвиток STEM-освіти здійснюється через залучення ресурсів та співробітництво у процесі навчання й викладання між педагогічними колективами і зовнішніми учасниками, такими, як заклади вищої освіти, академічні наукові установи, науково-дослідні лабораторії, наукові музеї:

- НУК імені адмірала Макарова: курс «Mathematics in English» для учнів 9–11 класів («Математика англійською мовою»), «Basics of Modern Physics» («Основи сучасної фізики»), факультатив для учнів

9–11 класів «Автоматика, робототехніка та компютерно-інтегровані технології», відкрита лекція для учнів на тему «Основи теорії прийняття рішень», зимова наукова школа «Еліта майбутнього», за програмою якої учні прослухали лекції викладачів, відвідали майстер-класи, пройшли психологічні тренінги.

– STEM-майданчики фестивалю творчості «Молодіжна хвиля» в рамках відкритого освітнього проекту «Крок до науки» на базі механіко-математичного факультету Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Тепер вже учні основної та старшої школи проводять таку роботу з учнями початкових класів свого закладу.

Отримали підтримку городян проекти Громадського бюджету Миколаєва 2018: «Центр «Дослідник» як простір освітніх можливостей» (створення Миколаївського STEM-центру з філіями на базі закладів освіти) – автор проекту Тарасова О. В., директор НМЦ, та «Robots» (створення на базі НМЦ STEM-лабораторії для занять робототехнікою) – Манзарук С. М., методист НМЦ, автор проекту.

Отже, з метою залучення учнів до практичної інноваційної діяльності розширено діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії та надано пріоритет засвоєнню навчального матеріалу у процесі екскурсій до Одеського музею цікавої науки, Миколаївського науково-дослідного інституту «Миколаївська обсерваторія», Миколаївського музею суднобудування і флоту, лабораторій НУК імені адмірала Макарова, наукових пікніків (Миколаївська ЗОШ І-ІІІ ступенів № 29), конкурсів, фестивалів, міської інтернет-олімпіади з математики для учнів 5 класів, факультативів, практикумів тощо. На таких заходах всі учасники освітнього процесу не тільки отримують нові знання, доступ до нових ресурсів, але й мають змогу презентувати власні нароби та обмінюватися новими думками, ідеями, досвідом.

УДК 37.091.313-044.247.06](043.2)

Федорова О. В.

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ОДИН ЗІ ШЛЯХІВ РЕАЛІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В МЕЖАХ STEM-ОСВІТИ

Технологізація і глобалізація суспільства, поява нових професій вимагають від сучасної молоді якісної підготовки передусім з природничо-математичних дисциплін та високої технологічної грамотності, що є підґрунтям світового освітнього бренду STEM-освіта.

Одним з пріоритетних напрямків роботи в Миколаївській загальноосвітній школі № 3 є пошук та підтримка творчих, обдарованих учнів, тому природничо-математична кафедра школи активно залучає учнів до різних освітніх проєктів.

З 2014 року навчальний заклад працює у відкритому освітньому проєкті «Крок до науки» на базі механіко-математичного факультету Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Основні принципи, концептуальна основа та ідея STEM-освіти обумовили мету проєкту: створення освітнього середовища, яке забезпечує формування креативних якостей особистості та її конкурентноспроможність на ринку праці.

Ідея проєкту полягає в об'єднанні навколо науки творчих особистостей різних поколінь у контексті STEM-освіти.

Провідним принципом реалізації проєкту є співпраця ВНЗ різних рівнів акредитації, загальноосвітніх шкіл, дошкільних навчальних закладів, мешканців міста різних вікових категорій.

Завдання проєкту:

- упровадження у навчальний процес ЗОШ, ВНЗ та інших освітніх середовищ технологій STEM освіти;
- осучаснення методів, засобів та форм навчального процесу відповідно до концепції STEM та Art освіти;
- упровадження розроблених освітніх продуктів на ринку освітніх послуг (заклади освіти, підприємства, установи);
- стимулювання творчого розвитку та самовдосконалення всіх учасників проєкту: студентів ВНЗ різних рівнів акредитації, викладачів, вчителів та учнів ЗОШ.

Першим кроком участь у проєкті учнів школи була участь учнів 11 класів у майстер-класі «Фізика в професіях», учні працювали в групах разом зі студентами, досліджували фізичні явища, та кожна група представляла свою професію та її нерозривний зв'язок з фізикою. Учні отримали сертифікати в номінаціях «Фізик-дослідник», «Фізик-експериментатор» та «Фізик-теоретик». Результатом такої співпраці стала активна участь учнів ЗОШ № 3 у фестивалі творчості «Молодіжна хвиля».

Наступним кроком була участь у інтерактивному STEM-майданчику в науковому містечку «Паркінг науки» («Цікава наука на вулицях міста»).

У містечку, що було розбито в Каштановому сквері міста, цікаву науку для всіх бажаних презентували учні Миколаївської загальноосвітньої школи № 3 та студенти механіко-математичного факультету Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Містечко науковців працювало протягом трьох днів захоплюючи городян міста науковими цікавинками та несподіванками. Кожен ба-

жаючий міг долучитися до науки, спробувати себе як дослідник, експериментатор, інтелектуал і загалом відчутти в собі творчу особистість.

У березні 2018 року студенти IV курсу денної форми навчання, які навчаються за напрямом підготовки «Фізика», механіко-математичного факультету Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського під керівництвом Манькус Ірини Володимирівни, викладача Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського, кандидата педагогічних наук, доцента кафедри фізики та математики, провели в березні STEM-майданчики фестивалю творчості «Молодіжна хвиля», на базі Миколаївської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3. Творчий захід подарував свято та надав можливість школярам поспілкуватися зі студентами університету, отримати профорієнтаційну підказку, відчутти прикладну спрямованість математики, побачити, що фізика – це не лише шкільний предмет, фізика – це цікаво та красиво. Нестандартне спілкування з учнями також формує у здобувачів вищої освіти фахові здібності, особистісно-індивідуальний стиль діяльності, необхідний для майбутньої професії. Учні школи демонстрували власні прилади, які сконструювали на уроках фізики під час роботи над проектами, та стали переможцями конкурсу «Найцікавіший дослід». Команда учнів отримала «Науковий Оскар».

5 травня 2018 р. учні 8 та 9 класів Миколаївської ЗОШ I-III ступенів № 3 провели STEM-майданчик для учнів молодшої школи. З метою продемонструвати, що навчання в школі може бути не лише корисним але і цікавим. Природничі науки потрібно вивчати експериментуючи, досліджуючи та творчо. Саме це дає змогу розвиватися та навчатися новому. Майже 600 учнів молодшої школи мали змогу відвідати майданчик, на якому учні нашої школи представляли прилади та проекти, які були розроблені учнями школи під час вивчення фізики. Для учнів молодшої школи це було свято цікавої науки, де вони мали змогу перевірити закони фізики, попрацювати з приладами та моделями. Кожен з відвідувачів отримав задоволення та приємні враження.

У вересні учні 9 класу проводили майстер-клас для старшої групи дошкільного навчального закладу № 89.

Результатом проведення та участі у STEM-майданчиках:

- Активізація пізнавальної, творчої активності учнів ЗОШ № 3
- Підвищенням рівня підготовки учасників та майстрів STEM-майданчиків
- Участь учнів у Всеукраїнських STEM-фестивалях, переможці в обласному фестивалі «Моя STEM-ідея»

- Представлення робіт для мешканців міста на вул. Соборна на святі «День міста Миколаєва»
- Представлення робіт для працівників освіти, керівників навчальних закладів міста на міській конференції працівників освіти.

СЕКЦІЯ: ІНТЕГРАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК УМОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

УДК 364-787-22-058.56(043.2)

Бризгун Д. І.

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ РЕІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДИХ ЧОЛОВІКІВ, ЯКІ ВИЙШЛИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Сутність реінтеграції полягає в поновленні особистості в суспільстві, якщо вона була втрачена. Це спрощена процедура відновлення громадянства, яку окремо передбачено нормативними актами держави, різноманітна допомога в набутті звичного для особи соціального статусу. Саме соціальний працівник є тим фахівцем, який виступає своєрідним помічником входження колишнього в'язня до суспільства.

Проблема реінтеграції звільненого та пристосування його до умов нормального існування в нормальному соціальному середовищі на волі тісно пов'язана з проблемою боротьби з тією поведінкою, яка стала йому звичною в умовах ізоляції. Велике значення для вирішення психологічних та соціальних проблем має вивчення особистості засудженого. Майже більшості ув'язнених притаманні однакові специфічні емоційні стани: недовірливість, підозрливість, тривожність, дратівливість, збудливість, агресивність, а також пригніченість, почуття власної неповноцінності тощо. Вони викликаються такими чинниками:

- ізоляція від суспільства і перебування в замкнутому середовищі;
- тотальна регламентація життєдіяльності та наявність жорстких санкцій за порушення як офіційних приписів, так і неформальних норм і правил поведінки;
- обмеження в задоволенні потреб, у першу чергу біологічних, та примусове включення до одностатевих соціальних груп.

Найважливішою умовою для вирішення проблеми реінтеграції колишніх засуджених є їхнє соціально-економічне влаштування, тобто це створення належного середовища для подальшого працевлаштування та професійного зростання молодого чоловіка, що сприятиме успішній реінтеграції, яка дозволить вирішувати різні проблеми звільнених, перш за все – житла, дозвілля, підтримки суспільно-корисних зв'язків, тощо.

Законом України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», визначено спеціалізовані установи для звільнених осіб: центр соціальної адаптації; спеціальний будинок-інтернат. Також варто додати, що в Миколаєві функціонують установи, що надають допомогу колишнім в'язням: центр реінтеграції бездомних громадян, Всеукраїнська благодійна організація «Рух в підтримку колишніх засуджених «Подолання» (недержавна організація), яка також допомагає колишнім засудженим, і Миколаївський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Основною метою цих установ є допомога в соціальній адаптації особам, які звільнилися з місць позбавлення волі. Вони надають їм різносторонню допомогу в процесі реінтеграції, на шляху до відновлення професійної компетентності та комунікативних навичок.

Надавати допомогу колишнім засудженим потрібно вже з першого дня виходу на волю. Процес вирішення проблеми реінтеграції колишніх засуджених потребує залучення багатьох фахівців, таких як: психолог, юрист, соціальний працівник, працівники медичних закладів та інші. У роботі з цією категорією застосовується багато методів. Серед важливих методів реінтеграції молодих чоловіків, які відбули покарання виокремлюють психологічну діагностику особистісних особливостей кожного засудженого. Невід'ємною складовою в ресоціалізації звільнених з місць позбавлення волі є вибір технології роботи з колишнім засудженим, що допоможе зрозуміти, які бажання у цієї особистості, які її нахили у професійній сфері, чого саме вона хоче від життя та чого хоче досягти в подальшому. Метод індивідуальної бесіди є досить ефективним у вирішенні питань того, наскільки колишні засуджені задоволені своєю професійною діяльністю, чи влаштує їх місце роботи, умови праці, атмосфера в колективі та ін. Метод навчання має на меті змінити ставлення колишнього засудженого до його негативних установок щодо отримання роботи, на яку він заслуговує і до якої прагне, до його не надто респектабельної професійної сфери, натомість прищепити йому нові прагнення. Використовується також такий метод, як групи самодопомоги, які створюються колишніми засудженими, вже успішно реінтегрованими в суспільство. Метою таких груп є обговорення проблем, що виникають у процесі їхньої професійної діяльності, це може бути задоволення або невдоволення колективом, керівником установи, заробітною платнею, невисоким кар'єрним зростанням та ін.

Отже, проблема реінтеграції молодих чоловіків, які вийшли з місць позбавлення волі, є дуже поширеною і потребує особливої уваги.

Ув'язнені тривалий період не бачать зовнішнього світу, не можуть побачити, як він розвивається, що виникає нового, як змінюється суспільство, які виникають нові технології, чим займаються та як живуть їх знайомі й рідні. Кожна людина, яка перебуває у в'язниці, або тількино вийшла звідти, має право на підтримку та на допомогу з боку соціального працівника, який допомагає реінтегруватись в сучасний світ.

УДК 379.82:37.013(043.2)

Журавські С. М.

СУТНІСТЬ ДОЗВІЛЛЯ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

У ХХІ столітті процес демографічного старіння охопив усі європейські країни. У суспільстві відбуваються процеси, що змінюють характерні риси літніх людей. Завдяки збільшенню тривалості життя, досягненням медицини, зростанню рівня освіти, доходів громадян, вдосконаленню пенсійної системи, людина, досягнувши пенсійного віку, живе довше. Ці зміни зобов'язують суспільство інакше ставитися і оцінювати рівень життя громадян, у тому числі і дозвілля літньої людини.

Дослідження питання дозвілля людей літнього віку є важливим на думку багатьох вчених. По-перше, передбачається, що активне дозвілля здатне замінити людині залишену нею роботу. Проте, на відміну від роботи, людина похилого сама планує свою зайнятість. По-друге, доведено, що участь в дозвіллі дає позитивні результати: пов'язане зі спілкуванням заняття допомагає людям похилого віку менше засмучуватися з приводу свого здоров'я. По-третє, дозвілля розвиває інтелектуальну діяльність людей похилого віку.

Нуріт Вайнблайт (2003 р.) визначає дозвілля як час, вільний від роботи і повсякденних справ життєдіяльності, і пов'язане з культурними цінностями. Цей підхід спирається на Goodbey (1990 р.), який стверджує, що дозвілля слід розглядати в трьох напрямках: дозвілля як час, який не присвячений базовим потребам; дозвілля як дія, відношення до зайнятості в часі; дозвілля як переживання.

Гідон Бен-Ізраель у своїй книзі «Хто боїться третього віку» розглядає дозвілля як:

- дозвілля як протилежність роботі;
- час, що залишається від інших насущних справ;
- дозвілля як заняття на вільний вибір;
- дозвілля як заняття з розвитку здібностей;
- дозвілля як проведення часу.

Дозвілля в похилому віці – це час, коли діти подорослішали і живуть самостійно, сама людина пішла з роботи і у неї залишається час після задоволення базових потреб.

Більшість дослідників розглядають вклад дозвілля в задоволеність життям літніх людей. На думку Келлі (1999 р.), дозвілля забезпечує громадський розвиток, який допомагає справлятися зі змінами і втратами, супроводжуваними цей вік. Дозвілля дає можливості дії, в яких особа реалізує і оцінює себе.

Існують різні підходи до визначення видів дозвілля. Dumazedier (1972 р.) класифікував заняття дозвілля як фізичні, інтелектуальні, колективні, практичні і зайняття мистецтвом. При цьому встановлено, що більшість занять – це практичні та інтелектуальні. Navighurst (1972 р.) визначив дозвілля залежно від стилю життя, а саме:

- уміння справлятися з життєвими труднощами;
- діяльність на користь інших;
- експресивне задоволення;
- проведення часу на низькому рівні активності;
- розширення буденного життя;
- апатія;
- стадне дозвілля.

Сіон, Села-Кац і Пару (2003 р.) у своєму дослідженні класифікували дозвілля відповідно до програми дій: любителі фізкультури, читачі книг, любителі ручних робіт, заняття із засобами зв'язку (радіо, газети, телебачення), заняття дома – культурні та релігійні заходи, дозвілля з друзями і сім'єю, прогулянки, заняття в клубах і денних центрах. Існує також дозвілля *активне* і *пасивне*; *учасник* і *спостерігач*; *конкуренція* і *співпраця*; вираження *вільне* – вираження *побудоване*; участь в колективі *висока* – участь в колективі *низька*.

Відповідно до досліджень користі дозвілля і його вкладу в індивіда, слід класифікувати заняття дозвілля з огляду на його вклад у потреби людини, її психологію, фізіологію, психофізику тощо. Є сенс класифікувати дозвілля відповідно до психологічних потреб особи. Kelli стверджує, що треба виокремити 7 істотних смислових складових дозвілля, в той час 5 із яких входять у задоволеність життям: колективне заняття, зміцнення первинних зв'язків, розвиток здібностей, самовираження і особистий розвиток. Два інші аспекти – аспекти сімейні і громадські. Дослідження виявляють, що колективне заняття є важливішим для задоволеності життям, ніж самостійне.

Головним для дозвілля людей похилого віку є збереження їхнього здоров'я. Існує зв'язок між станом здоров'я і збільшенням віку. У міру збільшення віку йде погіршення стану здоров'я, що спричиняє за со-

бою зменшення зайняття дозвілля. Німрод зазначає, що існує занепад участі в дозвіллі зі збільшенням віку, масштаб участі і частота зайняття дозвілля падають і перелік зайнятих в них учасників скорочується.

Отже, дозвілля є дуже важливим аспектом в житті людей похилого віку, які повинні розвивати у собі, згідно з власними інтересами, симпатіями та потребами, широкий діапазон різних форм активності: культурну, духовну, професійну, громадську, художню, спортивну тощо. Оточення ж повинно надати їм в цьому максимальну безбар'єрну підтримку та допомогу. Старість повинна стати подальшим етапом реалізації прагнень людини, задоволення її потреби у значущості та самостійності.

УДК 364-787.22:616.89](043.2)

Комарова Н. В.

КООРДИНОВАНА ІНТЕРВЕНЦІЯ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДУШЕВНОХВОРИХ У СОЦІУМІ

Координована інтервенція душевнохворих є однією з найактуальніших проблем сучасної соціальної роботи. Людина, що потрапила у важку життєву ситуацію, втрачає здатність самостійно організовувати власну життєдіяльність. Для відновлення особистісних ресурсів індивіда або їх компенсації розробляється особлива інтегративна технологія – координована інтервенція. Вона покликана підвищити рівень соціального функціонування хворого чи інваліда.

Соціальні працівники історично відіграють важливу роль у наданні допомоги окремим особам та їхнім сім'ям, у повсякденному житті соціальних і психологічних наслідків захворювань і станів осіб з обмеженими можливостями.

Душевнохворі – особи, у яких у зв'язку з розладами діяльності головного мозку порушується правильне сприйняття і усвідомлення дійсності та змінюється поведінка. Психічна хвороба спричиняє за собою часткову або повну втрату пристосованості хворого до умов навколишнього середовища.

Ми розуміємо координовану інтервенцію як широкий багатоетапний процес, що об'єднує весь шлях соціального, трудового відновлення і адаптації душевнохворих.

Комітет експертів з реабілітації ВООЗ (1963 р.) наголосив, що реабілітація – це процес, метою якого є запобігання інвалідності під час лікування захворювань і допомога хворому в досягненні максимальної

фізичної, психічної, професійної, соціальної та економічної повноцінності, на яку він буде здатний у межах захворювання.

Проблема реабілітації душевнохворих має ряд позитивних моментів не лише з моральної точки зору (гуманного ставлення до душевнохворих), але і з економічної, оскільки після проходження курсу реабілітації є велика ймовірність того, що клієнт повністю, або хоча б частково, інтегрується в соціумі і стане його повноцінним членом. Таким чином, він вже буде не тільки знаходитися на державному забезпеченні для осіб з інвалідністю, а зможе заробляти на життя власною (посильною) працею.

Особа з вадами психічного здоров'я перебуває в зоні значного ризику ожиріння, серцево-судинних та онкологічних захворювань, діабету та суїциду; наявність психічних розладів може обумовлювати зменшення доступності, забезпечення та якості послуг у державному та приватному секторах та збільшувати страждання, соціальну ізоляцію, захворюваність та смертність. За допомогою координованої інтервенції існує можливість пом'якшити та навіть повністю змінити травматичні та небажані наслідки.

Основними завданнями координованої інтервенції душевнохворих є: сприяння соціально-побутової адаптації клієнта з наступним включенням його в навколишнє життя, надання допомоги у визначенні життєвих перспектив і виборі способів їх досягнення, розвиток комунікативних навичок. Основними принципами координованої інтервенції є такі: найбільш ранній початок здійснення реабілітаційних заходів, безперервність і поетапність їх проведення, системність і комплексність, індивідуальний підхід.

Наш досвід показує, що правильно скоординований вид діяльності не тільки дозволяє душевнохворим реалізувати себе, а й позитивно впливає на психічний стан людини, сприяє його адаптації в соціумі, тренуванню трудових навичок і фінансового забезпечення своїх власних потреб. Грамотна підібрана координована інтервенція для душевнохворих – це своєрідна профілактика душевної хвороби, її загострення.

Особливості проведення координованої інтервенції душевнохворих полягають у тому, що процес соціальної орієнтації відбувається за допомогою індивідуальних форм роботи з клієнтом. Об'єднання клієнтів установи соціального обслуговування населення створює умови для придбання ними умінь, навичок орієнтовної діяльності.

Фахівець із соціальної роботи займає проміжне місце між душевнохворим і фахівцем з психіатрії. Не маючи медичної освіти, він користується клінічною інформацією для організації своєї діяльності, взаємодіє на етапі розробки та реалізації індивідуальних програм реабілітації інвалідів.

Соціальний працівник, що займається проблемами душевнохворих, перебуває в постійному пошуку нових ефективних форм, методів і засобів соціальної реабілітації, спирається на новітні технології, дослідження та зворотний зв'язок від об'єкта реабілітації. Співробітники установ соціального захисту прагнуть до того, щоб кожний клієнт з психічними розладами зміг реалізувати себе відповідно до своїх здібностей, інтересів, навичок і потреб.

УДК 613:159.913](043.2)

Латій Є. В.

ЦІННІСТЬ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я В СОЦІАЛЬНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

Ментальне здоров'я людини залежить від ряду факторів, які можуть негативно впливати на особистість. До них належать: тривалі негативні стресові ситуації, невміння підтримувати адекватні відносини з людьми, що оточують, конфлікти, недостатній відпочинок, малорухливий спосіб життя, зовнішні подразники (шум та ін.).

У системі оздоровлення населення, відновлення їхніх тілесних і духовних сил велике значення відводиться таким напрямам реалізації цінностей фізичної культури в соціокультурному просторі, як зняття надмірної нервово-психічної напруги, психічної скутості особистості фізичними вправами; рекреація і реабілітація за допомогою рухової активності. Результати спеціальних досліджень довели, що фізичні вправи впливають на відновлення психічного здоров'я. Це виявляється у: підвищенні психічної активності, за рахунок «стягування» застійних психічних напружень; інтенсифікації розвитку психічних процесів (пам'яті, сприймання, відчуття, концентрації уваги та ін.); виробленні релаксаційних, відновних механізмів, зниженні рівня тривожності, підвищенні настрою тощо. Г. С. Нікіфоров вважає, що психічно здорова особистість – гармонійна, консолідована, врівноважена. Для її спрямованості характерна духовність, пріоритет гуманістичних цінностей і орієнтація на самореалізацію. Її здатність до самоуправління пов'язана з такими якостями, як цілеспрямованість, активність, адекватний самоконтроль. Психічні процеси здорової людини характеризуються максимальним наближенням суб'єктивних образів до відображення об'єктом дійсності, адекватним сприйняттям себе, розвиненими здібностями концентрувати увагу, утримувати в пам'яті інфор-

мацію, здатністю до логічної обробки інформації, критичністю мислення, креативністю та ін.

Ми поділяємо думку дослідників, які стверджують, що психічне здоров'я людини значною мірою залежить від здорового способу життя, від дотримання певних правил, що стосуються режиму рухової активності, харчування, нормальних взаємин у побуті, усунення шкідливих звичок тощо. Позитивно налаштовані люди, які мають чіткі цілі в житті і не схильні навантажувати постійно себе сумнівами, невпевненістю, поганими передчуттями та песимізмом, мають хороші перспективи для збереження власного як фізичного, так і психічного здоров'я. Висвітлення окремих аспектів дослідження проблеми психічного здоров'я дозволили сформулювати такі висновки.

Психічне здоров'я у психологічному контексті розглядають як відносно стійкий стан особистості, який дає можливість людині усвідомлено, враховуючи свої фізичні й психічні можливості, а також навколишні природні та соціальні умови, задовольняти індивідуальні, біологічні та соціальні потреби на основі нормального функціонування психофізичних систем, що забезпечують досягнення емоційного благополуччя. Психічно здоровою є гармонійна, врівноважена, здатна до самореалізації своїх життєвих потреб особистість. Її здатність до самоуправління пов'язана з такими якостями, як цілеспрямованість, активність, адекватний самоконтроль.

Отже, ментальне здоров'я людини залежить від ряду факторів, які можуть не тільки негативно впливати на саму особистість, але й на навколишнє середовище. У системі оздоровлення населення, відновленні їхніх тілесних і духовних сил, велике значення відводиться таким напрямкам реалізації цінностей фізичної культури в соціокультурному просторі, як зняття надмірної нервово-психічної напруги, психічної скутості особистості фізичними вправами; рекреація і реабілітація за допомогою рухової активності.

Основними характеристиками ментального здоров'я самоактуалізованих людей, що активно взаємодіють у соціумі є: сприйняття реальності; прийняття (себе, інших), спонтанність (простота, природність); концентрація на проблемі; схильність до усамітнення; незалежність від зовнішнього середовища, воля й активність; свіжість сприйняття; піковий переживання; людська спорідненість; скромність і повага до оточення; міжособистісні стосунки – готовність проявляти любов, розуміння, включеність; етика – розпізнавання хорошого і поганого в повсякденному житті; засоби і цілі – уміння відрізнити засіб від мети, добро від зла; почуття гумору; креативність; протистояння прийняттю культурних норм; недосконалість (самоактуалізовані люди теж роблять помилки); цінності; вирішення протиріч.

ПОТРЕБИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Досліджуючи проблеми людей похилого віку в Україні, слід уважити, що рівень соціальної роботи та система соціальних служб, які функціонують нині в Україні, нездатні в повному обсязі задовольнити низку потреб та вирішити ряд труднощів, що виникають в житті цієї категорії населення. Зі зростанням тривалості життя збільшується і період досить низької якості життя людей похилого віку. На сьогодні люди похилого віку з порушеннями повсякденних функцій становлять близько 60 % усіх тих людей, які звертаються за допомогою до служб соціального та медичного профілю.

В Україні майже 30 % населення – люди похилого віку. Дані демографічного прогнозу свідчать про постійне зростання кількості осіб похилого віку в загальній структурі населення України. Сьогодні кожний п'ятий житель нашої держави досяг 60-річного віку. Згідно з класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), особи у віці від 60 до 74 років належать до категорії людей похилого віку, від 75 до 89 років – до старих людей, а від 90 років і старших – до довгожителів.

Робота з людьми похилого віку здійснюється на двох рівнях, а саме:

1) макрорівень: формування соціальної політики з урахуванням інтересів людей похилого віку, створення пенсійних та інших фондів підтримки, формування комплексної системи соціального страхування, медичного, психологічного та консультаційного обслуговування;

2) мікрорівень: вивчення умов життя людей похилого віку, рівня та якості надання їм соціальної допомоги.

Як на макро-, так і на макрорівні існують проблеми у людей похилого віку. Усі ці проблеми об'єднують у три великі групи: перша – здоров'я і медична допомога; друга – матеріальне становище; третя – інтеграція в суспільство. Аналіз становища громадян літнього віку свідчить про те, що вони є найбільш соціально незахищеною категорією населення, що потребує особливої уваги і соціального захисту з боку держави. Перед літніми людьми виникає безліч проблем, оскільки їх часто відносять до категорії «маломобільного» населення; вони виступають найменш захищеною, соціально уразливою частиною суспільства. Це пов'язано, перш за все, з проблемою порушення фізичного стану, викликаного захворюваннями із зниженою руховою активністю. Зниження життєвого

тону су значною мірою пояснюється психологічними чинниками: песимістичною оцінкою майбутнього, безперспективним життям, тривожністю, зниженням самооцінки. Головна проблема полягає в зміні статусу літніх людей, що пов'язана з припиненням або обмеженням трудової діяльності, перегляду ціннісних орієнтирів, самого способу життя і спілкування, а також виникнення різних проблем як в соціально-побутовій, так і в психологічній адаптації до нових умов. Підвищена соціальна уразливість літніх громадян пов'язана також з економічними проблемами: низьким рівнем якості життя, невеликими розмірами отримуваних пенсій, низькою можливістю працевлаштування, як на підприємствах, так і в отриманні роботи вдома.

Вагомою соціальною проблемою літніх людей є поступове руйнування традиційних родинних засад, що призвело до того, що старше покоління не займає почесне очолювальне положення, втрачається актуальність ролі бабусь та дідусей. Проблеми людей похилого віку, особливо самотніх, на тлі низьких пенсійних виплат загострюються ще й за умов існування дефіциту дешевих товарів вітчизняного виробництва, зростання цін на комунальні послуги і продовольчі товари, нерозвинутої сфери побуту, незадовільної медичної допомоги, втрати суспільством почуття милосердя. Зазначені труднощі доповнюють відсутність грошових заощаджень, фінансова неспроможність ремонту власного житла тощо.

Отже, на основі вищезазначеного, ми можемо констатувати, що в людей похилого віку безліч проблем, але для їх вирішення проводиться відповідна соціальна робота щодо підтримки цієї категорії населення. Права людей похилого віку захищаються на рівні держави. В Україні створено розгалужену систему державних і недержавних закладів, які надають допомогу людям похилого віку, адже соціальна робота в Україні покликана покращувати їхнє соціальне та моральне становище.

УДК 364.4:616.89-008.44:794.9](043.2)

Лукашук Д. Д.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ОСОБАМИ, ЯКІ МАЮТЬ ІГРОВУ ЗАЛЕЖНІСТЬ

Відсоток людей, які страждають ігровою залежністю в Україні останнім часом значно виріс. Масштаби і наслідки ігроманії в сучасному світі викликають неабияку стурбованість у суспільстві. Статистика показує, що із 42,5 млн українців більше чотирьох мільйонів –

гравці. Цікавим видається той факт, що облік хворих ігровою залежністю в Україні не ведеться взагалі. Що ж стосується підлітків, то три чверті українських підлітків до трьох-чотирьох годин на добу сидять за комп'ютером, граючи в ігри, про це свідчать дані експертів Міністерства охорони здоров'я.

Ігрова залежність (гемблінг) останніми роками стала однією з актуальних соціальних і медичних проблем українського суспільства. Поширеність патологічної залежності (що постійно зростає) від гри призвела багатьох людей в Україні до девіантної і делінквентної поведінки, а когось і до суїцидальних тенденцій.

У сучасному світі ігрова залежність представляє серйозну соціальну проблему. Ігроманія – це патологічна схильність до азартних ігор. До азартних ігор схильні практично всі верстви населення: заможні люди, кримінально-орієнтовані громадяни, середній шар. Ігрова залежність – це патологічний стан, що полягає у непереможному потягу до участі в азартних іграх, домінуючих в житті людини і ведуть до значного падіння сімейних, матеріальних, професійних і соціальних цінностей. Уся увага ігромана зосереджена на якнайшвидшому зануренні в гру, хворобливому бажанні грати, взяти реванш, відігратися.

Відповідно до Міжнародної класифікації хвороб 10-го перегляду (МКБ 10) ігроманію відносять до хвороб категорії «Розлади особистості і поведінки в зрілому віці». Ця категорія включає ряд клінічно значущих станів, поведінкових типів, які мають тенденцію до стійкості і є виразом характеристик властивого індивідууму стилю життя і способу ставлення до себе та інших. Деякий з цих станів і типів поведінки з'являються рано в процесі індивідуального розвитку. Однак у суспільстві досі не сформована єдина думка щодо віднесення ігрової залежності до хвороб, нав'язливих станів або згубних звичок. Самі ігромани хворими людьми себе, як правило, не вважають.

На думку лікарів, ігрова залежність має безліч негативних симптомів і наслідків, зокрема ігри для дітей є причиною недоумства, оскільки сучасні засоби розваг ведуть до підвищеної збудливості нервової системи, підвищують ризик розвитку деменції, у таких осіб підвищується рівень депресії, занепокоєння і соціофобії, відбувається зниження успішності, гальмується розвиток уяви, образного мислення. Також ігрова залежність перешкоджає дослідницькій діяльності дітей та підлітків, розвитку здібностей задавати питання «чому» і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, сприяє поверхневим та безвідповідальним до життя, вчинкам, вчить насильству і жорстокості, сприяє розвитку феномена десенсибілізації, і уявленню про те, що насильство може бути єдиним шляхом до успіху, сприяє розвитку ескапізму, втечі від

дійсності, перешкоджає нормальній адаптації в реальному житті, зокрема, така особа гірше справляється з несподіваними ситуаціями, труднощами, оскільки не враховує необоротність наслідків своїх вчинків. Ігрова залежність впливає на якість мислення, провокує виникнення різних психологічних проблем, формує ірраціональні установки.

Виникнення залежності від азартних ігор – це комплексне явище, в якому важливу роль мають безліч факторів, проте найбільшого значення мають: порушення самооцінки («нарцисизм»), порушення в міжособистісних відносинах та порушення регуляції власного стану збудження.

Поширення захоплення азартними іграми значно відбилося на молодому поколінні, нервово-психічному і моральному стані всього суспільства. Найбільш залежним віком вважається підлітковий – 12–15 років. Оскільки підліток – це особистість, що постійно розвивається, особистість, яка шукає відповіді на життєво важливі для неї питання: «Хто я?», «Навіщо я?», «Для кого я?» і «Який я?». У підлітковому віці індивід виходить на абсолютно нову соціальну позицію, водночас у нього формується свідоме ставлення до себе як до члена суспільства. Отже, від того, як буде відбуватися його соціальна орієнтація в цей період, залежить дуже багато чого, в тому числі, як сформуються його соціальні установки.

До ігрової залежності підлітків можуть призвести конфлікти з батьками та оточенням, брак спілкування з батьками, емоційно-психологічне напруження в сім'ї, конфліктні відносини з однокласниками і однолітками, занижена самооцінка.

Отже, проблема ігроманії – це комплексна проблема, що включає сукупність соціальних, медичних, педагогічних, психологічних чинників. Профілактика ігрової залежності має відбуватися через формування соціальних, психологічних і педагогічних сприятливих умов життєдіяльності, інформування про можливі наслідки захоплення азартними іграми для особистого здоров'я та здоров'я осіб найближчого оточення, проведення профілактичних заходів, спрямованих на зміцнення морально-психічного здоров'я.

У багатьох дослідженнях ігрова залежність описується як психологічна проблема. Разом з тим, вагоме значення у вирішенні ігрової залежності (адикції) має діяльність соціального працівника.

Профілактика ігрової залежності – це сукупність профілактичних, соціальних, психологічних, педагогічних і виховних заходів, що забезпечують стабільний стан індивіда до впливу інформаційного середовища і дозволяють розпізнати загрозу формування ігрової залежності.

Центральна ідея соціальної роботи та профілактики щодо попередження ігрової залежності у підлітків повинна полягати в реалізації системної дії, спрямованої на зміцнення психічного здоров'я і благо-

получчя підлітка, розвитку і стабілізації чинників особистісної стійкості до залежності, стимуляцію особистісного зростання підлітків.

Важливим етапом соціальної роботи з особами, які мають ігрову залежність, є побудова тренінгових занять. Соціальному працівнику потрібно розвивати відповідальне ставлення підлітків до власного життя і здоров'я, інтернальність, самостійність, навчити конструктивно долати життєві труднощі, сформувати готовність розв'язувати проблемні ситуації, а не «втікати» від них у віртуальний світ гри. Цього можна досягнути шляхом проведення відповідних тренінгових занять, проведення бесід, соціально-педагогічного консультування.

Соціальна робота щодо ігрової залежності повинна включати первинну, вторинну і третинну профілактики. Первинна профілактика – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання залученню в азартні ігри. Ця форма профілактики передбачає роботу з контингентом, не знайомим з дією азартних ігор, який має поверхневі знання про предмет обговорення. Вторинна профілактика орієнтована на дітей групи ризику. Мета вторинної профілактики – раннє виявлення тих, хто починає ставати ігроманом, в уникненні появи у них психічної залежності від гри. Третинна профілактика – це надання допомоги підліткам, які страждають від ігрової залежності. Це система заходів, спрямованих на корекцію поведінки підлітка, його перевиховання, переорієнтацію і реабілітацію. Мета третинної профілактики – попередження подальшого розпаду особистості ігромана і підтримка його дієздатності.

Отже, можна виділити наступні методи соціальної роботи з особами, які мають ігрову залежність, які проводить соціальний працівник разом з психологом: тренінг поведінки, когнітивна модифікація і терапія, особистісний тренінг, дискусії, мозкові штурми, бесіди, лекції, рольові ігри, психогімнастика, психодрама, елементи індивідуальної і групової психотерапії, круглі столи, наради, супервізія, проведення методичних занять із супервізорами.

Вважаємо, що повинна бути проведена така соціальна робота з особами, які мають ігрову залежність: робота з сім'єю і визначення виду профілактики, визначення ресурсів профілактики ігрової залежності, формування і підбір команди з профілактики комп'ютерної залежності, реалізація соціальної профілактики.

Звідси випливає наступний етап – формування команди фахівця соціальної роботи з соціальної профілактики ігрової залежності серед підлітків. Фахівець соціальної роботи є сполучною ланкою між соціумом і підлітком. Взаємодіючи з різними медико-соціальними реабілітаційними та освітніми установами, а також із соціальними інститутами. Наприклад, в умовах школи, фахівець соціальної роботи не може обійтися без допомоги соціального педагога, який знає самого підліт-

ка, його звички, оточення, характер і поведінку в умовах, що відрізняються від домашньої обстановки. Що сприяє більш продуктивній роботі з підлітками, які зазнали ігрової залежності.

Соціальна робота з підлітками з ігровою залежністю посилюється за рахунок методів і техніки корекції: індивідуальних (бесіди), групові (інтерактивні, комунікативні, імітаційно-ігрові та ін.). Значну роль відіграють методи переконання, перебудови самосвідомості, методи регламентації поведінки (заборона, обмеження, вказівки), методи переучування і переключення, спрямовані на зміну системи особистісних якостей підлітка. Це дозволяє підготувати підгрунття до систематичного навчання, взаємодії у соціумі.

Таким чином, соціальна робота з особами, які мають ігрову залежність, полягає у допомозі такій особі та сім'ї, виявленні осіб (підлітків) групи ризику, у проведенні з ними превентивних соціально-педагогічних заходів, розвитку сфери організації дозвілля підлітків, соціально-педагогічній просвіті та ін. Обов'язковим для подолання ігрової залежності є співпраця соціального працівника з психологом, педагогами, батьками. Вважаємо, що зараз як ніколи необхідно створити сітку закладів та інститутів, які б вивчали проблему ігрової залежності та медичних закладів, які б проводили лікування і профілактику цього захворювання. Необхідно створити службу психологічної і соціальної допомоги особам, які мають ігрову залежність. Також варто провести рекламну кампанію, у засобах масової інформації щодо пропаганди здорового азарту без наслідків звикання до різних видів гри.

УДК 364-3-787.26(043.2)

Малиновська Н. Л.

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Благодійна діяльність стала майже невід'ємним атрибутом суспільного життя. Але специфіка цієї діяльності полягає в тому, що заснова на вона виключно на добрій волі і суб'єкта і завжди передбачає ситуацію вибору. Тому, містить певну неоднозначність і потребує комплексних досліджень.

Благодійність – це особливий вид соціальної взаємодії, який докорінно відрізняється від тих, що обумовлені інституційними зв'язками.

З одного боку, вона визначається об'єктивним соціальним чинником, а саме – існуванням малозабезпечених, нужденних – тобто, об'єктивно існуючою потребою в допомозі однієї із сторін, а з іншого – суб'єктивним бажанням іншої сторони таку допомогу надати. Але одного бажання для здійснення вчинку недостатньо. Сам вчинок має бути вмотивованим, знаходити підтримку в свідомості людей, схвалення. Більшість дослідників мотиваційні сили благодійності виводять із духовності людини, її потреби любити. Кореляція благодійності з любов'ю майже не викликає сумніву.

Християнство поєднало любов – почуття, що потребує максимально-го єднання, із вчинком, творінням добра і поклало обов'язок допомоги ближньому на кожного, хто здатний таку допомогу надати. Протягом багатьох століть величній пафос християнської моралі підтримувався всіма без винятку верствами населення. Ситуація суттєво змінилась після XVIII ст., хоча підвалини цих змін закладались набагато раніше – в період релігійних реформацій в континентальній Європі та Англії (XVI–XVII ст.). З розвитком урбанізації попередні зв'язки слабшали і держава взяла на себе значну частину відповідальності за забезпечення необхідного рівня життя людей.

Таким чином, благодійність перестала бути лише фактом віри і співчуття і стала функцією держави. Ця функція здобула свого закріплення в юридичних нормах. У середині XX ст. правові системи західних країн поповнились рядом прав нового покоління – економічними і соціальними – і здобули міжнародного визнання і закріплення спочатку Загальною Декларацією прав людини (ст. 22–27), а пізніше – Міжнародним Пактом про економічні, соціальні і культурні права. Під всю систему соціального забезпечення було підведено «юридичний фундамент». В житті суспільства відбулися епохальні події: на зміну непостійним моральним обов'язкам прийшли тверді правові норми. Право на захист з боку держави було більш оптимістичним, ніж надія на милостиню, до того ж, воно мало викликати почуття гідності у бідних і обездолених.

Однак, пов'язати християнську заповідь з реальним життям сучасної людини виявилось досить складно. Людині властиво співчувати іншому, але з цього не випливає готовність до самопожертви заради когось іншого.

У радянський період, як констатують дослідники, благодійність у її традиційному сутнісному розумінні (безкорислива допомога тим, хто її потребує, з боку громадських організацій, державних інституцій, церкви й суспільства) практично зникає. Припинилось існування самого соціального інституту благодійності, а завдання опіки нужденних повністю перейшло до держави у вигляді соціального захисту. Благодійність розглядалася як спосіб маскування експлуататорської сутності

буржуазії, заперечувалася її суспільна потреба при соціалізмі. Вважалося, що оскільки в радянському суспільстві немає бідності, значить немає й підстав для явища благодійності.

За часів незалежності України ставлення до благодійної допомоги змінилось і стало предметом наукових досліджень. Особливе місце в теоретичних дослідженнях питань благодійності займають праці Я. М. Буздуган, С. І. Поляруша, Ф. Я. Ступака, Ю. І. Гузенко, О. О. Єсіної, О. М. Доніка, Г. В. Степаненко, які розглядали становлення і функціонування мережі інституцій громадської, церковної, земської благодійності, приказів державної опіки в Україні переважно на регіональному рівні в ХІХ столітті та на початку ХХ століття, а також в роки Першої світової війни.

Визнаючи соціально-економічні права як значне досягнення ХХ ст., разом з тим доводиться констатувати, що механізми їх реалізації часто є недосконалими, а в моральному плані – навіть принизливими для багатьох людей. Це стосується багатьох держав, у тому числі й України. На думку кандидата філософських наук, Грищенко Н. В., причина у формалізмі державного благодійництва. Взввши на себе місію генерального доброчинця, держава не успадкувала досить важливої компоненти цієї діяльності – морально-психологічної. У більшості випадків благодійність супроводжувалась емоціями співчуття, милосердя, бажанням добра і любові до людини, нехай навіть з елементами жалю. Державна система соціального захисту всі доброчинні дії обумовила наявністю закону, інструкцій, вказівок, зробивши моральну оцінку і емоції недоречними. Юридичні відношення у галузі соціального забезпечення стали шаблонними, виключно формальними: написати заяву, зібрати необхідні підписи, надати довідки і т. ін. На практиці реалізація соціальних прав виявилась надто складною. Тільки зі здобуттям незалежності приватна недержавна діяльність в Україні в цій галузі стала розвиватися більш інтенсивно. Це обумовило появу благодійних та громадських доброчинних організацій.

Універсальність благодійності як соціального феномена визначається властивими їй аспектами суспільного життя, які існують незалежно від конкретно-історичних умов суспільства, а також незалежно від форм організації самого явища. Ми поділяємо позицію О. Єсіної, що універсальний характер явища благодійності визначається тим, що в умовах соціального простору й часу завжди є місце для опрідметненого прояву даного явища в суспільстві. У координатах соціального простору й часу змінюються тільки форми прояву цього феномена в конкретних соціокультурних умовах.

Як соціальне явище, благодійна діяльність допомагає пошуку в соціальній сфері ефективних шляхів вирішення суспільних проблем. При

цьому явище благодійності, що історично лежить в основі соціальної роботи, вже саме по собі характеризує суспільну активність, направлену на позитивні зміни як на рівні окремої особистості, так і на рівні суспільства.

Згадаймо, що сама діяльність, з погляду діяльнісного підходу в психології (К. А. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, А. Н. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн і ін.), виступає як специфічна форма існування людської активності, змістом якої є доцільна зміна навколишнього світу, позитивне й прогресивне його перетворення.

Благодійна діяльність як складова соціальної роботи характеризується більшою кількістю форм прояву особистої ініціативи. У межах соціального простору суспільства благодійність виступає як діяльнісна активність його певної частини з метою соціально-справедливого вирішення актуальних суспільних проблем на принципах гуманізму й добровільної безкорисливої допомоги тому, хто потребує. До кола проблем, подоланню яких на принципах добродійності активно сприяє соціальна робота, належать: подолання наслідків стихійних лих, суспільних криз, боротьба з бідністю, допомога в розв'язанні криз соціалізації особистості, підтримка й допомога нужденним.

Феномен благодійності може розглядатися як елемент соціального й особистісного компонентів структури індивідуального досвіду й може характеризуватися двома функціями – соціальної адаптації й саморозвитку особистості (М. А. Гуліна, М. В. Левківський). Характер прояву мотиваційних характеристик благодійної діяльності дає можливість говорити про компенсаторну функцію суб'єкта благодійності щодо об'єкта благодійної діяльності (А. Маслоу). Відносна незалежність прояву факторів благодійності на рівнях особистості й поведінки проявляється у феномені вибірковості благодійності, що може відображатися на ефективності діяльності соціального працівника в умовах професійної соціальної роботи (В. Г. Бочарова, М. В. Фірсов і ін.).

Благодійність як соціальний (соціокультурний) феномен має двосторонній характер, її можна розглядати і як явище (соціально-психологічна, етико-моральна характеристика особистості), і як діяльність (соціально-спрямований процес взаємодії людей у суспільстві). У своїй першооснові це явище має індивідуально-соціальний, морально-духовний характер, що психологічно направляє окрему людину або групу людей, об'єднаних загальними принципами і цінностями, до здійснення благодійної діяльності в суспільстві, зокрема – у сфері соціальної роботи. У соціальній роботі (як у систематичній і організованій професійній праці) «чиста» благодійність розглядається як основна вихідна база цього виду діяльності, як безпосередня форма реалі-

зації цінностей гуманізму й допомоги. У соціальній роботі благодійність як психологічна готовність до безкорисливого надання допомоги «іншому» є вкоріненою на основі принципу наступності гуманістичних просоціальних форм розвитку суспільства. Таке психологічне вкорінення проявляється на основному рівні ціннісної гуманістичної спрямованості в професійно-особистісній «Я-Позиції» і поведінкових формах діяльності соціального працівника, заснованих на концепті беззастережності допомоги нужденному. На будь-якому етапі розвитку суспільства концепт допомоги іншим людям завжди виступає на фундаментальному рівні законів життя як метод підтримки соціальності людини.

Отже, у межах соціального простору суспільства благодійність виступає як діяльнісна активність його певної частини з метою соціально-справедливого вирішення актуальних суспільних проблем. Використання різних форм та інструментів благодійної діяльності, врахування перешкод та чинників у реалізації благодійної діяльності, а також запровадження комплексної системи планування, моніторингу та оцінки дозволить ефективно здійснювати благодійну діяльність та покращити результативність благодійної допомоги.

УДК 316.346.32-053, 6:379, 8](4)(043, 2)

Мартиненко О. О.

ДОСВІД СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ В КРАЇНАХ ЄС

Дозвілля – одна з найважливіших складових життя людини. Для молоді це, в першу чергу, важливий фактор соціалізації в суспільстві. Тому вчені приділяють стільки уваги молодіжному дозвіллю і його основним аспектам.

Вчені, вивчаючи проблему дозвілля для студентської молоді, визначають, що дозвілля в молоді відіграє значну роль в їхньому житті, а також суттєво відрізняється від того, що стосується дорослих людей. Перш за все, через їхні конкретні духовні і фізичні потреби та їхніх соціальні і психологічні особливості, такі як: підвищена емоційність, фізична мобільність, динамічна зміна настрою, аудиторія і інтелектуальна сприйнятливність. Тому дозвілля є одним з основних чинників формування гармонійної особистості, її соціалізації і поглядів на світ в цілому.

Сфера дозвілля – це простір для реалізації соціального виховання через надання соціальним суб'єктам розмаїття можливостей непримусової соціальної самореалізації, а саме:

- у сфері дозвілля функціонують певні структури та заклади, які через ефективне керування активізуються для підвищення соціально-виховного потенціалу;

- у сфері дозвілля має бути інтегровальний компонент, завдяки якому уможливується об'єднання зусиль, він і стане системоутворювальним фактором для реалізації соціально-педагогічної діяльності в межах відкритої системи дозвіллевого простору;

- активність для здійснення соціально-педагогічної діяльності надається переважно соціальним суб'єктам (людина, група, соціум), щоб система поступово ставала самокерованою;

- у сфері дозвілля має працювати фахівець, котрий регулюватиме та координуватиме означену діяльність, сприятиме активізації соціальних суб'єктів.

- у межах конкретної сфери дозвілля (мікросоціум, громада, регіон тощо) має бути наявний певний центр активізації та самоорганізації дозвіллевої активності.

Основними напрямками соціально-педагогічної діяльності у сфері дозвілля (Н. Сушик) є:

1. Культурно-дозвіллевий і рекреаційний, що передбачає організацію змістовного дозвілля; розвиток творчого й духовного потенціалу особистості, соціальних груп в інтересах становлення, самореалізації, підтримки, активізації. Спрямований на зняття виробничої перевтоми, психологічної напруги, відтворення фізичних, інтелектуальних, емоційних сил людини; на зміцнення здоров'я.

2. Соціально-профілактичний, спрямований на створення умов для інтеграції особистості, групи в соціум, попередження негативних явищ у соціальному середовищі шляхом використання різних форм організації змістовного дозвілля.

3. Профорієнтаційний, що має на меті сприяння професійній орієнтації, працевлаштуванню, навчанню, самоосвіті та саморозвитку. Реалізується у вигляді участі в гуртках та студіях прикладного та наукового напрямку на базі культурно-просвітніх центрів, будинків культури чи дитячої та юнацької творчості, бібліотек, тематичних (профорієнтаційних) екскурсій.

4. Спортивно-оздоровчий, що передбачає організацію діяльності з зміцнення, збереження здоров'я; формування та розвитку фізичної культури; пропаганди здорового способу життя засобами дозвілля.

Разом з тим, дозвіллева робота поступово завойовує статус академічної дисципліни в університетах зарубіжних країн. У Великобританії спеціаліста дозвіллевої сфери називають «соціальний працівник», «спеціаліст із роботи з молоддю у громаді».

Спеціаліст дозвіллевої сфери повинен: засвоїти теоретичні й методологічні основи дозвіллевої діяльності, історію її становлення та формування; уміти здійснювати психолого-педагогічну діагностику та дозвіллеве прогнозування; мати навички проведення соціологічних досліджень; вміти організовувати та проводити дозвіллеві заходи для різних соціально-демографічних угруповань населення; мати достатні медичні та психологічні знання для проведення дозвіллевої роботи з соціально незахищеними верствами населення; захищати права та свободи людини в межах своїх функціональних обов'язків; мати високу загальну культуру, уважність, морально-вольові якості, комунікабельність.

Система здобуття освіти спеціалістом із роботи з молоддю у Великій Британії проєктується згідно з Національними Професійними Стандартами соціальної роботи і враховує їх ключові аспекти (взаємодію з молоддю, сприяння освіти й соціальному розвитку, підтримка ініціативності та здатності моделювати власне життя, врахування ціннісних установок, пошуки способів демократичного управління молодіжними організаціями тощо). На основі узагальнення зусиль науковців і практиків було окреслено портрет молодіжного працівника, в якому поєднуються як професійні якості (теоретичні знання і практичні вміння), так і особистісні та професійні характеристики (психологічні, морально-етичні, психолого-педагогічні, психоаналітичні).

Види послуг, що надаються соціальним педагогом у сфері дозвілля (Т. В. Скорик):

- інформування різних категорій населення щодо проведення масових свят, видовищ, акцій, діяльності гуртків, секцій, клубів;
- організація дозвіллевих заходів для певної категорії населення і залучення їх до проведення;
- підбір літератури (художньої, публіцистичної, науково-популярної);
- організація відвідування музеїв, театрів, концертів тощо;
- організація туристичних походів, прогулянок, ігротек та інше;
- сприяння розвитку творчого потенціалу особистості.

Отже, дозвілля студентської молоді має різноманітний характер. Коло інтересів студентів не обмежується тільки навчальним матеріалом, а поширюється також на мистецтво, спорт, суспільну діяльність, організацію особистого життя. Крім того, на молоду людину впливає різнобічне спілкування, коло друзів. Саме ці форми діяльності і скла-

дають за своєю суттю основний зміст сучасного дозвілля молоді. Вільний час приваблює студентів нерегламентованістю, самостійним вибором різних занять, можливістю поєднувати в ньому різні види діяльності: розважальні, творчі.

У сучасному світі молодій людині потрібна людина, яка допоможе їй визначитись із цим питанням і саме цією людиною має виступати соціальний працівник.

УДК 364.4-053.2-058.55(477)(043.2)

Медведєва А. В.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З НЕПОВНОЛІТНИМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

У світовому просторі дуже актуальним стає система ювенальної юстиції, яка включає в себе відновне правосуддя як альтернативний метод роботи з неповнолітніми правопорушниками. Цей метод актуальний тим, що дозволяє дитині зрозуміти саму суть скоєного правопорушення, визнати свою провину та відшкодувати збитки постраждалій стороні. Також новим та важливим у системі ювенальної юстиції є те, що такий спосіб правосуддя намагається не покарати дитину, а відновити її стан до нормального та створити умови реабілітації.

Сучасне українське суспільство потребує нових дій стосовно неповнолітніх правопорушників, потрібне оновлення системи правосуддя, змін у нормативно-законодавчій базі. Завдяки цьому зменшиться кількість дітей у виправних закладах, діти почнуть розуміти суть скоєного правопорушення та мати можливість, співпрацюючи із соціальними працівниками, виправляти свою девіантну поведінку.

Упровадження в Україні останнім часом Центрів ювенальної пробації потребує детальної уваги до їх роботи з боку фахівців, адже в процесі розробки моделей роботи з дітьми-правопорушниками дуже важливо не випустити з поля зору суттєвих моментів їх реабілітації.

Це потрібно задля того, аби ці центри тільки розвивалися, давали якісні результати та для впровадження подальшої системи відновного правосуддя стосовно неповнолітніх правопорушників.

На сьогодні питання щодо можливості та доцільності функціонування в нашій країні цих інститутів перебуває у центрі уваги науковців. Ці питання свого часу розглядали такі вчені, як О. М. Броневиць-

ка, Д. В. Єремєєв, В. С. Канцір, Н. М. Крестовська, Р. М. Опацький та ін. Проте говорити про єдність підходів до розуміння поняття «ювенальна юстиція», її значення для України, позитивних й негативних наслідків запровадження не доводиться.

Прослідковується загальна тенденція щодо важливості впровадження механізмів відновного правосуддя у всіх моделях ювенальної юстиції, зокрема, проведення процедури медіації; співпраця суду із громадськістю задля справедливого суду над неповнолітнім; участь церкви у вихованні молоді; залучення соціальних служб, органів пробації до системи комплексного вирішення проблем підліткової злочинності та захисту прав дитини.

Отже, можна стверджувати, що запровадження системи ювенальної юстиції в Україні є важливим етапом, оскільки її метою і завданням є забезпечення прав неповнолітнього та його захист від кримінального переслідування у кримінальному процесі, керуючись принципом верховенства права, застосовуючи реституційний підхід та відновне правосуддя.

Система відновного правосуддя дозволяє не травмувати неповнолітнього правопорушника і дозволити йому зрозуміти те, що він зробив і як це виправити.

У світі система ювенальної юстиції є досить новим напрямом правосуддя, та я вважаю, що це крок у майбутнє, тому що, перш за все, такий підхід зменшує кількість правопорушників, які знаходяться у виправних закладах, по-друге, це той метод, який дозволяє повернути дитину-правопорушника до попереднього життя, тобто відновити нормальний стан дитини, який був до вчинення правопорушення.

Складний багатоаспектний процес сприйняття західним суспільством цінностей і принципів, пропонованих відновним правосуддям, знайшов своє відображення в появі нових термінів: відновний підхід, відновні практики, правосуддя, що зцілює, та інших, що дають змогу глибше й точніше описати суть розбіжностей у підходах. Відновне правосуддя лягло в основу численних академічних програм, що охоплюють теоретичні й практичні аспекти різних галузей знань. Сьогодні відновне правосуддя є невід'ємним елементом академічної освіти провідних навчальних закладів заходу в таких напрямках, як кримінологія, соціологія, соціальна робота, менеджмент, розв'язання конфлікту тощо, крім того це й самостійна галузь знань й академічної освіти всіх рівнів. Це, безумовно, сприяє розширенню меж відновного правосуддя, зростанню його впливу й можливостей практичного застосування.

В Україні програми відновного правосуддя є інноваційним проектом і перебувають на початковому етапі свого впровадження. Та як свідчить наше емпіричне дослідження соціальні служби вже готові до цих змін.

Як свідчить практика західних країн, відновне правосуддя дедалі більше починає визнаватися не тільки як один з ефективних методів примирення потерпілого та правопорушника в кримінальному судочинстві, але й як сучасний підхід у багатьох галузях соціальних відносин, що ґрунтуються на засадах поваги до людської особистості, загальнолюдських цінностях гуманізму та прав людини. Сьогодні у світі спостерігається розвиток відновних практик, що базуються на принципах відновного правосуддя.

Прослідковується загальна тенденція щодо важливості впровадження механізмів відновного правосуддя у всіх моделях ювенальної юстиції, зокрема, проведення процедури медіації; співпраця суду із громадськістю задля справедливого суду над неповнолітнім; участь церкви у вихованні молоді; залучення соціальних служб, органів пробації до системи комплексного вирішення проблем підліткової злочинності та захисту прав дитини.

На сьогодні держава має запровадити більш прогресивну систему соціальної реабілітації дітей, котрі вступили в конфлікт із законом, яка відповідає б сучасним вимогам. Міжнародна й вітчизняна практика свідчить, що запровадження ювенальної юстиції є важливим фактором, який позитивно впливає на суспільство та сприяє зміцненню позицій місцевих громад. Ефективною складовою ювенальної юстиції є програми з відновного правосуддя: це й виховний вплив на правопорушника, і профілактика вчинення повторних правопорушень, і сприяння соціальній адаптації та реінтеграції правопорушників у суспільство. Враховуючи вищевикладене, вважаю за необхідне запровадити окремі моделі й конкретні методики ювенальної юстиції в окремих регіонах України, наприклад, шляхом реалізації відповідного пілотного проекту, та проаналізувати їх дієвість, що може стати темою подальших наукових розвідок.

УДК 364-787.522:314.151-024.61](043.2)

Пілієва В. Р.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВОГО СОЦІАЛЬНОГО ОТОЧЕННЯ

Активне обговорення та вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб зумовлено необхідністю якомога швидше знайти шляхи вирішення різнобічних завдань, які на сьогодні постали перед суспільством

та стабілізувати ситуацію, що виникла. Одним із найгостріших викликів для них є зміна сталого способу життя, втрата домівки, роботи, вимушене переміщення. Чим швидше відбудеться їхня соціально-психологічна адаптація та залучення таких осіб до повноцінної життєдіяльності в новому соціальному оточенні, тим швидше нормалізується ситуація.

Доведено, що для переміщених осіб на початку входження їх в іншу культуру найбільш цінною може бути інформаційна підтримка, згодом – інструментальна, і лише з плином часу – емоційна підтримка. Водночас слід зазначити, що емоційна підтримка відіграє особливу роль у процесі соціально-психологічної адаптації, оскільки вона є ефективною в якості протидії впливу різних стрес-факторів. Особливістю вимушено переміщених осіб в Україні є їхня культурно-психологічна спорідненість із приймаючими громадами. Їм добре знайомі і культура і мова, проте значно зміненим є соціокультурне середовище, що вимагає налагодження нових соціальних зв'язків. В процесі соціально-психологічної адаптації цих осіб має відбутися відповідність суспільно регламентованої поведінки та інтересів, ціннісних орієнтацій внутрішньо переміщених осіб й, одночасно, процеси злиття з соціумом без втрати власної індивідуальності.

За час досліджень цієї проблематики створено декілька класифікацій чинників, що впливають на успішність соціально-психологічної адаптації. Так, виокремлюються об'єктивні та суб'єктивні чинники. Також визначають зовнішні та внутрішні, індивідуальні та групові, глобальні, регіональні тощо. Впливає на успішність соціально-психологічної адаптації і попередній досвід переміщеної особи та характер можливої отриманої психологічної травми. Також слід обов'язково врахувати, що одним із найважливіших показників успішної адаптації внутрішньо переміщеної особи до умов зміненого соціального оточення є ступінь задоволеності особою чи групою різними сторонами своєї життєдіяльності та соціальна підтримка приймаючої громади. Щодо приймаючої громади та її ролі у процесі соціально-психологічної адаптації вимушено переміщених осіб, слід виокремити такі напрямки її діяльності.

Перший напрямок включає в себе сприймання внутрішньо переміщених осіб як загрозу для членів громади у професійному та економічному аспекті, і відповідна діяльність щодо блокування включення їх у повноцінне життя нового соціального оточення. Цей напрямок значно перешкоджає, іноді навіть унеможливує успішне проходження адаптації для внутрішньо переміщених осіб. Наступний напрямок характеризується демонстративною байдужістю до цієї категорії та ігнорування можливих проблем. Третій напрямок можливої діяльності приймаючої громади включає в себе активні дії щодо включення внутрішньо пере-

міщених осіб до нового соціального середовища та максимально можлива допомога у подоланні проблем і труднощів, які можуть виникнути під час соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Отже, теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб дозволив визначити її як процес інтеграції в систему соціально-психологічних зв'язків та стосунків, що виникають в новому соціальному середовищі їхньої життєдіяльності.

Як соціально-психологічне явище, адаптація таких осіб розглядається як процес входження особи в певну групу, засвоєння нею норм, відносин та займання певного місця у структурі відносин між членами групи. Особливості соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб зумовлені переживанням психологічної травми вигнання, сформованими на цьому підґрунті соціальними установками та регламентовано ціннісно-нормативними позиціями групи, що транслиюються через міжособистісну та масову комунікацію. Процес інтеграції внутрішньо переміщених осіб здійснюється через набуття певного соціального статусу, коригування соціальних уявлень, переживань та поведінки, що призводить до відповідності очікувань особистості та групи.

Таким чином, визначення психологічних проблем, що виникають у осіб із таким особливим статусом в процесі їхньої адаптації, а також вивчення соціально-психологічних чинників суб'єктивного благополуччя внутрішньо переміщених осіб, розкриття їхньої комунікативно-інтерактивної природи є необхідною передумовою для вдосконалення соціально-психологічної роботи з особами цієї групи із підвищення рівня їхнього суб'єктивного благополуччя та якості життя.

УДК 364-274:378(043.2)

Посоленик І. М.

САМОТНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Як правило, проблема самотності в літературних джерелах розглядається фрагментарно – у рамках розвитку соціальної психології (Анциферова Л. Н., Немов Р. С.). Частково висвітлюються в науковій літературі проблеми діагностики, профілактики і терапії самотності (Садлер У. А., Джонсон Т. Б., Янг Дж. І., Пепло Л. Е., Хараш А. У., Роджерс К.). Найчастіше, даються практичні поради щодо подолання самотності без серйозного теоретичного аналізу проблеми.

Що таке самотність? Напевно, це коли ми не пускаємо нікого в свою душу. А може, вона приходиться тоді, коли ми гостро відчуваємо, що наша душа нікому не потрібна. Самотність – це страждання. Дійсно, в самоті ти завжди залишаєшся один на один зі своїм болем. І, напевно, велика частина людства поставить знак рівності між самотністю і стражданням. Зараз століття нових прогресивних технологій, людина все частіше залишається наодинці з собою. Маючи велику кількість знайомих, друзів в різних соціальних мережах, незважаючи на наявність різних зв'язків на роботі, по суті залишається одна. Знижується цінність живого спілкування. Усе більше поширюються такі явища, як анонімність, соціальна відчуженість, що і призводить до самотності і бажання уникнути суспільство будь-якими шляхами. Людина стає самотньою тоді, коли усвідомлює неповноцінність своїх відносин з людьми, особисто значимими для нього, коли він відчуває гострий дефіцит задоволення в спілкуванні.

Виклад основних результатів дослідження. Нерідко можна почути, що саме через свою підвищену вразливість та чи інша особа замикається в собі, перестає зважати на проблеми тих, хто її оточує. Вимушена розлука із сім'єю чи близьким другом викликає у нас сум, однак особистість може відчувати самотність, журбу, навіть знаходячись в юрбі. Психологічна ізоляція може набувати різних форм, включати в себе різні емоції, але обов'язковими її елементами є туга і сум. Соціальна ізоляція та самотність є одними з головних причин виникнення у людини меланхолії, глибокої депресії, невротизму, психічних травм, внутрішнього дискомфорту – виникають пасивність, байдужість, туга, апатія, невмотивована тривога. Самотність – це фактор, який відіграє значну роль у психічній поведінці особистості, про що свідчать самоспостереження людей, які знаходились в умовах самотності. Д. Слокам, котрий здійснив у минулому столітті навколосвітню подорож яхтою, розповідає, що в тиші океану він почував себе дуже самотнім, його часто охоплювало відчуття страху. В. Вілліс, згадуючи про своє трансатлантичне плавання, пише: «... із самотністю пов'язані і хвилини страждання, коли тебе охоплює тривога від розуміння того, що ти живеш на кінці безодні. Людина потребує спілкування з іншими, їй необхідно з ким-небудь говорити і чути людські голоси». Лікар А. Бомбар, який проплив з метою експерименту Атлантичний океан, робить висновок: «Повна самотність нестерпна. Горе тому, хто самотній!».

Справді, зараз яскраво помітним є те, що самотність, як певний стан людської психіки, зумовлює відсторонення, відчуження особистостей одних від інших. Вимушена зовнішніми чинниками обмеженість відносин є настільки універсальною, що людина зникає до цього і вже не сприймає безлику поведінку як щось протиприродне.

Таким чином, людина втрачає співчутливе ставлення до ближніх, почуття родинності, тобто стає на шлях антигуманності. Для того, аби подолати негативні сторони самотності, замкненості і відчуження, людина повинна усвідомити себе як рівноправного члена соціуму, переосмислити своє існування, сприйняття реальності та розуміння і визначення духовності. Особистість повинна навчитись володіти собою, вміти використовувати надані їй можливості, матеріальні та духовні цінності не лише для власної вигоди, а й з думкою про інших, тоді вона зможе уникнути духовної кризи і занепаду, віднайде внутрішню гармонію у душі, зможе жити гідно, чесно та радісно у створеному нею і для неї соціумі.

У ході нашого дослідження ми дійшли висновку, що самотність як соціальна проблема є невід'ємною частиною людського буття і в кожного почуття самотності відбуваються по-різному. Незважаючи на труднощі роботи з клієнтами, що страждають від самотності, в соціальній роботі розглядаються шляхи її подолання. Ця тема на сьогоднішні не зовсім досконало вивчена, потрібно намагатися позбутися цього негативного явища у нашому суспільстві, оскільки людина є соціальною істотою, якій постійно потрібне спілкування для задоволення своєї потреби.

УДК 364:17.022.1(043.2)

Ромашевський О. А.

ІДЕАЛЬНИЙ ТА РЕАЛЬНИЙ ІМІДЖ ПРОФЕСІЇ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Наявні розбіжності між ідеальним і реальним іміджем професії «Соціальна робота» в Україні спонукають до більш детального вивчення цього питання.

При аналізі іміджу професії «Соціальна робота» на перший план виходять соціокультурні фактори її функціонування. Тому, досліджуючи залежність іміджу від цих факторів, науковці використовують в основному діяльнісний підхід (у процесі дослідження пріоритет надається людській діяльності і тим факторам, які впливають на розвиток соціальних явищ), а також феноменологічний (імідж професії розглядається не лише як процес, а й результат постійного конструювання інтерсуб'єктивного повсякденного світу). Таким чином, спираються, з одного боку, на фактичний прояв іміджу, з іншого боку, на вивчення внутрішніх соціокультурних зв'язків його носія.

Суб'єктне наповнення соціальної роботи пов'язане з тим, що носії цієї професії можуть мати індивідуальний, груповий, масовий, та змішаний індивідуально-інституційний характер. Індивідуальними об'єктами іміджу соціальної роботи виступають окремі особистості як представники цієї професії, діяльність яких регламентується кваліфікаційними вимогами.

На думку А. М. Попович, можна виокремити чотири групи осіб, які презентують професійну соціальну роботу. По-перше, це студенти, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота». Роль цієї групи у процесі іміджевої динаміки соціальної роботи пов'язана як із умінням проявити професійні якості під час проходження практики чи волонтерської діяльності, так і зі змістом фахової підготовки. Друга група представлена практиками, які мають профільну освіту і різний досвід роботи у цій сфері. Вона значно поповнилася з липня 2012 року (чисельністю 12 тисяч посад) завдяки впровадженню інституту дільничних соціальних працівників для виявлення, оцінки потреб, надання соціальних послуг та здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих ситуаціях. Третю групу складають спеціалісти інших професій, які з огляду на різні обставини обрали соціальну роботу в якості професійної діяльності. До четвертої групи належать викладачі дисциплін соціальної роботи, які знаходяться на різних стадіях професіоналізації і накопичують власний досвід наукової, навчально-виховної роботи та практичної діяльності у органах і службах соціального спрямування.

Як магістрант спеціальності «Соціальна робота», хочу зазначити, що за чотири роки навчання ми вивчили комплекс дисциплін і засвоїли теоретичні та методологічні засади соціальної роботи. Різні види практики в різноманітних установах та закладах соціальної сфери також дозволили нам розширити свої знання про спеціальність і нашу майбутню професію.

На мою думку, не кожна людина може стати соціальним працівником. Визначальним критерієм є система його духовних цінностей. Ціннісні установки професійної соціальної роботи у всіх її різновидах зводяться до загальнолюдських цінностей, поваги, честі та гідності людини, унікальності його особистості. Та у наш час ці якості, на жаль, зустрічаються дуже рідко.

Ми чуємо про високі вимоги до претендентів, але очікування майбутніх спеціалістів, на жаль, не виправдовуються.

За кордоном наша професія уже давно входить в четвірку найпрестижніших професій на рівні з вчителями, лікарями та поліцейськими. І має відповідний рівень оплати, на відміну від нашої країни. Україна переживає не найкращі свої часи, і саме через військове положення

нашої країни, на наш час державні піар-менеджери віддають перевагу підвищенню іміджу воєнізованих професій, підвищуючи заробітні плати військовим та поліцейським, забуваючи, або не звертаючи увагу на важливість соціально та суспільно корисних професій, до яких і входить соціальна робота.

Соціальні працівники потрібні суспільству, тому що саме вони можуть вплинути на розвиток та формування здорового соціуму та громадянської відповідальності у пересічних українців. Саме підвищення якості професії «Соціальна робота», може вирішити ряд таких важливих проблем, які давно уже закріпилися у нашому суспільстві, і тягнуть за собою низку інших, більш тяжких.

У США, наприклад, є така посада як «дільничий соціальний працівник», який час від часу навідується не тільки до проблемних сімей, контролює в яких умовах проживають діти, коли потрібно, направляє людей до певних установ та соціальних організацій. Це дисциплінує і водночас, людина, перебуваючи у скрутній ситуації, знає, що отримає потрібну соціальну допомогу. У нас же про соціального працівника такого сказати не можна, адже якщо запитати у пересічного громадянина, хто ж такий цей соціальний працівник і чим він займається, мало хто зможе дати відповідь на це питання, більшість керується застарілими стереотипами, що це догляд за пенсіонерами та якась низькооплачувана робота по догляду за людьми з інвалідністю.

Соціальна робота існувала в людській спільноті у вигляді допомоги та взаємодопомоги споконвіку, спираючись на загальнолюдські духовні цінності. Гуманістичні християнські традиції України заклали основу соціальної роботи на особистісному та суспільному рівнях у вигляді благодійності. Так, соціальна робота існує у нас з дуже давніх часів, хоча раніше так і не називалася, вдосконалюючись і видозмінюючись з часом вона стала такою якою ми знаємо її на наш час. Починалося все з званих обідів при княжих дворах, куди запрошувалися всі бідняки, далі роль соціального захисту населення на себе взяла церква.

Основою соціальної роботи завжди було милосердя. У процесі своєї еволюції вона прагматизувалась, відходячи від своїх витоків духовності, але проте її визначення зараз представляється як милосердя + вміння. Саме милосердя як стан душі людини – соціального працівника є основою і сполучною ланкою між соціальною роботою і духовністю.

Ми з вами як студенти, випускники та фахівці, спеціальності соціальна робота, переконані, що ця професія необхідна, але думка суспільства є на жаль іншою.

За даними сайту: profprestige.org.ua «Більшість дорослого населення України (73 %) визначає престижність професії передусім за рівнем

матеріальної винагороди за працю. До найвагомійших чинників престижності професій разом із матеріальним забезпеченням доросле населення відносить: те, що професія дає змогу ні від кого не залежати (46,8 %) додає стабільності, упевненості в завтрашньому дні (46,5 %), дозволяє мати привілеї, пільги (40,8 %). Недооцінюється порівняно із світовими традиціями, але має позитивну динаміку такий чинник престижності, як гарна освіта (18,9 %)

Старшокласники, як і дорослі, головним чинником престижності професії вважають чинник матеріальний (73 %). Проте школярі, на відміну від дорослих громадян, більше пов'язують поняття престижності професії з її корисністю для суспільства, передбаченою професією необхідністю приймати впливові рішення, можливістю швидкого кар'єрного зростання і високих професійних досягнень. Натомість менша частка учнів, порівняно з дорослими, до чинників престижності відносить можливість отримання пільг і привілеїв (16,2 %).

Як ми бачимо, на жаль, професія соціального працівника не характеризується тими показниками, які б сприяли її вибору абітурієнтами, або ж студентами. Ми маємо низьку заробітну плату та відсутність яких-небудь привілеїв чи можливостей забезпечити себе та свою родину, обираючи соціальну роботу як основний вид професійної діяльності.

На мою думку, підвищення іміджу соціальної роботи, в першу чергу, звичайно ж, лежить на плечах самих соціальних працівників, залежить від якісного виконання ними своєї роботи та професійних вмінь і особистісних якостей, але без підтримки держави підняти важливість соціальної роботи дуже складно. Ми всі сподіваємося, що найближчим часом влада зверне увагу на важливі соціальні проблеми та зрозуміє, що якісна соціальна робота є єдиним та найкращим варіантом їх вирішення.

УДК 364-43-057,875:005.336,5](043,2)

Рубаненко Г. С.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Професійне становлення майбутнього фахівця соціальної сфери залежить від розвитку його комунікативних умінь, які слугують основним інструментом подальшої професійної діяльності та визначають її результативність. Від рівня комунікативної компетентності залежить його професіоналізм і продуктивність праці. Особливо це стосується

фахівців соціальної сфери, основним завданням яких є вміння вирішувати соціальні проблеми, спираючись на майстерність спілкування й співробітництва з різними категоріями населення.

Метою вивчення є визначення особливостей формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи на основі наявних наукових підходів до даної проблематики.

Одним із напрямів фахової підготовки майбутнього соціального працівника є формування у процесі навчання системи комунікативних умінь. Недостатність уваги до формування й удосконалення навичок комунікації в системі вищої освіти призводить до того, що студенти обмежуються комунікативними знаннями, отриманими з різних джерел і сфер людського життя. Але цього замало для специфічної професійної діяльності соціального працівника, коли висуваються високі вимоги до культури професійного спілкування, вміння орієнтуватися в численних комунікативних ситуаціях.

Комунікативна діяльність соціального працівника досліджувалась вченими у різних її аспектах: особливості педагогічного спілкування з клієнтом (А. Капська, О. Кобрій, Л. Базилевська), специфіка комунікації в різних видах соціальної практики (Д. Малков, І. Трубавіна, С. Бондар, Н. Кабаченко, І. Пінчук, Т. Семигіна, Г. Бевз), вирішення конфліктів (Л. Долинська, С. Ставицька, Л. Гавришак) тощо.

На наш погляд, комунікативну компетентність майбутнього соціального працівника можна визначити як здатність у межах професійних обов'язків до ефективного спілкування, що передбачає вміння обмінюватися інформацією, сприймати співрозмовника, усвідомлювати його потреби, розуміти його почуття і психологічні стани, досягати взаєморозуміння. Компетентність цього різновиду припускає наявність у соціального працівника навичок здійснювати комунікативну взаємодію з «важкими» клієнтами, за якої фахівець повинен зберігати психологічну рівновагу, контролювати свої емоції та якісно виконувати професійні завдання.

На сучасному етапі розвитку освіти утвердження компетентнісної парадигми зумовлює пріоритетність формування комунікативної компетентності у структурі професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери (Н. Завіниченко, Ю. Ємельянов, Л. Петровська та ін.); комунікативні уміння є вагомим інструментом соціально-педагогічної взаємодії та розглядаються як складний інтегративний комплекс усвідомлених комунікативних дій з метою успішного вирішення соціально-педагогічних завдань (Г. Андреева, Л. Петровська, С. Максименко та ін.).

Для того щоб сформувати комунікативні уміння та навички у майбутніх соціальних працівників, викладач має знати й розуміти особис-

тість студента, що допоможе визначити найбільш ефективні прийоми і методи навчання.

Студентство – це особлива соціальна категорія, специфічна спільність людей, організаційно об'єднаних інститутом вищої освіти. Воно включає людей, які цілеспрямовано, систематично оволодівають знаннями і професійними вміннями.

Ще однією обов'язковою передумовою формування комунікативно-мовленнєвих умінь є позитивне ставлення студентів до навчального процесу.

Навчання повинно відбуватися у формі співробітництва, оскільки свідомість формується, розвивається й виявляється не тільки в процесі предметної діяльності, а й у спілкуванні.

Процес розвитку комунікативних умінь студентів передбачає, в першу чергу, сприйняття й розуміння матеріалу під час лекцій та самостійної роботи з навчальним матеріалом, а процес продукування власних висловлювань відбувається вже після опрацювання цього матеріалу на практичних заняттях.

Також однією з важливих умов формування комунікативної компетентності на високому рівні є подолання бар'єрів у спілкуванні, серед яких найбільш поширеними є: невміння поводитися в незвичній ситуації, страх бути незрозумілим, несприйнятим, замкнутість, сором'язливість, невпевненість у собі, невміння висловити думку, страх публічного мовлення, понятійний бар'єр тощо.

Таким чином, процес формування комунікативної компетентності не відбувається автоматично у міру засвоєння студентами відповідних знань. Необхідно спеціально організовувати навчально-педагогічну діяльність, суть якої полягає в тому, щоб перевести набуті студентами теоретичні знання у площину практичної реалізації, у власний метод продуктивної дії у майбутній професійній діяльності.

УДК 364-028.81](091)(477)(043.2

Сай Д. В.

РАДИКАЛЬНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ

Зміна світового порядку, гострі соціальні, політичні та економічні проблеми призводять до нових викликів для соціальної роботи та соціальних працівників. Світові фінансові кризи впливають на наявність ресурсів, які доступні соціальним працівникам для реалізації їхньої

безпосередньої діяльності. Виникає боротьба між бюрократизацією системи, заощадженням коштів та індивідуальним підходом до кожного клієнта з забезпечення хоча б мінімальних умов необхідних для гідного існування. Таким чином, провокується конфлікт між етичними цінностями соціальної роботи, необхідними для виконання професійних обов'язків перед клієнтом з одного боку, а з іншого боку – тим, що вимагає організація або держава. За таких умов, як зазначає Лінда Бріскман, виникає «загадка подвійної лояльності» соціального працівника («the dual loyalty conundrum») – він повинен бути відповідальний і перед клієнтом, і перед організацією/державою.

Усе вищезазначене створює умови для народження поглядів в рамках соціальної роботи, які можуть відповідати етичним кодексам соціальних працівників, але суперечити загальноприйнятим тенденціям, інституційним або державним пріоритетам. Також ситуація може бути і діаметрально протилежною, коли на вимогу держави можуть бути порушені принципи, зазначені у етичному кодексі соціальних працівників. Ситуації невизначеності та суперечності у ціннісних орієнтаціях сприяють народженню радикалізму в соціальній роботі.

Радикалізм у соціальній роботі не є новим явищем. Сімдесять років XIX століття вважають періодом зародження радикальної соціальної роботи на хвилі рухів за права та свободи людини, які відбувались у різних країнах світу. Одне з перших визначень радикальної соціальної роботи було запропоноване також у сімдесятих роках минулого століття, де радикальна соціальна робота визначалась як «розуміння позиції пригноблених у контексті соціально-економічної структури, в якій вони живуть». У сучасному суспільстві термін «радикальний» отримав негативні конотації, проте у рамках соціальної роботи радикальність розглядається як здатність до рішучих дій.

Серед сучасних проявів радикальної соціальної роботи можна зазначити у 2011 році участь у протестному марші в Угорщині соціального працівника Н. Ференца. Він виступав проти криміналізації безпритульності угорським законодавством і у зв'язку з цим був заарештований. Актуальною проблемою для соціальних працівників із Південної та Західної Європи, яка потребує нагальної реакції, залишається проблема нелегальних мігрантів. Адже уряди деяких країн не готові прийняти та інтегрувати таку кількість мігрантів. Проте, у разі відправлення їх назад, мігранти опиняються у набагато гірших умовах. Також проблеми існують і з нелегальними мігрантами у США. Соціальні служби залучаються до розлучення дітей з батьками: батьків відправляють назад до країни походження, а їхні діти залишаються у США. Ситуації складні та потребують глибокого осмислення. Порядок дій

соціальних працівників у зазначених ситуаціях буде залежати від їхньої особистої інтерпретації подій.

Чи можливе виникнення радикальної соціальної роботи в Україні? Немає однозначної відповіді на зазначене питання. Соціальна робота – це професія, тому не може бути радикальної «професії». Проте, якщо розглядати радикальну соціальну роботу як рух в межах професії, тоді можна припустити про існування певних проявів радикалізму або навіть радикальних дій.

Імовірність існування такого поняття як «радикальна соціальна робота» в Україні може бути пояснена низкою причин. По-перше, наявний державний курс на захист прав людини та гуманізацію з одного боку, а з іншого – складна економічна ситуація в країні не дозволяє повністю реалізувати необхідні соціальні ініціативи, що може штовхати соціальних працівників до пошуку нових форм допомоги своїм клієнтам. Тому соціальні працівники змушені постійно приймати рішення щодо допомоги своїм клієнтам в умовах певної невизначеності (передусім економічної та політичної). По-друге, після Революції гідності 2014 року відбулась певна зміна суспільної свідомості. Люди стали більш активними у захисті та відстоюванні прав різних категорій громадян. Тому соціальні працівники можуть бути більш схильні до «радикальних» заходів у цьому напрямі, адже вони можуть відчувати підтримку населення. Скоріше за все, радикальна соціальна робота не буде охоплювати індивідів, які працюють у системі державних закладів. Проте за межами державної системи до цього руху можуть долучатись як окремі громадяни, так і громадські організації, які є незалежними від державних програм фінансування.

Таким чином, разом зі змінами у навколишній дійсності змінюється і форми та методи реалізації соціальної роботи. Чим непередбачуваніше стають обставини, тим гостріше можуть реагувати на потреби клієнтів соціальні працівники.

УДК364-43(430)(043.2)

Снівак А. В.

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У НІМЕЧЧИНІ

Соціальна робота, як свідчить історичний досвід, виникає раніше державної системи соціального захисту, адже «... кожне покоління вирішує проблеми допомоги бідним, хворим, самотнім». І практичні

форми соціальної роботи відображають елементи відповідної культурної традиції кожної окремо взятої країни.

Так було й у Німеччині, де вільні об'єднання благодійної допомоги зародилися ще за середньовіччя. Більш сучасні структури вільної благодійної допомоги (Благодійна справа німецької євангельської церкви, Робоча благодійність, Німецький Червоний Хрест тощо) виникли в середині XIX століття.

У Німеччині початком навчання соціальних працівників вважається 1893 р., коли Жанетт Шверін організувала набір на курс «Група дівчат та жінок для соціальної допомоги та піклування». У 1899 р. під керівництвом Аліси Соломон була затверджена однорічна програма підготовки соціальних працівників. У 1905 р. протестантська церква в м. Ганновер заснувала першу жіночу школу з соціального забезпечення. У 1908 р. Аліса Соломон відкрила жіночу школу соціальної роботи з дворічним навчанням в м. Берлін – програмою, яку згодом взяла за взірць вся Німеччина.

Також у Німеччині функціонує диференційована, ієрархічно упорядкована структура професійної підготовки кадрів соціальних працівників чотирьох освітньо-професійних рівнів:

- допрофесійна підготовка, яку майбутні соціальні працівники одержують в більшості під час діяльності у різних добровільних організаціях: Червоний Хрест, організація католицької церкви Карітас тощо;

- рівень професійних училищ, на якому вирізняють навчання в однорічній професійній школі для підготовки вихователюк дитбудинків сімейного типу, навчання у професійному спеціалізованому училищі впродовж двох років, що надає право працювати помічником вихователя у догляді за дітьми, вступати до підвищеного спеціалізованого училища, а також право на професійне навчання у підвищеному спеціальному училищі, яке готує молодь до вступу у вищу спеціальну школу;

- рівень середньої спеціальної освіти, що передбачає професійну підготовку працівників дитячих садків, молодіжних центрів і надомного догляду за малюками;

- рівень вищої освіти, на якому займаються підготовкою соціальних педагогів у вищій спеціальній школі з терміном навчання 4 роки та підготовкою соціальних педагогів на факультетах «Соціальна педагогіка» університетів, які готуються до викладацької діяльності у професійних школах соціально-педагогічної сфери (термін навчання 5–6 років).

Загалом професійна підготовка соціальних працівників у Німеччині розглядається як широкомасштабна професійна підготовка: вона перебуває у відповідності до європейських тенденцій, і разом з цим загальноєвропейські тенденції в Німеччині мають свою специфіку. Ця специфіка полягає в інтеграції, що знаходить вираження у поєднанні під-

готовки соціальних працівників на факультетах та у вищих школах соціального захисту, у створенні інтегративних предметів, курсів і форм навчання; у практичній спрямованості навчання, що знаходить вираження в наявності різного виду практик та проектного навчання; у переважанні серед навчальних форм – проектів та семінарів; у наявності в структурі навчального процесу однофазового і двофазового типів навчання з переважанням двофазового, а також у поділі теоретичної фази на базове і основне навчання.

У багатьох університетах складовою частиною навчальної програми є відвідування соціальних закладів. Оскільки навчання у вищих спеціальних школах Німеччини практично орієнтоване, то майбутні соціальні працівники повинні пройти практику.

Як і інші типи ВНЗ Німеччини, розробляють власну концепцію практичної підготовки студентів, яка, як правило, включає в себе: упровадження практично зорієнтованих технологій навчання; структуру і програми різних видів практики; вивчення практично зорієнтованих курсів: «Сфера професійної діяльності», «Методика професійної діяльності»; залучення студентів до волонтерської роботи, до участі у розробці й реалізації соціально-педагогічних проектів і програм.

Практика може супроводжувати теоретичне навчання, наприклад, у ході проектного навчання (так, Tjorven Hettwer у своїй першій самостійній роботі дослідила, як змінилося виховання в дитячих будинках у зв'язку із суспільним рухом 1968 р. або бути неперервною (блок-практика).

У цілому на практику відводиться від 30 до 50 % всього навчального часу, який студенти повинні проводити в закладах соціальної сфери, у діяльності різних асоціацій та органів влади. Багато університетів самі співпрацюють з певними закладами, так, що студенти мають там можливість отримати стажування. У деяких університетах стажуванню надається один цілий семестр (блок-практика).

Під час навчання багато уваги приділяється формуванню світогляду майбутніх фахівців, розширенню їхніх знань про світ, поєднанню теоретичного та практичного психолого-педагогічного навчання, умінню брати на себе відповідальність за виконувану роботу, навчання творчого, відповідального, гуманного мислення і діяння при вирішенні найрізноманітніших практичних проблем виховання.

Особливого значення в підготовці цих фахівців у Німеччині нині набуває комбінування декількох суміжних навчальних спеціальностей.

Професійна підготовка соціальних працівників у вищих спеціальних школах терміном 6–8 семестрів дає право працювати у державних закладах.

Навчання на відповідних факультетах університетів (термін 8–12 семестрів) не дає такого права, але надає можливість викладати у вищій спеціальній школі.

Відповідно до європейських тенденцій вища соціальна освіта у Німеччині має свою специфіку, що полягає у:

- інтеграції, тобто поєднанні підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників та створенні інтегративних предметів, курсів і форм навчання;

- практичній спрямованості навчання, що знаходить вираження в наявності різного виду практик та проектного навчання;

- поділі теоретичної фази на базове й основне навчання;

- розмежуванні у підготовці спеціалістів для практичної та наукової сфер: практичних працівників готують у вищих спеціальних школах, а університети готують дипломованих спеціалістів з правом викладання у вищих навчальних закладах і проведення наукових досліджень.

Навчальні програми з підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників передбачають таке спрямування навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи і соціально-педагогічної діяльності: соціальна робота та соціальна педагогіка (історія, теорія, організація й інститути, методи); соціальні науки (соціологія, соціальна політика, політична наука, економіка, статистика, емпіричні соціальні дослідження); психологія та педагогіка (прогресивна психологія, терапевтичні методи, теорія і практика освіти, теорія соціалізації); здоров'я (надання медичної допомоги, медичне обстеження); юридичне та суспільне управління (законодавство стосовно сім'ї, молоді, соціального забезпечення, соціальних гарантій, праці й управління); засоби масової інформації, мистецтво, спорт.

Викладання на рівні вищої соціальної освіти Німеччини здійснюється за інтегрованими курсами, у навчальному процесі переважають методи бесіди, дискусії, самостійної роботи з книгою, робота в малих групах, рольові ігри, оскільки ці методи привчають самостійно мислити, формулювати власну точку зору і відстоювати її.

Важливим є співвідношення теоретичного навчання та практики у вищій професійній освіті Німеччини. Оскільки навчання у вищих спеціальних школах Німеччини є практично орієнтованим, то майбутні соціальні працівники проходять декілька видів практики: допрофесійну, вступну, спеціалізовану під час основного навчання, а також професійну практику. Практика може супроводжувати теоретичне навчання, наприклад, під час проектного навчання або бути неперервною (блок-практика). Загалом, за умови академічної підготовки у вищих спеціальних школах упродовж 3 років на безпосередню практичну діяльність відводиться 1 рік.

Особливе місце займає «Рік професійного визнання» – вид практики, упродовж якої студенти працюють під керівництвом досвідченого практика за неповну оплату. Професійна практика відіграє роль пере-

вірки знань і вмінь студентів, а також завершального вибору спеціалізації. Як правило, після закінчення практики професійного визнання випускник залишається працювати на цьому ж місці, за умови наявності вакансії та бажання випускника.

Отже, практичний компонент професійної підготовки соціальних працівників дає підстави для висновку, що студенти мають можливості вибору місць проходження практики: у них є свобода дій та детально розроблена й опрацьована технологія її реалізації. Усе вищесказане дає підстави зробити висновок, що професійна підготовка соціальних працівників у Німеччині здійснюється на досить високому рівні.

УДК 364-43:613](043.2)

Степаненко С. І.

ЗНАЧЕННЯ ОРТОБІОЗУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

Діагностика психічного стану працівників соціально-педагогічної роботи на донозологічному рівні дозволяє виявити ступінь ризику розвитку психосоматичних захворювань, які можуть істотно впливати на формування психічної стійкості, успішності професійної діяльності та на зміцнення і розвиток здоров'я в цілому.

Специфіка діяльності соціально-педагогічної роботи, в зв'язку з постійною комунікацією, включає в себе емоційне перевантаження і професійне вигорання для фахівців. Особливо це відноситься до соціальних працівників, які найбільш схильні до різних психосоматичних розладів та переживань стресових ситуацій у своїй діяльності.

Соціальна робота часто розглядається як надзвичайно напружена діяльність, працівники повинні бути добре організовані, оскільки крім роботи з клієнтами існує ще й значний рівень адміністративної роботи. Усе це спричиняє надмірну втрату психологічної енергії, що призводить до стресу, втоми, психологічного, емоційного та професійного вигорання. Тому важливим аспектом у професійній діяльності є навчання фахівців цієї сфери навичкам збереження та зміцнення власного здоров'я – ортобіозу.

Ортобіоз є відмінною рисою підготовки соціальних працівників до професійної діяльності: вміння рефлексувати і оптимально регулювати своє життя при зіткненні з життєвими та професійними проблемами.

Найважливішими принципами ортобіозу, що допомагає переживати різні стреси, впливає на рівень продуктивності, а також знижує ймовірність розвитку вигорання в подальшій професійній роботі є:

Здорове харчування. Здорове харчування підвищує фізичну і розумову витривалість, дозволяючи більш ефективно справлятися з тиском в повсякденному житті.

Регулярні заняття спортом. Фізична активність зменшує депресію і тривожність, покращує настрій та збільшує здатність виконувати щоденну діяльність протягом усього життя.

Здоровий сон. Неповноцінний сон призводить до проблем з концентрацією і коливаннями настрою.

Організація своєї діяльності. Систематизація своїх завдань і грамотно розставлених пріоритетів.

Саморозвиток. Постійне самовдосконалення, збалансованість розуму та тіла (йога, медитація і т. ін.).

Щорічний медичний огляд. Дозволяє відстежити динаміку зміни здоров'я, а також виявити можливі профзахворювання і мінімізувати шкоду, заподіяну самопочуттю людини.

Шкідливі звички. Шкідливі звички шкодять здоров'ю людини, заважають їй успішно реалізувати себе як особистість.

Ключ до боротьби з щоденним тиском і стресом – це вести здоровий спосіб життя, розвивати здорові звички, що допомагає справлятися з професійними труднощами та колосальним перевантаженням.

Резюмуючи викладене, доцільно зазначити, що ортобіоз відіграє важливе значення в системі соціально-педагогічної роботи. Такий підхід допомагає переживати різні психоемоційні стани та стреси, впливає на рівень продуктивності і знижує ймовірність розвитку вигорання в подальшій професійній роботі фахівців соціальної сфери.

УДК 364-78:159.944.4 – 057.17(043.2)

Сургова С. Ю

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК МЕНЕДЖЕРСКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КЕРІВНИКА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

«Щасливий той, хто знайшов причини речей»
Вергілій

Поняття стресу міцно увійшло не тільки в наукову термінологію, але і в повсякденне життя. Стрес – це невід'ємна частина життя людини: уявлення про нього і власні стресові переживання – важливий компонент особистого досвіду будь-якої людини.

Управлінська діяльність пов'язана з постійними стресами, за своїм змістом вони специфічні. Причиною стресу, пов'язаного із менеджерською діяльністю, є особливості самого соціального феномену і ті вимоги, які висуваються до особистості, яка виконує функції професійного управління.

Соціальна робота – складна, емоційно навантажена діяльність, що ставить до особистості керівника особливі вимоги: вміння рефлексувати і оптимально регулювати свою діяльність під час зіткнення з труднощами. Керівники соціальних установ постійно стикаються з людьми, які страждають від втрати близьких людей, хвороб та інвалідності, несуть злидні і, насильство і т. ін. Усе це напружує їхню емоційну сферу і загрожує нервово-психічному здоров'ю.

Сучасний керівник працює, як правило, в умовах:

- дефіциту часу;
- надлишку інформації;
- ненормованого робочого дня;
- постійного тиску з боку підлеглих і вищого начальства;
- вимушеності йти на ризик;
- одночасного рішення кількох різнорівневих завдань.

На жаль, керівник, у якого не втрачена здатність продуктивно трудитися, повноцінно виконувати різноманітні управлінські й життєві функції, рідко замислюється про своє здоров'я, звертає мало уваги на його стан. Разом з тим практика свідчить, що більшість захворювань сучасних ділових людей виникають через недолік рухової активності, нервові перевантаження, порушення серцево-судинної системи, почуття психологічної незахищеності.

Як же вберегти себе від цього передчасного старіння та захворювань? Після своїх великих наукових відкриттів, великий вчений Мечников зробив спробу застосувати етичні принципи до життя – з тим, щоб людина могла жити повною мірою і володіти справжньою мудрістю. Він назвав подібний спосіб життя словом «ортобіоз». На його думку, справжня мета науки полягає в позбавленні світу від його виразок за допомогою гігієни та інших заходів профілактики. Саме ортобіотика є наукою про самозбереження здоров'я, розумний спосіб життя і праці, гармонізації людини і довкілля. Вона розглядає принципи, що допомагають протягом життя зберігати фізичне, психологічне і душевне здоров'я. На думку І. Мечникова, ортобіоз – це системоутворювальна умова довголітньої працездатності людини. Погоджуючись, що сучасний менеджер змушений працювати 12–14 годин на добу і що час його коштує дуже дорого, один із авторитетних американських фахівців у цій галузі Л. Якокка застерігає керівників про виснаження та наслідки зневажання своїми сім'ями заради справи. Ю. Мельник розглядає зді-

бність сучасного управлінця керувати своїм здоров'ям. На думку автора, керування здоров'ям – це прийняття рішення про ті чи інші способи здорової поведінки, яке залежить від вихідної інформації щодо його стану. Відсутність або нестача компетентності у сфері управління своїм здоров'ям, за справедливим зауваженням М. Вудкока та Д. Френсіса, є одним із потенційних обмежень у діяльності менеджера. При цьому самоуправління психічним здоров'ям передбачає не тільки усвідомлення необхідності постійно за нього боротися, але і впевненість у своїх можливостях на цьому шляху, знання себе. Останнє означає, що людина повинна вміти «розшифровувати» свій психічний стан і впливати на нього в разі потреби, знати свої найбільш сильні та слабкі характерологічні особливості, вміти адекватно оцінювати справжній рівень своїх фізичних та психічних можливостей. Український психолог Л. Орбан-Лембрик з цього приводу вживає термін, про який згадував І. Мечников – «ортобіоз особистості керівника». Поняття «ортобіоз» тлумачать як правильний, розумний спосіб життя. Ортобіотика досліджує механізми протистояння стресам, способи захисту від несподіванок, службових неприємностей, навчає спокійно сприймати успіхи своїх колег тощо. Лікарі вважають, що один із методів профілактики стресу – раціонально побудоване харчування. Рекомендується вживати побільше овочів, які є джерелом вуглеводів і вітамінів, не захоплюватися алкоголем, що є сильним детонатором стресу, пам'ятати, що надлишок кави в організмі викликає викид адреналіну. Уміння радіти, насолоджуватися життям, знаходити в буденному існуванні позитивне – яскравий показник здоров'я керівника. Вчені також звертають увагу на профілактичні міри щодо здоров'я. У медицині вони складають основу гігієни, зміст якої полягає в забезпеченні науково обґрунтованих вимог, дотримання яких сприяє нормальному функціонуванню людського організму. Гігієна у структурі ортобіозу керівника, за В. Шепелем, виступає у трьох напрямках: гігієна праці, гігієна спілкування і особиста гігієна.

Як бачимо, управління є джерелом стресу, ризику, постійного замаху на здоров'я тих, хто ним займається. Отже, варто знати, що людський організм може сам виробляти захисні механізми (перевтома, небажання займатися певним видом діяльності, стереотипне ставлення до якихось проблем, підвищена обережність у спілкуванні тощо), які допомагають простіше реагувати на ділові конфлікти, службові негаразди, психологічні бар'єри та інші проблеми, що повсякденно виникають в управлінській діяльності керівника.

ПРОБЛЕМИ ПРИЙОМУ НА РОБОТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Кожна людина хоче працювати та отримувати відповідну заробітну платню, яка б задовольняла потреби сьогодення. Особа з інвалідністю не є виключенням і також прагне забезпечувати себе не тільки за допомогою соціальних виплат, які ледве вистачають прожити в сучасних соціально-економічних умовах, а й працювати на роботі, яка б приносила моральне задоволення, розвиток її як особистості, примножувала соціальні зв'язки. Тому ця проблематика є досить актуальною. Проаналізувавши стан українського ринку праці для осіб з інвалідністю, ми зможемо виявити наявні проблеми, які потребують негайного вирішення.

Право на працю – одне з головних прав людини, визнаних міжнародними актами і чинним законодавством України. Воно поширюється й на осіб, які мають інвалідність. Особам з інвалідністю в обов'язковому порядку надається право працювати в установах, на підприємствах, організаціях та займатися власною підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законом. Особам з інвалідністю гарантується забезпечення права на працевлаштування та оплачувану роботу, зокрема за умовою виконання роботи вдома.

На законодавчому рівні в Україні закріплено квоту, якої мають дотримуватися всі роботодавці під час прийому на роботу особу з інвалідністю. Відповідно до ст. 19 ЗУ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» для підприємств, установ, організацій, в тому числі підприємств громадських організацій людей з інвалідністю, фізичних осіб, які використовують найману працю, з чисельністю 8 та більше працівників, норматив робочих місць встановлюється в розмірі 4,0 % від чисельності штатних працівників, а якщо працює від 8 до 25 осіб, – у кількості одного робочого місця. Але українські роботодавці не завжди виконують ті умови, які наведені в законодавчому акті. Це свідчить про те, що роботодавці побоюються брати на роботу особу з інвалідністю, оскільки вона, на їхню думку не в повному обсязі виконує пропонувану роботу, працівники з інвалідністю часто відсутні на робочому місці. Ці всі міфи перешкоджають роботодавцям мислити більш широко. Адже, незважаючи на фізичні вади, особа з інвалідністю може виконувати висококваліфіковану роботу, ця людина цінне своє робоче місце та час. Ті роботодавці, які все ж таки беруть у свою команду працівників з інвалідністю підтверджують високий рівень толерантності та довіри.

На сьогодні в Україні нараховується приблизно 2,800 млн осіб з інвалідністю, тобто значний відсоток населення країни – кожен вісімнадцятий – має інвалідність, і кількість таких людей зростає, особливо у зв'язку з військовим конфліктом. Чисельність працівників з інвалідністю станом на 01.01.2017 складала 666,8 тис. осіб, у тому числі 533,4 тис. працездатного віку, тоді як кількість працевлаштованих на початок 2016 р. склала 652,9 тис. осіб, що є меншим показником порівняно із 2015 роком – 742 591 працівників. Водночас стандарти Міжнародної організації праці вимагають, щоб була працевлаштована хоча б половина із загальної чисельності осіб із інвалідністю, які проживають в країні.

Показники зайнятості видаються достатніми, однак подальший аналіз національного законодавства та практики його застосування свідчать про серйозні перешкоди в реалізації права на працю особам з інвалідністю. Основними симптомами, які свідчать про характер проблеми працевлаштування, є:

- дискримінація осіб з інвалідністю на ринку праці. Незважаючи на формальну заборону дискримінації в національному законодавстві, на практиці особи з інвалідністю не завжди сприймаються як фахівці чи професіонали. Переважно їхнє місце праці пов'язане із малокваліфікованою роботою. Просування на роботі супроводжується певними перешкодами. Прослідковуються й прояви дискримінації за ознакою стану здоров'я, зокрема політика зайнятості не враховує ступеня втрати здоров'я, що має наслідком гірше становище осіб з інвалідністю першої групи, порівняно з особами з інвалідністю другої та третьої груп. Крім того, не здійснюється захист осіб, порушення здоров'я яких визначає їхнє гірше становище порівняно з іншими особами з інвалідністю. Це особи із психосоціальними та інтелектуальними порушеннями;

- пропонувані послуги у сфері професійної орієнтації та професійної реабілітації для осіб з інвалідністю не відповідають вимогам ринку праці. Крім того, незважаючи на формальне декларування забезпечення права на освіту, особи з інвалідністю й далі наражаються на численні перешкоди, пов'язані із відсутністю безперешкодного доступу до навчальних закладів, відсутністю розумного пристосування для здобуття освіти.

Отже, процес працевлаштування осіб з інвалідністю в Україні потребує вдосконалення. Про це свідчить статистика, яка є приголомшливою щодо зайнятості осіб з інвалідністю. На жаль, більшість роботодавців дискримінують за ознакою інвалідності дійсно талановитих та працездатних людей, що є прикрістю у сучасному світі.

СОЦІАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ ЯК ФАКТОР УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

В умовах сучасних соціально-економічних викликів молоде покоління опинилося у числі найменш стійких і захищених соціальних груп. Цим обумовлюється інтерес до проблеми соціального здоров'я молоді, до пошуку засобів, які б сприяли поліпшенню соціального самопочуття молодих людей та успішної соціалізації.

Молодь представляє особливу соціально-демографічну групу, яка в силу свого перехідного положення (між дитинством і дорослішанням) демонструє подвійність свідомості, суперечливість у прийнятті рішень, максималізм у домаганнях, нестійкість у ціннісних установах. Молодь може бути як дестабілізуювальною суспільною силою, так і силою, здатною вивести суспільство на новий, прогресивний рівень розвитку. Оскільки від молоді залежить майбутнє суспільства, то постає питання не тільки про її фізичне і психічне, але і про соціальне здоров'я.

Соціальне здоров'я – це динамічний стан людини, соціальної групи, суспільства в цілому, яке визначається здатністю і можливістю адаптуватися до мінливих умов соціального середовища, що сприяє соціальній інтеграції та повноцінному виконанню соціальних функцій, тобто, успішній соціалізації. Сутність соціалізації молоді полягає в інтеграції у світ соціальних зв'язків, шляхом засвоєння загальноприйнятих норм і правил, а також встановлення власних, міжособистісних зв'язків і відносин за допомогою активної діяльності.

В якості основних компонентів соціального здоров'я молоді слід назвати такі, як: адаптованість в соціальному середовищі, соціальна активність, гармонія взаємин з іншими людьми і соціальними групами, що адекватна існуючим соціальним нормам і загальнолюдським цінностям, регуляція поведінки та здоровий спосіб життя.

Таким чином, соціальне здоров'я молоді – це один з найважливіших факторів їхнє благополуччя в процесі становлення особистості, що визначає перспективи її самореалізації в природних умовах життєдіяльності, які супроводжуються факторами ризику. Таке здоров'я формується середовищем, вихованням і самовихованням кожної людини з раннього віку.

Соціальне здоров'я не зводиться до одних лише медичних показників. На соціальне самопочуття молоді впливають різні фактори: економічні, соціально-політичні, духовні. Їхній вплив посилюється тим, що

молодь є маргінальною групою (якщо під маргінальністю розуміти стан перехідності), що займає перехідне положення в структурі суспільства.

У сучасних умовах спостерігається зростання злочинності, збільшується частка злочинів більшої суспільної небезпеки. Соціальні причини цього явища різноманітні, але всі їх можна розділити на кілька груп: соціально-економічні (посилення майнової нерівності, зниження рівня життя, неможливість отримати освіту і знайти роботу), моральні (відсутність ідеалів та суспільних цінностей у молоді), політичні (малоефективність державної молодіжної політики, недостатня увага з боку держави проблемам молоді).

Соціальне нездоров'я молоді виражається антисоціальною поведінкою, яка взаємообумовлена впливом різних факторів, в першу чергу зовнішнього соціального середовища (особливо мікросередовища), а також індивідуальними особливостями особистості молоді. Антисоціальна поведінка найчастіше є результатом психологічної, моральної, соціокультурної, правової дезадаптації і протесту особистості проти соціального середовища, ідентифікації з загальноприйнятими нормами.

Серед молоді набули широкого поширення такі реакції на зовнішню відчуженість з боку суспільства як акультураційний стрес і аналітична депресія.

При цьому зауважимо, що є серед сучасної молоді і ті, хто, навпаки, намагається знайти конструктивні форми вирішення цих же проблем, демонструючи позитивні форми самореалізації. Усі ці процеси ще раз підкреслюють важливість проблеми соціального здоров'я молоді.

Соціальне благополуччя відображає можливості людини жити безпечно в реальному навколишньому середовищі. Показником соціального здоров'я молоді є соціальна взаємодія в суспільстві, яка приводить до позитивних трансформацій та є результатом процесу успішної соціалізації. Успішна соціалізація молоді дуже важлива сьогодні для України, бо від її успішності залежить майбутнє українського суспільства.

Ситуація, яка склалася наочно показує, що потрібні заходи з підвищення рівня організації та координації роботи в Україні щодо профілактики соціального здоров'я молоді. Ось чому забезпечення соціального здоров'я повинно стати сьогодні головною стратегічною метою інституту соціальної роботи.

Важливим показником соціального здоров'я суспільства є наявність привабливих ідеалів, прийнятих більшістю молодих людей. Для забезпечення збереження і підтримки соціального здоров'я молоді як фактору успішної соціалізації, важливо виконання ряду умов, що стосуються людини, середовища та регуляторів їх взаємодій.

Ці норми визначають провідні напрями технологізації соціальної роботи з розвитку соціального здоров'я молоді, які повинні бути орієнтовані на формування здорового способу життя населення (технології мотивації, включення, соціальної згуртованості), реалізацію умов для позитивної соціалізації особистості, включаючи створення розвивального середовища, що сприятиме самореалізації особистості, прояву суб'єктності (технології творчої самореалізації), професійний супровід соціального розвитку сім'ї, соціальну підтримку і допомогу особам і групам у подоланні проблемних ситуацій.

Отже, проблема соціального здоров'я є досить важливою для українського соціуму. Для запобігання подальшій ескалації негативного потенціалу необхідна дієва державна молодіжна політика, спрямована на підтримку і розвиток соціального здоров'я молодого покоління, подолання деструктивних тенденцій в середовищі української молоді. Від рівня соціального здоров'я молодих людей залежить процес реформування суспільства за різними напрямками. Вирішувати проблему соціального здоров'я молоді повинні як сама людина, так і держава, система освіти, різні соціальні структури суспільства, оскільки від цього залежить продовження здорового людського роду.

УДК 364-787.7:17.01(043.2)

Чубук Р. В.

ЗНАЧУЩІСТЬ І КОНТЕКСТНІСТЬ ЕТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Етика соціально-педагогічної діяльності представляє собою норми етичної поведінки фахівців соціальної сфери, що є базовою основою їхньої професійної діяльності, що сприяє забезпеченню розвитку потенційних можливостей особистості клієнта та оптимізації його внутрішніх резервів з метою задоволення людських потреб. Важливо зазначити, що професійна діяльність соціальних працівників, базуючись на етичних принципах, передбачає необхідність дотримання таких фундаментальних положень як:

- 1) повага до людини, визнання її беззаперечної цінності, незалежно від реальних досягнень і норм поведінки;
- 2) людина є унікальною соціальною істотою, яка реалізує свої можливості при взаємодії з іншими людьми, від яких залежить її унікальність;
- 3) людина споконвічно прагне до змін, до покращення свого життя, у результаті чого набуває здатності до свободи вибору і спроможності для прийняття самостійних рішень.

Вітчизняні (С. Александрова, О. Дробницький, Ю. Согомонов та ін.) і зарубіжні (Р. Джордж, Д. Кultzген, Р. Хорн та ін.) науковці протягом декількох останніх десятиліть вивчали проблеми професійної етики. Зокрема, проблемам формування професійно-етичних якостей фахівців, визначення провідних моральних якостей для успішного виконання певної професійної діяльності, присвятили свої праці в галузі психологічної науки (С. Делікатний, Д. Комісаренко, Е. Носенко та ін.).

Особливої актуальності набуває значущість і контекстність професійної етики соціальних працівників, оскільки надзавданням їхньої діяльності, на нашу думку, є сформованість в особистості певного рівня соціальних якостей, незаперечних істин життєдіяльності: самовизначення, самоствердження, самосвідомості.

Важливо, що саме сформованість в особистості певного рівня соціальних якостей, таких, як: *самовизначення*, що передбачає свідомий вибір особистістю власної позиції, життєвих цілей, конкретних засобів здійснення мети, враховуючи життєві обставини; *самоствердження*, що засвідчує факт досягнення людиною задоволеності процесом і результатом власної самореалізації; *самосвідомість* є показником: усвідомленого ставлення людини до себе, своїх знань, якостей, стосунків з іншими людьми, місця і ролі в суспільстві; наявності відносно цілісної Я-концепції та певного рівня самоприйняття і самоповаги – великою мірою залежать від професійної етики соціальних працівників.

Додамо, що рівень сформованості зазначених соціальних якостей залежить, у першу чергу, від реальних можливостей, особливостей, внутрішніх ресурсів і здібностей особистості; по-друге, від наявності сприятливих умов соціокультурного середовища, під яким розуміємо сукупність матеріальних, економічних, соціальних, політичних і духовних умов діяльності та повноцінного існування як для кожної окремої людини, так і соціальних груп, їхні взаємовпливи та взаємозв'язки.

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України був прийнятий у 2002 р. на Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальна робота в Україні на початку ХХІ століття: проблеми теорії і практики» та затверджений на загальних зборах Української асоціації соціальних педагогів та спеціалістів із соціальної роботи у 2003 р. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи спрямовує увагу на здійснення соціальної та соціально-педагогічної роботи в різних сферах суспільства і серед різних категорій населення. У цьому документі визначено: положення, що є принциповими орієнтирами з питань професійної діяльності, виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами; шляхи розв'язання моральних проблем і прийняття професійно-

адекватних рішень в етичних питаннях. Основу Етичного кодексу України складають вітчизняний досвід і міжнародні етичні стандарти та принципи соціальної роботи.

Так, етичними принципами діяльності фахівців соціальної сфери у роботі з сім'ями, дітьми та молоддю є такі, як: повага гідності кожної людини; пріоритетність інтересів клієнта; толерантність і гуманізм; доступність послуг; довіра і взаємодія під час вирішення проблем клієнта; орієнтованість на потреби клієнта і залучення їх до процесу позитивних змін; відповідальність за дотримання моральних норм професійної етики.

Закцентуємо увагу на тому, що саме моральна норма є усталеною вимогою до поведінки та діяльності працівників соціальної сфери по відношенню до суб'єктів та об'єктів соціальної роботи. Морально-етичні норми і правила складають основу Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України та регламентують професійну діяльність фахівців соціальної сфери, діяльність і взаємодію різних соціальних служб і органів соціального захисту населення; взаємовідносини з іншими інститутами суспільства.

Важливо зазначити, що провідними категоріями етики соціальної роботи є професійно-етичні стосунки, етична свідомість, етичні дії та етика професійних обов'язків фахівця. Зокрема, професійно-етичні стосунки представляють собою сукупність зв'язків між соціальними працівниками та різними категоріями сімей, дітей, молоді з іншими фахівцями, представниками установ, організацій, які виступають у статусі партнерів під час розв'язання соціальних проблем. Професійно-етичні стосунки вибудовуються у формі: певних вимог, що висувуються суб'єктами стосунків один до одного з метою виконання професійних обов'язків; моральних принципів, що складають основу соціальної роботи; моральних якостей, які мають бути притаманними для всіх працівників соціальної сфери.

Практика свідчить, що базовою основою етичної свідомості соціального працівника виступає моральність, що представляє якісну морально-етичну характеристику людини, її поведінку і діяльність з точки зору моральних цінностей. Для успішного формування етичної свідомості соціального працівника значну роль відіграє професійна моральна свідомість.

Доцільно зазначити й те, що моральна свідомість соціального працівника включає такі три компоненти, як: моральні знання, моральні переконання, моральні потреби. Так, моральні знання постають у формі відображення об'єктивного світу в свідомості людини через систему понять, суджень, теорій тощо. До того ж, моральні знання стають кері-

вництвом до дії тільки за умови перетворення їх на переконання, що передбачає поєднання інформативної сторони зі спрямованістю до дії. Моральні знання накопичуються під час навчання через: ознайомлення із сутністю і змістом моральності; функціонування її у суспільстві; систему вимог і санкцій за відхилення від встановлених норм. Саме моральні знання дозволяють соціальному працівнику порівнювати власні моральні норми з професійними, соціально-значущими, а за необхідності своєчасно їх коригувати.

Досвід практичної діяльності соціальних працівників свідчить про необхідність проведення морально-етичної підготовки фахівців. На нашу думку, оптимальним варіантом етичної підготовки можна вважати такий, коли увага концентрується на трьох основних аспектах: реальне усвідомлення значущості етичних засад; усвідомлене розуміння етичних засад соціального середовища, в якому перебуває людина; необхідність практичного розкриття можливостей як для особистості, так і професійної діяльності.

Закцентуємо увагу й на тому, що звернення до етичних засад, принципів і правил зумовлено природною потенційною акумуляцією моральних якостей самої людини, які вона постійно розвиває, збагачує, вдосконалює. Отже, усвідомлюючи етичні принципи поведінки власного життя, сприймаючи моральне життя інших людей, можна пересвідчитися в необхідності та значущості формування етичних засад професійної діяльності фахівця у взаємозв'язку з моральними якостями особистості.

УДК 316.46-057.875(043,2)

Юрченко Н. С.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ЛІДЕРСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ»

Вища освіта в Україні швидкими темпами інтегрується у європейський простір. Це впливає на реформування вищої професійної освіти, впровадження в процес виховання нових технологій та інновацій, які в свою чергу пов'язані з розвитком науково технічного прогресу та роблять процес навчання більш легким та доступним. Саме через такі інноваційні процеси суспільство потребує кваліфікованих фахівців, які є ініціативними, активними та обізнаними у різних сферах. Лідерський потенціал значною мірою впливає на успішність студента в умовах

вищого навчального закладу. На сьогодні завданням сучасної вищої освіти є створення умов, які допоможуть виховати фахівця – лідера з активною життєвою позицією, фахівця, здатного приймати управлінські рішення у будь-яких сферах діяльності.

Тему лідерства досліджувала велика кількість вітчизняних та зарубіжних науковців з різних сфер. Поняття «лідерство» використовувалося в багатьох науках, а саме у філософії, педагогіці, психології, соціології, соціальній роботі тощо. Досить складно дати повністю обґрунтоване та цілісне визначення для явища лідерства.

Проаналізувавши визначення різних науковців, можна зробити висновок, що лідерство – це керівний тип поведінки людини в будь-якому колективі, який заснований на певних якостях та здібностях. Варто зазначити, що тему лідерського потенціалу почали досліджувати значно пізніше саме тому вона є не достатньо розкритою на сучасному етапі.

Слово «потенціал» походить від (лат. *potentia*), яке трактується в тлумачному словнику як можливість, тобто те, що існує в прихованому вигляді і може проявитися у відповідних умовах. Іншими словами, потенціал є якась можливість, сила, що включає в себе джерела та засоби, які можуть бути використані для вирішення будь-якої задачі, досягнення певної мети. Відповідно, і стосовно до лідерства, потенціал (лідерський потенціал) в узагальненому вигляді, зазвичай, розглядається як можливість і готовність індивіда до ефективної лідерської поведінки.

На сьогодні у закордонній і вітчизняній літературі немає єдиного визначення лідерського потенціалу. Розглядаються різні його аспекти. Лідерський потенціал представляють як:

– соціально-психологічну характеристику особистості, яка відображає як ситуаційно обумовлену, так і не залежну від ситуації здатність індивіда до успішного здійснення лідерства;

– якісну характеристику особистості, яка відображає сукупність внутрішніх потреб, можливостей, ціннісного ставлення, засобів, що сприяють досягненню такого рівня інтеграції компетентності, відповідальності, активності і комунікативності, який забезпечує її провідний вплив на членів групи при спільному рішенні завдань в різних сферах життєдіяльності.

Враховуючи той факт, що в процесі лідерства беруть участь як мінімум дві сторони: «лідер» і «послідовники», то у визначенні лідерського потенціалу керівника потрібно відобразити такі складові, як:

1) лідерські якості (компетенції) лідера (забезпечують ефективність лідерства);

2) особливості сприйняття лідера послідовниками (забезпечують прийняття послідовниками керівника в якості лідера);

3) умови здійснення лідерства (визначають можливості прояву лідерства).

Ураховуючи це, можна дати наступне визначення лідерського потенціалу: лідерський потенціал керівника в соціальній групі включає в себе сукупність його лідерських якостей, умов прояву лідерства, а також особливості його сприйняття даною групою, які визначають можливості керівника зайняти лідерське становище і успішно використовувати лідерський ресурс у практиці управління.

Студенти у своїй навчальній діяльності проявляють емоційний інтелект, особистісні якості, взаємодіють у групі та встановлюють зв'язки з іншими членами групи. На сьогодні саме заклади вищої освіти мають формувати та розвивати лідерські якості студентської молоді.

Н. Сушик у своїй науковій роботі проаналізувала поняття «лідерські якості особистості» різних вчених і сформулювала власне визначення: «Лідерські якості – це риси, які забезпечують ефективне лідерство, тобто здатність виділитися в конкретній справі й приймати відповідальні рішення в значущих ситуаціях; використовувати інноваційні підходи для розв'язання проблеми; успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення спільних цілей; створювати позитивну соціально-психологічну атмосферу в колективі».

Науковець О. Тихомирова визначила загальні та специфічні якості особистості лідера:

1) загальні якості (ними володіють не тільки лідери, а й ті, хто прагне ними стати): компетентність; організованість; працездатність; активність; ініціативність; товариськість; наполегливість; самостійність; самовладання; спостережливість; кмітливість;

2) специфічні якості лідера (своєрідні індикатори лідерських здібностей): організаторська проникливість; здатність до активного психологічного впливу; здатність до організаторської роботи, лідерської позиції, потреба брати відповідальність на себе.

Отже, одним з основних завдань закладів вищої освіти є сприяння розвитку лідерського потенціалу у студентської молоді. Лідерський потенціал є тією складовою, яка значною мірою впливає на успішну підготовку майбутніх фахівців. Саме в цьому віці людина самовизначається у професії, в неї формується життєва позиція та з'являється необхідність в корисній діяльності для суспільства. Це може відбуватися шляхом впровадження різних інноваційних методик та педагогічних технологій у навчальний процес.

СЕКЦІЯ: УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У РОБОТІ З СІМ'ЯМИ

УДК 364-7-053.2:364.63/.64](043.2)

Босюк В. А.

СОЦІАЛЬНО-МЕДИЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Особливим і найбільш поширеним об'єктом сімейного насильства є діти. Статистика свідчить про те, що кожна четверта дитина піддається домашньому насильству, а винуватцями жорстокого поводження з дітьми найчастіше є батьки (94,2 %), з них 85 % – це рідні батьки. Число батьків або законних представників дітей, що погано доглядають за дитиною, становить 88 %, а тих, хто здійснює фізичне насильство – 87 %. Рідні матері винні у поганому поводженні і догляді за дітьми майже в 2 рази більше, ніж батьки (75 % проти 41 %).

В умовах соціально-економічних викликів як ніколи постає питання про актуальність соціально-медичного супроводу дітей, які зазнали насильства в сім'ї. Соціальний супровід передбачає збереження, підтримку, захист здоров'я сім'ї (особи), у нашому випадку, дитини та надання їй соціальної реабілітації.

Уразливість дітей до насильства пояснюється їхньою фізичною, психічною та соціальною незрілістю, а також залежним положенням відповідно дорослих.

Насильство над дітьми в сім'ї може мати різні види і форми, але їх наслідком завжди є серйозна шкода здоров'ю, розвитку і соціалізації дитини, нерідко – загроза для життя. Діти, які постраждали або страждають від насильства, відстають у розвитку, страждають різними фізичними та психоемоційними розладами. Такі діти відчувають труднощі під час соціалізації: у них порушено зв'язки з дорослими, немає відповідних навичок спілкування з однолітками тощо.

Для суспільства наслідки насильства над дітьми проявляються у втраті людських життів у результаті вбивств дітей і підлітків або самогубства, а крім того, це втрачає в їхній особі продуктивних членів суспільства внаслідок порушення їхнього психічного і фізичного здоров'я, низького освітнього і професійного рівня, дезадаптованої поведінки. Це втрачає в їх особі потенційних батьків, здатних виховати здорових у фізичному і мо-

ральному відношенні дітей. Нарешті, це відтворення жорстокості в суспільстві, оскільки колишні жертви самі часто стають гвалтівниками.

Існують такі форми домашнього насильства, як: фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство, економічне насильство, також окреплюють таке насильство, як нехтування інтересами дитини (відсутність їжі, медичної допомоги, навчання і т. ін.).

Міжнародне співтовариство усвідомлює всю гостроту і важливість проблеми насильства в сім'ї і намагається виробити єдину систему запобігання такого насильства і захисту його жертв. Важливими складовими цієї системи представляються правове забезпечення, а також громадський захист жертв насильства і діяльність соціальних служб. При цьому підкреслюється, що ефективна політика проти насильства в сім'ї можлива тільки в разі співпраці, взаємодії різних державних структур і населення.

Профілактика домашнього насильства передбачає, по-перше, точну діагностику причин сімейного конфлікту, по-друге, поєднання примусу з заходами підтримки та допомоги, у тому числі матеріальної та медичної, по-третє, участь у профілактиці, як правоохоронних органів, так і медичних установ, громадських органів, колективів шкіл, інших навчальних закладів, трудових колективів.

Під соціально-медичним супроводом ми розуміємо систему організаційних, діагностичних, навчальних і розвивальних заходів для всіх суб'єктів: учнів, педагогів, батьків (законних представників), спрямованих на створення оптимальних умов для навчання, виховання і розвитку дітей, які потерпають від домашнього насильства. Соціально-медичний супровід використовує такі форми і методи: реабілітаційні, психотерапевтичні, соціальне консультування, різні види соціальної допомоги, соціальне обслуговування в стаціонарних установах тощо.

Соціальний працівник, працюючи з дітьми, які потерпають від домашнього насильства, володіючи спеціальною підготовкою і застосовуючи її, а також знання особливостей психології кризової сім'ї, правил і принципів соціальної роботи з такими сім'ями, напрацьовує навички ефективної комунікації залучення сім'ї до спільної діяльності щодо подолання кризи.

У функціональні обов'язки соціального працівника щодо роботи з випадком жорстокого поводження і насильства над дитиною входять: побудова довірливих відносин з сім'єю, дослідження природи проблем, що стали підставою для насильства, залучення сім'ї до отримання послуг адекватних потребам, як всієї родини, так і її окремих членів, здійснення координації і моніторингу процесу надання допомоги сім'ї.

Спеціаліст на основі поглибленої діагностики сімейної ситуації розробляє план реабілітації по роботі з сім'єю. Основним завданням при розро-

бці плану виступає подолання кризової ситуації і формування у сім'ї навичок самостійного подолання кризових ситуацій надалі. Соціальний працівник залучає всіх членів сім'ї в спільну діяльність з подолання проблемних ситуацій, обговорює з членами сім'ї і досягає загального розуміння мети і завдань спільної роботи, спільно розподіляє відповідальність за результати, робить план зрозумілим і прийнятним сім'єю.

Основне завдання – розбудити ініціативу батьків, допомогти їм самим почати шукати можливі виходи з ситуації, що склалася. При плануванні роботи соціальний працівник спирається на ресурс центру та інші доступні профілактичні послуги для сім'ї та дітей. У завдання фахівця входить вибір послуг, спрямованих на подолання факторів, що сприяють виникненню порушення прав і законних інтересів дитини саме в цій сім'ї і саме в цей момент часу. План дозволяє забезпечити координацію діяльності і допомогти посилити роботу з цієї проблеми.

Соціальний працівник, застосовуючи професійну і партнерську позицію по відношенню до сім'ї, відстежує в процесі роботи з сім'єю не проявлені раніше сильні і слабкі сторони сім'ї, оцінює динаміку зміни окремих факторів ризику, що провокують зриви, проводить відповідно до своїх спостережень корекцію плану реабілітації для розвитку і зміцнення ризиків сім'ї, її сильних сторін.

Сформована практика роботи, вибудована на принципах взаємодії соціальних працівників та медичних установ, дозволяє забезпечити своєчасну допомогу та індивідуальний похід до вирішення проблем, які призвели до виникнення ситуації і порушення прав дитини в сім'ї.

Захист від насильства може проходити як в умовах стаціонарного спостереження, так і за допомогою нестаціонарних установ. Робота нестаціонарних установ поєднує, як правило, діяльність правоохоронних органів та установ соціального обслуговування. Перші припиняють насильство, другі надають реабілітаційну, юридичну та інші види допомоги його жертвам. Вона полягає в морально-психологічній реабілітації, інформаційно-консультативній допомозі та соціальних ресурсах для їх захисту.

Найбільш ефективним напрямком захисту дітей від жорстокого поводження є заходи ранньої профілактики. Враховуючи міжнародний досвід у цій галузі, слід: встановити процедури реєстрації та ефективного розслідування отриманих від дітей скарг про випадки фізичного та психічного насильства, забезпечити всім жертвам насильства доступ до консультативних послуг і допомоги з метою відновлення та реінтеграції, забезпечити адекватним захистом дітей-жертв зловживань у колі своєї сім'ї. Чим раніше будуть виявлені неблагополучні сім'ї і діти з таких сімей, чим ефективніше буде організована профілактична

робота та соціально-медичний супровід, тим вищою буде ймовірність попередження жорстокого поводження з дітьми в кровній сім'ї.

Отже, соціально-медичний супровід дітей, які зазнали насильства в сім'ї, є ключовою ланкою для їх реабілітації та інтеграції в суспільство.

УДК 364.63-212:373.4(043.2)

Бутенко А. І.

ОСНОВНІ ВИДИ ДИТЯЧОГО МОБІНГУ В ШКОЛІ

Шкільний мобінг за своєю природою є складним соціально-психологічним явищем. Ми розуміємо мобінг як специфічну соціальну ситуацію, яка виникає в групі, засновану на порушеннях у соціальних відносинах, яка передбачає специфічну групову динаміку та ситуацію, у якій прямо чи побічно задіяні всі члени колективу.

Найбільш повним й одночасно точним є визначення мобінгу, подає Д. Лейном: «Мобінг являє собою тривале фізичне або психологічне насильство з боку індивіда або групи по відношенню до індивіда, який не здатний захистити себе в цій ситуації». Як було зазначено В. Коном, мобінг – явище глобальне й масове. Оскільки це досить складне явище, воно не має ні однозначного пояснення, ні універсальних способів подолання та запобігання. Одні вчені називають мобінгом серйозні акти агресії, а інші – будь-які погрози й образи, без яких не обходиться будь-яке людське співтовариство.

Л. Берковіц виділяє такі види агресії: інструментальну та емоційну. Емоційну агресію, за термінологією Г. Фешбаха, часто називають «ворожою агресією». Її також можна назвати «афективною», «гнівною» агресією, оскільки це така агресія, яка викликається емоційним збудженням. Здійснюючи агресивні дії за емоційної агресії, людина отримує задоволення. За інструментальної агресії «напад» є засобом досягнення цілі та контролюється свідомістю агресора. Фахівець у галузі психології припускає, що будь-який вид негативного афекту, будь-які неприємні почуття є рушійною силою емоційної агресії. Гнів супроводжує, але не породжує емоційну агресію. Думки та дії, пов'язані з насильством активізують агресивні ідеї та почуття гніву.

Психолог Є. Маллібруда виокремлює дві форми насильства – гарячу й холодну. Основою гарячої форми насильства є оскаженіння – трохи динамічне, переповнене емоціями явище розриву емоційної оболонки, котра до певної межі стримує почуття, породжені найчасті-

ше фрустрацією та безсиллям. Оскаженіння як скупчення акумульованих і вже нестримуваних почуттів гніву й люті, вважається потужною, темною і сліпою силою, яка може опанувати людиною, розгальмовуючи її та руйнуючи моральні бар'єри.

Холодна форма насильства – другий її різновид, який найчастіше виражається в реалізації певного сценарію насильства, часто базованого на звичаях та культурі, які відбиті в психології кожної особистості. Тоді людина реалізує певний ментальний сценарій насильства, тобто фіксований зразок вчинків і дій, якого вона раніше навчилася і відчула «на власній шкірі». У цій формі насильства не має оскаженіння й гніву, а також – прагнення зашкодити комусь, знищити якісь предмети – людина просто реалізує задалегідь написану роль, частиною якої є обов'язкове вторгнення на чужу територію, нехтування правами й свободами іншої людини. Найчастіше така поведінка не тільки є стереотипом, але й уважається прийнятною, справедливою й нормальною.

У контексті дослідження проблеми третирування необхідно розглянути форми прояву цього явища. Найбільш поширеною класифікацією форм мобінгу є:

- вербальний, який проявляється шляхом насмішок, словесних образ, расистських та сексуальних зауважень;
- фізичний, ознаками якого є стусани, штовхання, побиття, злодійство чи шкода власності, відбирання грошей та речей;
- соціальний, що передбачає виключення з групи, створення напруженої атмосфери для навчання з метою формування зверхнього ставлення групи (учнів, і навіть вчителів чи персоналу школи) до аутсайдера (жертви). Його ознаками є: бойкот, ігнорування успішної підготовки до занять зі сторони вчителів, ворожа міміка чи жестикуляція, образливі прізвиська; насміхання над виглядом, видом діяльності, поведінкою дітей, які вирізняються серед однолітків; погрози, приниження; примус до «служіння» сильному (нести портфель, бути на підхваті, чергувати), розповідання пліток або поширення чуток про інших тощо;
- електронне (кібербулінг) – поширення пліток, образливих коментарів і текстових повідомлень через Інтернет (електронна пошта, соціальні мережі, форуми) та мобільний телефон.

На думку Л. Кішлі, характерними ознаками третирування є:

- емоційне приниження включає вербальні (негативно забарвлені висловлювання, використання підвищеного тону, крик, звинувачення у помилках, приниження здобутків і досягнень людини) і невербальні (зневажливий погляд, мовчазне засудження, образливі жести) способи вираження;

- продовження емоційно образливої і принизливої поведінки впродовж тривалого періоду, тобто якщо неприйняття і несхвалення висловлюється у відносно м'якій формі, але впродовж тривалого періоду, виникає відчуття загананості і відсутності виходу;
- непривітна і недовірлива поведінка;
- втручання у приватне життя людини;
- наслідком агресивного, негативного ставлення до людини є погіршення психологічного і фізичного стану цієї людини;
- якщо агресор має намір завдати шкоди іншій людині, або дозволяє чи сприяє, щоб ця людина пережила травмувальні події;
- агресор займає вище становище, ніж його жертва і відповідно дозволяє собі дії, що принижують гідність і завдають моральної або фізичної шкоди іншій людині.

Аналізуючи проблему третирування у шкільному середовищі, важливо з'ясувати його рольову структуру. Так, Д. Олвеус у своїх дослідженнях зазначає, що існує своєрідне «коло третирування» (bullying circle), яке часто включає учнів з таким репертуаром соціальних ролей: жертва – учень, що є об'єктом третирування; агресори, переслідувачі – розпочинають третирування жертви та в подальшому беруть у цьому процесі активну участь; прибічники (помічники) агресорів не є ініціаторами третирування, але пізніше включаються в нього; пасивні прибічники – пасивно підтримують процес третирування; пасивний прибічник можливого третирування – учні, яким у принципі подобається, коли третирують інших, але вони відкрито не виказують своєї підтримки агресорам; сторонній спостерігач – в ситуації третирування дотримується нейтральної позиції, керуючись принципом «це не моя справа»; вірогідний захисник – учні, яким не подобається ситуація третирування інших, але які нічого не роблять, щоб допомогти жертві; захисник жертви виступає проти третирування інших в цілому і допомагає (чи намагається допомогти) жертві.

Отже, насильство в школі – проблема, про яку тривалий час не було прийнято говорити. Її немовби не існувало зовсім. Однак останнім часом психолого-педагогічна громадськість заговорила про факти жорстокості й агресії в підлітковому шкільному середовищі, які, на жаль, непоодинокі в наших навчальних закладах. Отже, слід приділити вагомому увагу на види мобінгу, які можна об'єднати в групи вербально-го, фізичного та емоційного (соціального) знуцання, які часто поєднуються для більш сильного впливу. 70 % знуцання відбувається вербально: принизливі обзивання, дошкуляння, жорстока критика, плямування репутації, висміювання, агресивні зауваження, записки з погрозами застосування насилля, поширення неправдивих обвинувачень,

ворожих чуток та пліток. На жаль, кривдник часто залишається непомиченим та непокараним, однак образи не залишаються безслідними для «об'єкта» приниження. Фізичне насильство найбільш помітне, однак складає менше третини випадків мобінгу (штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, ляпаси, пошкодження та знищення одягу та особистих речей жертви, а також погляди, жести, образливі рухи тіла та міміки обличчя). Найскладніше зовні помітити емоційне (соціальне) знущання – систематичне приниження почуття гідності потерпілого шляхом ігнорування, ізоляції, уникання, виключення.

Сьогодні проблема насильства в школах постає дуже гостро, що підтверджується великою кількістю відповідних досліджень, численними спробами запобігання цьому явищу та послаблення його впливу на соціальне середовище загалом та конкретних осіб зокрема, що впроваджуються в усьому світі. З кожним роком кількість способів вираження мобінгу серед дітей збільшується, з'являються нові більш жорстокі види приниження особи, що в свою чергу вимагає негайного вивчення цих змін для впровадження попереджувальних заходів, для ліквідації їхнього руйнівного впливу на дитину, яка ще не є повноцінно сформованою.

УДК 364.4.-055.5/7:316.48](043.2)

Гузар І. М.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Конфлікти різного роду та походження зазначаються в межах окремих держав, на рівні регіонів, у межах окремих населених пунктів, а також на міжнаціональному рівні. Вони мають досить широку варіативність свого підґрунтя, що приймає політичне, міжнаціональне, економічне або будь-яке інше забарвлення.

Сімейні конфлікти стали досить поширеним явищем, що свідчить про дисгармонію в сімейних стосунках. Проблема виявлення сутності, причин, форм прояву конфліктів є на сьогодні особливо актуальною для науки, тому що в період трансформації суспільства зріс показник розлучень, особливо серед молодих сімей. Це свідчить про те, що соціально-педагогічна робота із сім'єю в Україні потребує впровадження нових інноваційних методів та підходів для вирішення різноманітних проблем і конфліктних ситуацій.

Аналіз літературних джерел свідчить про зростання інтересу науковців до проблем соціально-педагогічної роботи із сім'єю, зокрема методів та форм її здійснення. Цим питанням приділяють увагу такі українські та зарубіжні дослідники, як О. Безпалько, М. Галагузова, М. Галузке, Н. Заверико, І. Звєрєва, А. Капська, Е. Краус, Л. Міщик, В. Мюллер, І. Нойфельд, Р. Прокш, І. Трубавіна, М. Шакурова, О. Кочарян, Г. Шпігель та ін.

М. Галузке і В. Мюллер класифікують усі методи соціально-педагогічної роботи на три основні групи: методи прямої дії, непрямой дії та структурно-організаційні. Вони поділяють методи прямої дії на дві підгрупи: методи роботи з окремим випадком і первинно-групові та методи роботи в групі й соціальному оточенні.

До першої підгрупи належать соціальна допомога в окремому випадку, методи консультування, мультиперспективне ведення випадку (соціально-педагогічна діагностика), кейс-менеджмент, метод медіації/посередництва у розв'язанні конфліктів, метод соціальної реконструкції та сімейна терапія.

До другої підгрупи належать соціальна груповая робота, робота в громаді, педагогіка переживань, тематично зорієнтоване спілкування, актуалізація потенціалу особистості, метод вуличної соціальної роботи та складання соціальної сітки клієнта.

Методами непрямой дії для врегулювання міжособистісних конфліктів вважають супервізію та самоаналіз, а також виокремлюють такі, як:

- метод «виходу почуттів»;
- метод «позитивного ставлення до особистості»;
- метод втручання «авторитарного третього»;
- прийом «оголена агресія»;
- прийом «примусового слухання опонента»;
- обмін позицій;
- розширення духовного обрію сторін, що сперечаються.

Таким чином, спираючись на результати теоретичного аналізу робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо сімейних конфліктів, можна зробити висновок про те, що феномен сімейних конфліктів представляє собою складне психологічне утворення, вияви якого мають значну варіативність параметрів, тому вибір конкретних методів для проведення соціально-педагогічної роботи залежить від об'єктивних і суб'єктивних особливостей міжособистісної взаємодії подружжя.

**ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУПРОВІД
ЯК ЧИННИК УСПІШНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ
ІНСТИТУТУ НАСТАВНИЦТВА НАД
ДИТИНОЮ В УКРАЇНІ**

Деінституціалізація виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні відбувається повільними темпами. Щороку до інтернатних закладів продовжують потрапляти сотні дітей, що залишаються без батьківської опіки.

На процес соціалізації таких дітей негативно впливають чинники замкнутого середовища, колективного способу виховання, споживачькі настрої. Процес підготовки до самостійного життя вихованців таких закладів ускладнюється відсутністю можливості накопичувати досвід встановлення контактів із соціумом.

Щоб допомогти таким дітям, необхідно впроваджувати сучасні методи підготовки їх до самостійного життя в соціумі. Одним з таких методів, який практикується у багатьох країнах світу, є наставництво. На нашу думку, наставництво – це надзвичайно ефективний інструмент підтримки молоді, важливий для стабільності, впевненості та підготовки до самостійного життя юнаків і дівчат, що вимушені постійно, або протягом тривалого часу жити та навчатися у закладах державної опіки.

Аналіз наукової літератури свідчить, що дослідженням проблем наставництва займалися такі зарубіжні дослідники, як Бозман Б., Одіорн Дж. С., Фархан М., Фінні М. К. та ін. Праці вітчизняних науковців у цьому напрямі присвячені історичним витокам наставництва (Байдарава О. О., Гаврилів Н. В., Модзалевський Л. М. та ін.), питанням практичної підготовки наставників у сфері професійного навчання, університетської освіти, а також у сфері соціальної роботи з вразливими категоріями населення (Алтинцева О. М., Дєткова І. В., Ковальова Н. В., Леонтєва О. В., та ін.) Питання організації постінтернатного супроводу дітей-сиріт та визначення провідної ролі наставника в роботі з цією категорією дітей висвітлені в працях Алтинцевої О. М., Баранової І. Т., Бондаренко З. П., Залигіної Н. А. та ін.

Проект «Наставництво» прийшов в Україну у 2009 році із США, де діє загальнодержавна програма шкільного наставництва «Один-на-один». Завданнями проекту стала підготовка підлітків до виходу в доросле самостійне життя, допомога у соціалізації, виборі професії для того, щоб дитина змогла себе реалізувати в житті.

У 2016 році внесенням змін до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», в Україні офіційно запроваджено інститут наставництва для роботи з дітьми, які виховуються в інтернатних закладах, з метою їх підтримки та підготовки до самостійного життя.

Упровадження такої соціальної інновації як інститут наставництва над дитиною, що виховується в закладі опіки, потребує широкого інформування громадськості, адже на своїх наставників сьогодні чекають майже 100 тисяч дітей. Пошук та підготовка осіб, що відповідають вимогам, передбаченим вище зазначеним законом України та Положенням про наставництво, серед громадян України, зумовлює необхідність донесення цілеспрямованої інформації до потенційних наставників. В отриманні кваліфікованої допомоги через канали інформації зацікавлені також усі учасники цього процесу – від дитини, що мріє про справжнього друга, до керівників інтернатних закладів та батьків дітей, що не позбавлені батьківських прав.

Розв'язання цього питання вбачається можливим шляхом налагодження системи інформаційного супроводу, під яким ми розуміємо систематичну роботу з поширення інформації через різні канали інформування – мас-медіа, Інтернет-ресурси, соціальну рекламу тощо, спрямовані на громадськість у цілому, певний її сегмент або окремих індивідів.

Формами та засобами такого інформаційного супроводу можуть бути:

- прес-конференції, інтерв'ю, прес-релізи для представників мас-медіа. Наприклад, організація прес-конференції на тему «Стань другом для дитини – сироти»; поширення у ЗМІ інтерв'ю з людиною, яка безпосередньо є наставником і може поділитися своїм досвідом, або інтерв'ю з керівниками центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, службу справах дітей, які за законом є центрами організації наставництва, контролюють цей процес та сприяють у доборі пари «Наставник – дитина».

- поширення необхідної інформації за допомогою різноманітних сервісів соціальних мереж, YouTube-каналу, інтернет-сайтів соціальних служб, молодіжних організацій і т. ін.

- розміщення соціальної реклами за допомогою білбордів або сіті-лайтів на вулицях міст та сіл України, розповсюдження тематичних друкованих листівок та буклетів серед організованої молоді (студентів вищих закладів освіти, молодих працівників банківських установ, ІТ-компаній, спортивних клубів і т. ін.), розміщення рекламної продукції в громадському транспорті тощо.

– організація теле- та радіопередач, учасниками яких будуть успішні пари «Наставник – дитина», психологи, соціальні педагоги, керівники соціальних служб та інтернатних закладів.

Ефективність та злагодженість у реалізації означених можливостей щодо інформаційного забезпечення процесу впровадження інституту наставництва над дитиною з закладу опіки залежатиме від розробки моделі його інформаційного супроводу.

Таким чином, розглядаючи процес впровадження наставництва над дітьми в Україні через призму соціальних інновацій можна стверджувати, що успішність його визначатиметься різноформатністю, широтою, доступністю та адресністю систематично поширюваної інформації серед широкого кола громадськості та зацікавлених осіб.

УДК 35.54.227(043.2)

Дубей В. О.

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема економічної культури особистості є порівняно новою в психологічній теорії і тому малодослідженою як в Україні, так і за її межами. Економічна культура серед молоді старшого шкільного віку відіграє значну роль у процесі життєдіяльності. На сьогодні економічним вихованням дітей займаються лиш незначний відсоток сімей. Одним із провідних завдань виховання базової культури особистості є економічна культура як вироблення первинних уявлень і понять про економічні закономірності розвитку суспільства і виховання на цій основі таких якостей особистості, як ощадливість, практичність, звички економії, обачності і господарності, опанування елементарними навичками економічного аналізу.

Друга важлива обставина – це соціальне замовлення школі у сучасній економічній ситуації України, суть якої полягає у засвоєнні підростаючим поколінням досвіду суспільних відносин через введення себе у світ культури, зокрема культури економічної, тобто такого знання економіки, яке забезпечувало б самостійну й ефективну поведінку загалом, а не лише у сфері підприємництва, а головне – дозволило б успішно адаптуватися в умовах ринкової економіки. Особливої актуальності проблеми економічної культури особистості набуває в умовах трансформації суспільства, яка характеризується якісними змінами не

тільки економічної сфери суспільства, але й змінами всього соціуму загалом. Суспільні зміни впливають на всі складові та чинники формування економічної культури особистості. Зміна соціальної реальності супроводжується виникненням нових соціальних ролей, нових видів соціальної діяльності, що зумовлює появу нових групових норм, яких не існувало раніше. У зв'язку з цим стає актуальним вирішення задач, пов'язаних зі становленням особистості молодшої людини в нових ринкових умовах, включенням її в соціально-економічний простір суб'єктом економічної діяльності. Успішність виконання цих завдань передбачає наявність у сучасних спеціалістів високого рівня економічної культури, яка формується в процесі економічної соціалізації.

На сьогодні в системі модернізації освіти все більше розкривають напрямок виховання культури людини. І це не є дивним, оскільки культура несе в собі різноманіття виховних аспектів, які в подальшому впливатимуть на формування особистості та її соціалізацію. Панування нинішньої ринкової економіки змушує все більше звертатись до виховання економічної культури серед молоді і її підготовки до входження в соціально-економічне середовище. Нині коректною буде лише економічна система, яка буде враховувати соціальні аспекти суспільства і ті моральні установки і цінності, які будуть сприяти розвитку суспільства, його зміцненню і розкритті потенціалу. Дивлячись на це, формування економічної культури серед дітей старшого шкільного віку є одним з найгостріших питань сьогодення, оскільки саме від нього залежить подальше формування правильного громадянського суспільства.

Економічна культура відіграє значну роль в інноваційних перетвореннях соціально-економічної системи, масштабах запровадження прогресивних економічно обґрунтованих новітніх технологій у країнах пострадянського простору, особливо в Україні як незалежній демократичній державі європейської спільноти. Виникнення й становлення економічної культури є природним процесом, який супроводжує розвиток економічних і соціальних механізмів розвитку суспільства.

Соціальні зміни, що відбуваються в Україні, ставлять особистість у складні психологічні умови, пов'язані з процесом зміни громадської свідомості. Це впливає на картину мотивації праці, оцінку людиною власного положення, тому потрібні додаткові педагогічні засоби, спрямовані на те, щоб на основі знань і вмінь, отриманих через різні види діяльності в конкретній сфері, учні могли набути навичок самостійних дій і прийняття рішень в умовах вибору з низки альтернативних варіантів.

Підвищення економічної культури особистості набуває у зв'язку з цим особливої актуальності, оскільки через низьку економічну грамотність населення, відсутність навичок економічної діяльності та почут-

тя відповідальності за соціально-економічний розвиток країни всі намічені реформи так і залишаються на стадії теоретичного обговорення.

Економічне виховання населення має ґрунтуватися на національних традиціях і культурі, адже неможливо створити якісну систему економічної культури, якщо особистість не має жодного уявлення про економічні закони та їх функціонування.

Економічна освіта в школі необхідна для виховання в учнів економічної культури, для здатності правильно розуміти як відбуваються соціально-економічні процеси та активно брати участь в діяльності суспільства. В умовах становлення ринкових відносин, принциповою ознакою є вільна орієнтація і пристосування учнів до економічного механізму регулювання ринку.

УДК 37.015.31.091.33-027.22(043.2)

Зайцева О. О.

ГРА ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ ВАЖКОВИХОВУВАНИХ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Агресивна поведінка підлітків, що розуміється як відхилення від соціальних норм, набула останнім часом масового характеру, що поставило це явище в центр уваги працівників правоохоронних органів, соціологів, педагогів та психологів.

Незважаючи на підвищений інтерес до зазначеної проблематики, у педагогічній, психологічній та соціальній літературі немає єдиної точки зору на механізми зниження агресивної поведінки важковиховуваних молодших підлітків. Виходячи з того, що агресивність є атрибутом поведінки людини (особливо підлітка), у крайніх своїх формах воно створює перешкоди на шляху соціалізації людини, необхідно розробити ефективну технологію для зниження рівня підліткової агресивності в умовах загальноосвітньої школи.

«Підліток» – це людина з великими амбіціями і мінімальним життєвим досвідом, що прагне самоствердження. «Молодший підліток» – це юнак або дівчина в перехідному віці від дитинства до юності, а саме від 12 до 13 років. «Агресія» – це вмотивована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам та правилам існування людей у суспільстві, що наносить шкоду об'єктам нападу, завдає фізичної та моральної

шкоди людям або викликає в них психологічний дискомфорт (негативні переживання, стан напруги, страх, пригніченість).

Соціальна активність підлітків спрямована насамперед на прийняття та засвоєння норм, цінностей і способів поведінки, характерних для світу дорослих та стосунків між ними. Ламання старих психологічних структур, що характерне для цього віку, призводить до справжнього вибуху непокори, зухвальства та важковихованості (так звана «криза 13 років»).

У підлітковому віці за правильного педагогічного спрямування гра може стати могутнім засобом самовдосконалення і самовихованням, а також може виступати гарним методом для зниження агресивності у важких молодших підлітків.

Залежно від тієї системи організму, яка переважно задіяна у грі, виділяють наступні різновиди ігор:

1) сенсорна гра – це гра, основним мотивом якої є задоволення, яке отримує дитина від зорової, тактильної, слухової або ж іншої стимуляції;

2) моторна гра – це гра, основним мотивом якої є задоволення, що отримує людина, виконуючи різноманітні рухи.

3) мовна гра – є різновидом гри, в якій відбувається експериментування з ритмікою і милозвучністю мовлення.

Зниження агресивності у важковиховуваних молодших підлітків є одним з головних завдань в умовах функціонування загальноосвітнього закладу. Ігрові технології при цьому виступають як один з найефективніших способів, зниження агресивності у молодших підлітків.

Потрібно допомогти підлітку зрозуміти, що всі мають право на погані емоції, але для вираження злості не потрібно кидатися на людину з кулаками. Потрібно навчити підлітка проявляти своє невдоволення словами та стримувати свої емоції. Коли дитина близька до того, щоб розізлитися (наприклад, на психологічних уроках виникає гнів), сказати їй: «Я бачу, що ти зараз засмучена і зла. Давай розберемося, що ти відчуваєш і чому». Як правило, негатив у формі слів, знімає напруження. Якщо часто повторювати таку вправу, тоді поступово для дитини стане нормою словесне вираження негативних емоцій.

Якщо підліток знаходиться в умовах загальноосвітнього закладу, то це все повинен виконувати психолог або уповноважена на те особа. Для цього він має володіти міжкультурними, комунікаційними, організаційно-управлінськими, соціально-особистісними та соціально-технологічними компетенціями, які нададуть йому можливість якісно та ефективно вирішувати конкретні завдання в роботі з молодшими підлітками.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ В ПРИЙОМНИХ СІМ'ЯХ В УМОВАХ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВИКЛИКІВ: ПРИКЛАД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Одна з основних проблем сьогодення в усіх країнах Європи – це зниження рівня народжуваності та старіння населення. Сучасні європейські жінки відкладають народження дітей до тридцяти років (в середньому) і під час свого фертильного періоду народжують загалом одну-дві дитини. Такий рівень народжуваності не дозволяє навіть відтворити ту кількість населення, яка є, не кажучи вже про збільшення кількості населення. Незважаючи на намагання урядів кожної країни Європи удосконалити свою демографічну політику різними способами (гарантування збереження робочого місця жінці під час відпустки по догляду за дитиною, матеріальні виплати, або ж навіть законодавчу заборону переривання вагітності), це не приводить до суттєвого збільшення рівня народжуваності.

Разом з тим, для держави залишається актуальною проблема виховання дітей-сиріт, дітей, які позбавлені батьківського піклування. Дослідники і практики звертають увагу на те, що перебування дітей в будинках для дітей-сиріт не є найкращим варіантом для розвитку дітей як громадян країни, як майбутніх батьків, адже такі діти не мають прикладу проживання в сім'ї. Тому в сучасній практиці для таких дітей впроваджуються нові механізми їх виховання і соціалізації.

Одним із цікавих прикладів є фостерна сім'я у Великобританії, яку можна розглядати як інноваційне соціально-педагогічне середовище виховання дитини як особистості.

Фостерні сім'ї у Великобританії пройшли свій розвиток від громадської ініціативи до законодавчо закріпленого соціального інституту. У процесі активізації громадянського суспільства в Україні на сучасному етапі вищезазначене є цікавим прикладом успішності громадської та соціальної активності, що вдосконалюється з часом, з потребами суспільства, дітей та прийомних сімей.

Важливими чинниками успішного проживання дитини у фостерній сім'ї є бажання самої дитини та прийомної сім'ї (як батьків, так і їхніх рідних та, можливо, інших прийомних дітей), доброзичливе ставлення одне до одного.

Автор має досвід проживання у прийомній сім'ї, коли виграла конкурс на навчання за обміном протягом одного навчального року у зага-

льноосвітній середній школі в США за програмою американського уряду FLEX. Саме бажання набути такий досвід з обох сторін, доброзичливість прийомної сім'ї і таке саме ставлення прийомних батьків до автора як і до рідних двох дочок, сприяло успішному і комфортному спільному проживанню, набуттю незабутнього корисного досвіду, незважаючи на різницю в мові, менталітеті тощо. Безумовно, прийомні батьки проходять попередньо відбір за визначеними державою критеріями, а також підготовку і супровідне практичне навчання для роботи з дітьми.

Ефективність процесу виховання дітей у фостерних сім'ях залежить від роботи супроводжувальних соціальних педагогів. Підтримка на державному та регіональному рівні таких спеціальностей як соціальна робота, які готують у тому числі соціальних педагогів, має важливе значення для сучасної української держави в процесі її становлення як соціальної європейської держави для збереження і розвитку того людського потенціалу серед молоді, який буде направлений на розвиток нашої держави в майбутньому. Це, у свою чергу, має особливу актуальність, зважаючи на ті негативні демографічні процеси, які відбуваються у всіх країнах Європи, включаючи й Україну. Саме тому підтримка і розвиток соціальної роботи у роботі з дітьми, молоддю, з дітьми у прийомних сім'ях є важливим напрямом державної політики, що направлена на збереження і розвиток людського потенціалу нашої країни в майбутньому.

УДК 364.4-053.2(2-21/22)(043.2)

Попова Т. С.

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМ'Ї ТА ДИТИНИ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Сприяння розвитку сім'ї як природного середовища для розвитку дитини та провідного інституту формування особистості – одна з фундаментальних цілей соціальної демократичної держави. Утім, саме сім'я та дитина як об'єкт її соціальної політики є найбільш уразливими з точки зору негативного впливу необґрунтованих та непідготовлених відповідним чином соціальних інновацій.

Саме тому впровадження реформи децентралізації державного управління в Україні обумовлює необхідність організаційних змін щодо надання соціальних послуг населенню громад. При цьому найбільшої уваги та підтримки за таких умов потребують сім'ї з дітьми.

Концепція реформування місцевого самоврядування в Україні передбачає надання соціальних послуг, зокрема, дітям та сім'ям, що мають дітей, згідно з державними стандартами, а саме, реалізуючи принципи територіальної доступності (надання послуги безпосередньо на території громади, що є місцем проживання особи) та якості (відповідний професійний рівень надання послуги).

Делегування місцевим громадам повноважень щодо соціальної підтримки населення, зокрема сімей з дітьми, потребує пошуку збалансованої інтегрованої моделі соціального захисту.

На розробку такої моделі спрямовані сьогодні зусилля науковців та практиків у галузі соціальної роботи з сім'ями та дітьми, а також інституцій громадянського суспільства, зокрема громадських організацій в галузі охорони материнства та дитинства, а також Асоціації об'єднаних територіальних громад (ОТГ) України.

Міністерством соціальної політики України здійснюється постійний моніторинг за процесами впровадження делегованих громадам на місцях повноважень відповідно до запропонованої моделі адміністрування надання послуг із соціальної підтримки населення та захисту прав дітей у сорока пілотних ОТГ.

Означена модель розроблена з урахуванням змін у законодавчому полі України стосовно розширення повноважень сільських, селищних рад ОТГ щодо провадження діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини та сім'ї.

Розроблені міністерством методичні рекомендації спрямовані на забезпечення організації надання соціальних послуг населенню громад за принципом «єдиного вікна» та в межах єдиного соціокультурного простору.

Проект реалізується Міністерством соціальної політики України із залученням міжнародної технічної допомоги Ради Європи та Світового банку. На території Миколаївської області пілотною громадою визначена Куцурубська сільська ОТГ.

Заслуговує на увагу та схвалення діяльність Асоціації ОТГ з пошуку кращих практик організації надання соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах. У серпні 2018 року Асоціацією у партнерстві з польським Фондом міжнародної солідарності та за підтримки Міністерства закордонних справ Республіки Польща розпочато реалізацію проекту «Повноваження і послуги соціального захисту в ОТГ», що передбачає пошук шляхів підвищення ефективності соціального захисту сім'ї та дитини. Для участі у реалізації проекту на конкурсній основі відібрано 20 громад, серед яких – Чорноморська сільська ОТГ Миколаївської області.

У листопаді 2017 року Міністерством соціальної політики України розширено повноваження сільських, селищних рад ОТГ щодо провадження діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини. Виконавчим органам об'єднаних територіальних громад запропоновано створення самостійних служб у справах дітей замість введення посади уповноважених представників із захисту прав дітей, повноваження яких фактично обмежені у цій сфері. На службу покладається цілий ряд обов'язків, починаючи із організації прийому громадян з питань, що стосуються соціального захисту дітей, надання їм різноманітної інформації та консультацій щодо діяльності служби і охорони дитинства, та вчинення усіх дій, пов'язаних із захистом життя, здоров'я та інтересів дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах.

Особливо важливими вбачаються повноваження громади щодо прийняття рішень, пов'язаних із питаннями вилучення дитини з біологічної сім'ї та влаштування її у заклади опіки чи альтернативні форми сімейного виховання, адже активна діяльність громад у цьому напрямку здатна запобігти явищу соціального сирітства в нашій країні.

Не менш важливим є рішення щодо делегування службам у справах дітей ОТГ повноважень з питань забезпечення захисту житлових і майнових прав дітей, здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах опіки та прийомних сім'ях, ДБСТ та патронатних сім'ях.

Перевагою нового підходу щодо захисту прав дітей службами у справах дітей ОТГ є й те, що вони можуть вживати заходів щодо повернення в Україну позбавлених батьківського піклування дітей, які є громадянами України, забезпечення повернення дітей-іноземців до місць їхнього постійного проживання, забезпечення дієвого захисту дітей-біженців та дітей – внутрішньо переміщених осіб.

Реалізація ОТГ делегованих їм повноважень у сфері соціальної підтримки сім'ї та дитини на якісному рівні забезпечить створення громад, дружніх до дитини та сім'ї, що і є одним з головних завдань реформи децентралізації.

Розв'язання проблем та суперечностей на шляху її реалізації залежатиме не лише від широти таких повноважень, а й від ініціативи, творчого ставлення та активності самих громад у діалозі з Мінсоцполітики та інституціями громадянського суспільства.

ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Сучасний розвиток українського суспільства вимагає змін особистостей і суспільства в цілому у всіх сферах життя, спрямованих на формування стратегії соціально-економічного, політичного й культурного розвитку України. Це вимагає послідовної реалізації заходів довгострокового характеру, спрямованих на подальше вдосконалювання держави, підвищення рівня життя населення, формування базових умов, які дозволять планомірно підготувати основу для кожного наступного етапу перетворень. У свою чергу, в якості однієї з найважливіших умов виступає забезпечення відтворення інтелектуального й трудового потенціалу суспільства в цілому та молоді зокрема.

Молоде покоління є відносно стабільною соціальною групою, яка вимагає до себе постійної уваги не тільки сім'ї, але і держави, всього суспільства. Виховання нового покоління здійснюється відповідно до конкретної соціальної, політичної і економічної ситуації, з урахуванням необхідності формування у молодих людей якостей, адекватних до необхідних умов суспільного і державного будівництва, поступального розвитку суспільства. Саме молоді належить приймати стратегічне рішення на наступних етапах, будувати та розвивати демократичне громадянське суспільство, саме молоді забезпечує соціальну мобільність суспільства та постає джерелом ініціативи та вдосконалення всіх сфер суспільного життя. На сьогодні спостерігається певна апатія молоді до процесів, які відбуваються в країні. Тому необхідним є включення молодого покоління в суспільне життя для розвитку самоорганізації та соціальної активності молоді. Важливе значення мають пошуки та розробки нових підходів до створення умов розвитку потенціалу активної молоді.

Вона відіграє дедалі більшу роль у суспільно-політичних перетвореннях, що відбуваються в країні, активно підтримує політичний курс на здійснення демократичних реформ, бере участь у розбудові демократичного суспільства. Саме молоді люди часто ініціюють соціально-економічні, політичні і духовні зрушення, адекватні викликам часу, і тому вивчення саме його політичної активності та культури становить практичний інтерес. Серед форм громадської активності молоді можна виокремити такі:

– найпростіші реакції (позитивні і негативні) на імпульси подразники, які надходять від політичної системи;

- особиста участь в діяльності політичних організацій, відвідування зборів та інших заходів;
- виконання відносно постійних конкретних політичних функцій;
- активна, в тому числі керівна, діяльність в позаінституційних політичних рухах, спрямованих проти наявної політичної системи) та «імобільні» (латентні, неактуалізовані), серед яких виокремлюємо:
  - політичний бойкот як прояв активної ворожості до політичної системи та її інститутів).

Однак, як підтверджують дослідження, однією з найбільш дієвих форм залучення молоді до політичної діяльності є мережа Інтернет. Громадська активність молоді заснована на свідомому бажанні брати участь у суспільному житті. Активність особистості розглядається як прояв діяльнійної природи людини та уособлює собою ініціативний вплив особистості на навколишнє середовище, на інших людей і на саму себе.

Отже, в українському суспільстві назріла необхідність підвищення соціально-економічної активності молоді, її участі у вирішенні соціальних, економічних проблем, формуванні життєвих настанов молодих людей на традиції общинності, релігійності, честі, відповідальності. Молодь зможе задовольняти свої потреби та інтереси в індивідуальному розвитку шляхом реалізації інтегральних інтересів через спільну взаємовигідну діяльність. Така діяльність передбачає залучення кожної молодої людини до вирішення місцевих проблем, до проблем суспільства, що дасть можливість для її самореалізації, самовираження і самоствердження шляхом участі в різних видах діяльності на території проживання. Серед молоді Миколаєва доцільно проводити роботу, яка б дозволила виявити найбільш активних, обдарованих, талановитих молодих людей і залучення їхнього потенціалу до вирішення завдань місцевого рівня.

УДК 364.4:316.362-058.855](043.2)

Сухоруков В. І.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА БАТЬКІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ ДІТЕЙ У ПРИЙОМНУ СІМ'Ю

Соціально-педагогічна робота з прийомною сім'єю як з системою передбачає роботу з кожним її членом (дорослими та дітьми), мікро- та макросередовищем, у якому здійснює свою життєдіяльність родина. Такі сім'ї

мають низку труднощів, серед яких можна виокремити труднощі батьків та дітей, так і позитивне для всіх членів родини, тому ці проблеми і переваги враховує під час консультування соціальний працівник.

Приймозна сім'я – це сім'я або окрема фізична особа, яка не перебуває у шлюбі, та взяла на виховання і спільне проживання від одного до чотирьох дітей, позбавлених батьківського піклування або дітей-сиріт, на добровільних засадах.

Метою створення прийомних сімей є забезпечення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Прийомних дітей влаштовують в сім'ю до досягнення вісімнадцятирічного віку або до закінчення навчання у професійно-технічних чи вищих навчальних закладах, але не пізніше досягнення ними 23-річного віку.

Між батьками і прийомними дітьми сімейних правовідносин не виникає. Прийомні батьки влаштовують дитину на власну житлову площу, при цьому законодавством не передбачено ніяких пільг щодо поліпшення житлових умов при оформленні прийомної сім'ї.

Батьки, які бажають взяти дитину в сім'ю, повинні усвідомити всі мотиви усиновлення і те, що воно не закінчується входженням дитини в сім'ю. Дуже важливо в цьому процесі зрозуміти, що під час його проходження будуть змінюватись звички, погляди, усталений ритм життя прийомних батьків не меншою мірою, ніж прийомної дитини. Усі події під час формування стосунків не будуть проходити так, як хочуть прийомні батьки чи дитина, адже вони не будуть проходити лінійно. Обов'язково будуть падіння і злети, кроки назад і кроки вперед.

Для батьків прийомна родина має такі позитивні риси: дозволяє реалізувати себе як батьків і громадян, подолати самотність; вчить толерантності, уважності, турботливості до рідних і прийомних дітей; сприяє корекції сімейних стосунків, надає перспективи життєдіяльності сім'ї, сприяє вихованню рідних дітей на гуманістичних засадах.

Консультування прийомних сімей – це спеціально організована безпосередня взаємодія в процесі спілкування соціального працівника та прийомних батьків чи вихованця, за допомогою якого у клієнта можуть активуватися додаткові психологічні види і здібності заради пошуку нових можливостей виходу із тяжкої життєвої ситуації.

Тому соціальному працівнику потрібно пам'ятати, що консультування прийомної сім'ї на етапі її створення – це складний та багатограничний процес, який вимагає залучення особистісних та професійних якостей особистості, а також обов'язково враховує роботу з іншими спеціалістами під час вирішення різноманітних питань. Передбачається використання всіх форм консультування таких як групове та індиві-

дуальне, безпосереднє та опосередковане, також надається інформація, рекомендації, поради та інше.

Таким чином, надаючи консультативні послуги, соціальний працівник, працюючи не тільки з батьками, але і з дітьми, має використовувати різноманітні методи та прийоми роботи, щоб залучити до співпраці клієнтів.

УДК 316.36-053.6(043.2)

Томова Я. М.

СТРУКТУРНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОЛОДОЇ СІМ'Ї

Численні дослідження соціологів, психологів, педагогів говорять про те, що стабільна сім'я може бути створена за певної готовності молодих людей до сімейного життя. Стабільна благополучна сім'я може функціонувати тільки при певній підготовці молодих людей до спільного сімейного життя. Тому соціальна робота серед молоді дуже впливає на становлення молодих сімей. Вона розглядається як забезпечення найбільш сприятливих соціально-економічних умов розвитку кожної молодої людини, що сприяє соціальному становленню особистості, набуття нею всіх видів і свобод і повноцінної участі індивідів у житті суспільства.

Для того, щоб проаналізувати всі проблеми, які виникають у сучасній молодій сім'ї, її необхідно розглядати у взаємозв'язку із соціальним оточенням, до якого, перш за все, належать батьки подружжя, їхні найближчі родичі, а також ті соціальні інститути, з якими молода сім'я змушена вступати в контакт для підтримки життєзабезпечення, розвитку та реального виконання своїх функцій.

У зв'язку зі складністю і багатоаспектністю досліджуваних проблем розділили їх на дві групи: структурні проблеми (що стосуються створення і збереження структури сім'ї) та функціональні (виникають у зв'язку з певними перешкодами на шляху реалізації основних функцій сім'ї).

До структурних проблем належить функція створення сім'ї.

Необхідність створення сім'ї повинна поступово зростати, оскільки сім'я є одним з небагатьох факторів, що підвищують психологічну і психофізіологічну стійкість до несприятливих умов. Вона має пряме відношення до стану здоров'я людини.

Процес створення сім'ї є надзвичайно складним. Третина конфліктів в молодих сім'ях пов'язана з помилковими мотивами вступу в шлюб (шлюб не з любові, з легковажності, змушені шлюби тощо), що призводить до швидких розлучень. Так, до 24 років 75 % молоді вступають у шлюб, 15 % – вже розлучаються. Ті ж помилкові мотиви (орієнтація тільки на шлюб по любові, потреба в повному взаєморозумінні, повній відповідності партнера ідеалу тощо), призводить до того, що досить великий відсоток молоді не може створити сім'ю в період до 25–30 років. У багатьох сім'ях можливість створення молоддю власної сім'ї обмежується і сімейними проблемами старшого покоління (незайнятною матір'ю, неодруженим батьком).

Наступна функція, що відноситься до структурних проблем – збереження сім'ї. Відомо, що дестабілізація шлюбу – одна з найважливіших сучасних демографічних проблем: на 2700000 укладених шлюбів в рік припадає 930 тисяч розлучень, а половину тих, що залишилися, складають проблемні сім'ї. Чималу частку таких сімей складають молодіжні. Причому далеко не всі сім'ї з неблагополучними відносинами приймають рішення про розлучення, або у зв'язку з острахом процедури і наслідків розлучення, або через психологічну інертність, або завдяки сформованим суспільним нормам типу «діти повинні мати двох батьків незалежно від відносин між ними».

При цьому сім'я формально зберігається, але порушуються її основні функції. Судові органи, що мають відношення до цієї проблеми, дають надзвичайно обмежений діапазон способів її вирішення. Усі вони зводяться до надання «часу на роздуми». Ефективна допомога може бути надана тільки в тому випадку, якщо буде з'ясована справжня причина конфлікту (що вимагає втручання фахівців-психологів). Досвід роботи психологічних сімейних консультацій показує, що такий підхід дозволяє не тільки надати психологічну допомогу населенню в нормалізації сімейних відносин, а й виявити шляхи вирішення інших соціальних проблем завдяки систематичному аналізу. Широка мережа консультацій з різних питань, навчання і організація позбавлення від шкідливих звичок – ті напрями роботи з молоддю, які можуть допомогти у вирішенні проблеми збереження молоді сім'ї.

Складовою частиною структурних проблем є функція розширення сім'ї. До числа найважливіших негативних явищ сучасності, крім нестійкості шлюбу, належить і різке зниження народжуваності. 18–20 % подружніх пар на сьогодні мають одну дитину, нормальна сім'я повинна мати 2–3 дітей. Коло причин досить широке: від матеріально-економічних труднощів молоді сім'ї (відсутність власного житла, недостатня кількість дитячих дошкільних установ, низькі допомоги матерям, які перебувають у

відпустці по догляду за дитиною) до медичних проблем (безпліддя та інші захворювання).

Репродуктивні плани сімей дають досить надійний прогноз майбутньої народжуваності – приблизно на 95-відсотковому рівні. Більш низькі репродуктивні бажання і плани молодих українських сімей дають підстави робити припущення щодо подальшого зниження народжуваності. Разом з тим дитина в молодій сім'ї з'являється, як правило, рано, що не тільки ставить перед сім'єю масу складно вирішуваних проблем, але і дає істотне зростання родових травм, різних дитячих аномалій тощо.

Економічний стан суспільства не тільки безпосередньо впливає на життя сім'ї. Є ще й прихований, опосередкований вплив цього чинника на внутрішньосімейні відносини. У молодій сім'ї (як і в будь-якій іншій) збільшується число конфліктів. Зовнішні обставини впливають на сприйняття кожного члена сім'ї.

Фахівці зазначають, що в матеріально більш забезпечених сім'ях конфлікти, як правило, пов'язані з різними проблемами подружніх стосунків і виховання дітей, а в малозабезпечених сім'ях до цих конфліктів додаються конфлікти, зумовлені різного роду фінансовими проблемами.

Безумовно, складна економічна ситуація в суспільстві позначається на сім'ї неоднозначно. Ускладнення матеріальних проблем одні сім'ї дестабілізує та руйнує, інші, навпаки, зміцнює. Сучасна молода сім'я може бути міцна за рахунок внутрішніх сил, а це – почуття обов'язку, любові, поваги, відповідальності, що визначається стилем взаємин у сім'ї. Це залежить від рівня культури, особливо моральної, від глибини почуття, що пов'язує подружжя, від розуміння значимості сім'ї для людини.

Наступна функція, яка належить до функціональних проблем – реактивна функція. Реалізація реактивної (дозвільної) функції сім'ї в нашому суспільстві обмежена, перш за все, у зв'язку з особливостями державної соціальної політики протягом багатьох десятиліть.

Сьогодні сучасна молода сім'я знаходиться в стані психологічного дискомфорту. Підвищена тривожність, занепокоєння у зв'язку з її майбутнім, нервозність, пов'язана з незадоволеністю сімейними відносинами зумовлюють напружену емоційну атмосферу, яка руйнує в родині любов, особисту моральність, деформує сімейні відносини і, в кінцевому рахунку, справляє негативний вплив на добробут сім'ї та її стабільність.

Призначення та першочергові функції держави полягають, насамперед, у забезпеченні національної безпеки та процвітання суспільства. Збереження та захист традиційних сімейних цінностей – невід'ємна складових та передумови соціального процвітання.

Під традиційними сімейними цінностями маються на увазі класичні історичні уявлення про батьківщину, важливість оформлення шлюбу

та сталості шлюбних стосунків, народження та виховання дітей у сім'ї з обох батьків, традиційні ролі чоловіка та жінки, вірність, взаємоповагу всіх членів родини та стійкий пріоритет збереження шлюбу над розлученням. Хоча за звичайних умов втручання владних органів у приватне життя громадян є неприпустимим у ситуації, коли суспільство і церква демонструють неспроможність вирішити проблеми, які сьогодні стоять перед Інститутом сім'ї та конкретними родинами. Лише держава має реальні можливості та механізм впливу на ситуацію і повинна використати їх. Тенденції руйнування традиційних сімейних цінностей триває у всіх розвинених країнах західної цивілізації.

Молоді люди сьогодні визначають своїми пріоритетами навчання, кар'єру та матеріальне забезпечення, а значимість Інституту сім'ї піддають сумніву. Найчастіше молоді пари живуть разом без легалізації стосунків та легко переходять з одного союзу до іншого. Різниця між громадянським та офіційним шлюбом полягає у тому, що любов та відданість в іншому з них є не тільки моральним, але і юридичним, і суспільним зобов'язанням, що укріплює сім'ю. Адже в разі укладання офіційного шлюбу на захист сім'ї стає, як це не дивно звучить тепер, усе суспільство. Тож і подружжя, і їхні батьки, а згодом і діти почуватимуться безпечніше.

В Україні кількість шлюбів у 2–3 рази перевищує кількість розлучення. Найміцнішими є сім'ї в Західній Україні, де традиції, звичаї та релігія значною мірою зберігають своє значення. Слід зазначити, що розлучення є найбільш поширеним серед молоді у перші роки шлюбу. А це є свідченням того, що сімейним цінностям треба навчатись, їх треба виховувати. Тим більше, що чимало молодих людей виховувались в неповних сім'ях. Оскільки ми живемо в інформаційному суспільстві, вважаю що необхідно законодавчо обмежити поширення інформації, яка прямо заперечує або принижує традиційні сімейні цінності.

Отже, ми виокремили основні проблеми молоді сім'ї. По-перше, проблеми, які пов'язані із вирішенням сімейних конфліктів, проблеми спілкування – не сформованість навичок спілкування, здатності розуміти емоційні стани і поведінку інших людей і неконструктивне вирішення сімейних конфліктів; по-друге, проблеми, які пов'язані з плануванням, народженням і вихованням дитини – переживання молодих дружин, пов'язані з вагітністю, емоційне сприйняття дитини, встановлення позитивних контактів з дитиною, прийняття соціальної і психологічної ролі батьківства.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ЯКІ МАЮТЬ НАМІР ВІДМОВИТИСЬ ВІД НОВОНАРОДЖЕНИХ ДІТЕЙ

Сучасні соціально-економічні умови нашого суспільства сприяють появі нових форм сімейних стосунків: збільшується кількість незареєстрованих шлюбів; зростає частка сімей, де діти фактично виховуються бабусями та дідусями; підвищується кількість сімей трудових мігрантів тощо. Такий стан речей не сприяє укріпленню інституту сім'ї, виховній позиції батьків, а, навпаки, підкріплює тенденцію щодо зростання соціального сирітства та відмови від новонароджених дітей.

Відмова від новонародженої дитини є одним із чинників порушення її права на виховання в сім'ї. Як свідчить практика, основні причини таких відмов враховують таке: нестійкий психологічний стан матері, низький матеріальний дохід сім'ї, відсутність належних умов проживання, родичів чи їхньої підтримки, вживання алкоголю та/чи наркотичних речовин, несформованість материнського потенціалу внаслідок виховання самих матерів в інтернатному закладі. Статистичні дані щодо цього питання є спірними. За даними Міністерства охорони здоров'я України, у 2015 р. батьки відмовилися від 352 дитини (0,88 на 1000 народжених живими). Порівняємо: у 2004 р. батьки відмовились від 1549 дітей (3,73 на 1000 народжених живими). Тобто ми можемо прослідкувати зниження рівня відмов. Проте статистичні дані по регіонах, які представлені ЦСССДМ засвідчують підвищення рівня відмов. Так, наприклад, у Запорізькій області кількість матерів-відмовниць у період з 2013 по 2017 роки збільшилась більше ніж удвічі.

Незалежно від характеру динаміки проблема раннього соціального сирітства залишається актуальною у контексті забезпечення своєчасності наданих соціальних послуг і проведеного комплексу реабілітаційних заходів. Соціальна робота серед вагітних жінок і матерів з ризиком відмови від новонародженої дитини, проводиться в консультативних пунктах при жіночих консультаціях та пологових стаціонарах.

Особливість соціальної роботи з цієїю категорією населення полягає у її превентивному характері. Соціальний працівник має володіти навичками профілактичної діяльності, вмінні прищеплювати навички усвідомленого батьківства, надавати соціально-психологічну підтримку цих категорій жінок з метою формування у них почуттів до дитини.

Як зазначають спеціалісти центрів СССДМ одним з дієвих засобів профілактики раннього соціального сирітства є якісно організована робота, по-перше, орієнтована на упередження відмови від немовляти в рамках індивідуальної підтримки вагітної; по-друге, спрямована на формування навичок усвідомленого батьківства з вагітними жінками під час проведення групових просвітницько-профілактичних заходів. На нашу думку, крім індивідуальної роботи з самою жінкою, акцент діяльності соціального працівника має бути спрямований і на її соціальне оточення. Адже саме відсутність допомоги від оточення є однією із причин відмов. Залучення батька дитини (за можливості), родичів жінки та друзів – це не менш перспективний засіб, ніж формування усвідомленого батьківства.

Отже, соціальна робота з жінками, які мають намір відмовитись від новонародженої дитини є актуальним напрямом діяльності соціальних служб. Це засвідчують статистичні дані стосовно кількості відмов та масштабів соціального сирітства в Україні. Основне призначення діяльності соціальних служб у цьому напрямі – це проведення профілактичної діяльності, що полягає у наданні підтримки жінці у період вагітності та формування у неї материнського потенціалу. Разом з тим слід підкреслити, що ефективність профілактичних заходів є дієвою на початковому етапі виявлення жінок та налагодженні співпраці між центрами СССДМ та медичними закладами. Проведення групових заходів та надання індивідуальних послуг для вагітних, сімейних пар, котрі очікують народження дитини, є основою формування навичок усвідомленого батьківства та інформаційною компанією щодо доступності соціальних послуг та інших форм підтримки матерів, які опинилися у складних життєвих обставинах з боку центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді на місцях.

УДК 364.63/.64-212(569.4)(043.2)

Цветков М.

ДОСВІД ІЗРАЇЛЮ З ПОДОЛАННЯ І ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'ЯХ

Сімейне насильство без сумніву є важливою соціальною проблемою. Насильницькі дії членів родини одне до одного мали місце в суспільстві в усі часи, але не завжди вони розглядалися як соціальна проблема. Останніми десятиріччями з розвитком суспільної свідомості

і гуманістичних поглядів на людські взаємовідносини насильство в сім'ї усвідомлюється як серйозна соціальна проблема, що спричиняє безліч інших як індивідуальних, так і суспільних негараздів. Було сформовано розуміння того, що необхідно не лише карати винуватців, але й реабілітувати і супроводжувати жертву насильства. Крім того, необхідно проводити роботу з особою, що спричинила насильство з метою запобігання повторення ситуації.

Термін «насильство» можна визначити як пригноблення, тиск, застосування фізичної сили, примушувальна дія відносно когось. Форми контролю над насильством у суспільстві можна поділити на первинні, до яких належать соціальні і культурні норми, і вторинні, що реалізовані за допомогою соціальних інститутів та організацій (установ соціального захисту, органів внутрішніх справ, тощо).

Політика Ізраїлю із забезпечення соціального добробуту населення є однією з найрозвиненіших у світі. І, виходячи з вищезначених тенденцій, проблеми сімейного насильства приділяється активна увага з боку ізраїльської системи соціальної служби.

Соціальна політика Ізраїлю спирається на теорію «держави загального благоденства (добробуту)». Держава загального благоденства є терміном для усіх механізмів, що використовуються державою та спрямовані на перерозподіл ресурсів у суспільстві. Ці механізми збирають ресурси громадян – зазвичай у вигляді податків, але іноді і в інших формах, – і перерозподіляють їх. Загальними механізмами перерозподілу є системи державної освіти, охорони здоров'я, грошова допомога, державне житло, тощо.

За визначенням Девіда Марша, держава загального благоденства – це «країна, у якій існує цілеспрямована політика, що забезпечує щонайменш мінімальний рівень життя для всіх і максимально рівні можливості для кожного, щоб кожен міг досягти максимального рівня у своєму житті відповідно до своїх талантів і здібностей».

Насильство в сім'ї, в свою чергу, порушує право людини на рівний захист перед законом і відсутність дискримінації за статевою, віковою, сімейною або соціальною ознаками, право не зазнавати жорстокого ставлення, право на життя і фізичну безпеку, високий рівень психічного і фізичного здоров'я. Тож соціальна робота з подолання і профілактики сімейного насильства в Ізраїлі спрямована на реалізацію рівних прав для будь-якої людини. Держава робить усе можливе і надає необхідну інформаційну і матеріальну підтримку людям, що зазнали сімейного насильства, щоб вони мали змогу залишити вороже середовище і бути в безпеці.

Тож Ізраїль, будучи спрямованим на досягнення загального благоденства, закономірно має розвинений інститут соціального страхування, яким займається Міністерство соціального захисту і суспільних послуг. Разом із міським муніципалітетом Міністерство соціального захисту і суспільних послуг виконує нагляд, фінансування, співпрацю і супервізію Департаменту соціальної роботи.

Департамент соціальної роботи містить відділи і терапевтичні одиниці, що пов'язані з терапією і профілактикою насильства в сім'ї, щодо яких, в тому числі, належить центр терапії і запобігання сімейного насильства.

Центр терапії і запобігання сімейному насильству, що діє згідно з законом «Про запобігання сімейного насильства» від 1996 року, і керується Міністерством соціальної роботи спільно з міським департаментом соціальної роботи, займається: діагностичною і консультативною роботою; наданням необхідної інформації населенню в цілому і людям, що звертаються до центру; розробленням програм виходу і запобігання насильству (притулок для жінок і їх дітей, звертання в поліцію і суд, надання безкоштовної юридичної допомоги, звертання до Міністерства будівництва, матеріальна допомога на знімання житла); терапією для дітей, підлітків і дорослих (індивідуально, в парах або групах).

Запити до центру надходять поліції, служби корекції звільнених в'язнів, соціальних працівників у тюрмах, медичних закладах, щодо роботи з сім'ями і тих, що захищають інтереси дітей у процесі розлучення, а також із кризових центрів «Діти в зоні ризику» і «24–7 Телефонна лінія». Центр терапії і запобігання сімейного насильства працює у взаємодії з фондами соціальної допомоги, терапевтичними центрами для жертв сексуального насильства, Міністерством будівництва і центром зайнятості.

З усього вищезначеного, ми можемо зробити висновок, що система запобігання та профілактики сімейного насильства в Ізраїлі стосується всіх верств населення і передбачує майже всі випадки як фізичного, так і психологічного пригнічення членів родини, що можуть трапитись. Ця система має чітко підпорядковану ієрархію і розвинену мережу відділів, що не лише займаються кожний своєю справою, але й знаходяться у взаємодії з метою запобігання та подолання негативних наслідків сімейного насильства.

Тож приклад роботи із запобігання і профілактики сімейного насильства в Ізраїлі відрізняється своєю системністю, орієнтованістю на людину і високою мірою соціальності. Він може бути покладений за основу організації відповідних установ в Україні, що може ефективно вивчити і перейняти, звичайно адаптувавши під власні обставини і цілі, досвід Ізраїлю – країни загального добробуту.

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ STEM-ОСВІТИ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ

Процес інформатизації спричиняє необхідність у постійному підвищенні професійного рівня як окремої людини, так і колективу, спонукає до володіння засобами інформаційних і комунікаційних технологій, нової підготовки випускника, нового змісту та якості освіти. Крім того прогрес суспільства, швидкий перехід до ринкових відносин, змінює вимоги до підростаючого покоління.

Хімія як природнича наука є частиною духовної і матеріальної культури людства, а хімічна освіта – невід’ємною складовою загальної культури особистості, яка живе, навчається, працює, творить в умовах використання високих технологій і новітніх матеріалів, змушена протистояти екологічним ризикам, зазнає різнобічних впливів інформації. Хімічні знання, здобуті учнями в основній школі, створюють підґрунтя реалістичного ставлення до навколишнього світу, в якому значне місце посідає взаємодія людини і речовини, сприяють розкриттю таємниць живого через пізнання процесів життєдіяльності організмів на молекулярному рівні.

Важливо, щоб існувала певна система, в якій були б взаємопов’язані розділи природничих предметів, інформаційно-комунікаційні технології, напрямки технічного прогресу і окремі питання прикладної біології, хімії та фізики. Саме STEM-освіта може виступати у ролі такої системи.

Саме STEM-освіта є таким напрямом, при якому в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент у комплексі з інформаційними технологіями.

Педагоги нового покоління повинні вміти кваліфіковано обирати та застосовувати саме ті технології, які повною мірою сприятимуть досягненню мети, а саме гармонійному розвитку учнів із урахуванням їхніх індивідуальних особливостей. Також слід пам’ятати, що стрімка еволюція технологій веде до того, що незабаром найбільш популярними та перспективними на планеті фахівцями стануть програмісти, IT-фахівці і т. д.

Наприклад, в Слов’янській загальноосвітній школі № 15 через обмеженість та нестачу сучасної техніки народилася ідея проекту «Єврика» – максимально ефективного STEM-простору для якісного, сучас-

ного і цікавого вивчення фізики та хімії. Також знайшлися й однодумці, серед яких: учні, яким не завжди легко вчити хімію та фізику, а щоб зрозуміти їх, не достатньо підручників з формулами, вчителі фізики та хімії, яка прагнуть виконати бажання учнів повністю, тому що обмежені навчальною програмою та відсутністю сучасного обладнанням.

Проект передбачав роботу за трьома напрямками:

Освітній простір – це проведення уроків за моделлю «Змішане навчання». У цьому просторі планується працювати за ротаційними станціями, серед яких: робота з медіа-пристроями (планшет, ноутбук), робота з вчителем та учнем-консультантом, робота з текстовими матеріалами. Також запроваджується використання інноваційних методів навчання та онлайн-сервісів, серед яких мобільні додатки, віртуальні лабораторії, онлайн-засоби перевірки знань, онлайн-тренажери, навчально-розвивальні ігри.

Дослідницький простір – це організація дослідницько-творчої діяльності учнів, де діти матимуть можливість розкрити свій науковий та творчий потенціал. Це середовище для роботи над дослідницькими проектами, розробкою 3D-моделей, опанування комп'ютерного моделювання, проведення майстер-класів для однолітків та молодших школярів тощо.

Інтернет-простір – це створення спеціального сайту, на якому плануємо розміщувати створені учнями та вчителями відеоуроки для моделі «перевернутий клас». Відео з експериментами у виконанні учнів, онлайн-тести, відеоінструкції з ТБ, комп'ютерні ігри, творчі роботи учнів. Цей простір – це одночасно матеріал для роботи в освітньому та дослідницькому просторі та демонстрація результатів.

Запровадження моделі змішаного навчання на уроках хімії та фізики в 9–11 класах допоможе:

- збільшити рівень мотивації до вивчення фізики та хімії;
- залучити учнів до інновацій;
- створювати нові засоби навчання та використовувати вже чинні за допомогою навчальних платформ.

Створення сайту стане майданчиком для презентацій проведених дослідницьких проектів на різноманітних заходах, наприклад: МАН, конкурс учнівських наукових робіт «Intel-еко» тощо.

Можна навести яскравий приклад реалізації STEM-освіти на прикладі європейського освітнього проекту «STEM: професії майбутнього», в якому бере участь Холдингова компанія OSTCHEM (об'єднує підприємства азотної хімії Group DF). Для школярів з Києва були проведені спеціальні лекції з хімії, учнів познайомили з виробництвом мінеральних добрив на підприємстві.

В рамках проекту STEM були проведені відкриті уроки хімії більш ніж для 400 учнів старших класів 20-ти загальноосвітніх шкіл, спеціалізованих ліцеїв і коледжів. Під час спеціальних лекцій учні дізналися про роль хімії для людини, вивчили сучасне хімічне виробництво, відвідавши підприємство з випуску мінеральних добрив «Азот».

Підтримка хімічної освіти в Україні – один із стратегічних напрямків корпоративно-соціальної відповідальності OSTCHEM. Так, програма «Підтримка шкільної хімічної освіти» передбачає забезпечення сучасним обладнанням хімічних лабораторій, підтримку молодих талановитих хіміків на всеукраїнських та міжнародних хімічних олімпіадах, надання стипендій викладачам тощо.

Якщо розглядати реалізацію і впровадження технологій STEAM-освіти в досвіді навчальних закладів Ізраїлю, то ми побачимо, наприклад, як у Eshkol Science Center учні власними силами під керівництвом викладача хімії реалізували науковий проект про подолання звички до солодкої газованої води. Вони взяли типові продукти, які вживають діти під час перерв, виокремили із них внаслідок реакцій цукор. Далі створили демонстраційний стенд із продуктами та порівняльним вмістом чистого цукру у кожному із них. Як і в усіх школах (навіть в Україні), тут є проблема, коли діти майже не п'ють воду, надаючи перевагу сокам, содовій тощо. Вживають надто багато цукру на добу. І от ця проблема отримала наочну ілюстрацію. А самі учні почали переконувати однолітків і молодших «колег» не пити популярні солодкі газовані напої, бо це шкідливо. Вони самі це змогли побачити, не маючи потреби слухати нотації дорослих.

У освітніх процесах великий акцент зроблено на візуальній подачі для вчителів, як і для учнів. Учні самостійно виготовляють експериментальні стенди, проводять наукові та біохімічні практики, моделюють погоду, спостерігають за птахами.

Проект з назвою «Вивчаємо хімію із задоволенням» реалізувала на платформі GoFundEd вчителька хімії Новоукраїнського НВК № 8 Оксана Жукова. НВК є профільним у вивченні хімії та біології, і таких шкіл у Кіровоградській області лише 5. На вивчення хімії у старших класах відводиться від 4 до 6,5 годин на тиждень. Тож учні мають змогу експериментувати, досліджувати, а вчитель – пробувати різні форми та методи роботи. Для цього бракувало лише обладнаного освітнього простору, де панує дух співпраці, взаємодії, нових відкриттів та досягнень.

Музеї науки можуть доповнити традиційне навчання в природничо-науковій і технічній області, їх можна розглядати як засіб мотивації учнів до вивчення навчальних дисциплін, що складають STEM-освіту,

як ресурс для її розвитку, як зразок інтеграції природничих дисциплін, математики та технічної творчості, тобто як об'єкти креативної економіки.

Отже, успішний розвиток STEM-освіти здійснюється через залучення ресурсів та співробітництво у процесі навчання й викладання між педагогічними колективами і зовнішніми учасниками, такими, як вищі навчальні заклади, академічні наукові установи, науково-дослідні лабораторії, наукові музеї, природничі центри, підприємства, бізнес-структури, громадські та інші організації. Особлива увага приділяється співробітництву фахівців різного профілю у розробці спеціального середовища навчання з використанням ІКТ.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: ПОТЕНЦІАЛ STEM-ОСВІТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

<i>Архіпова А. Є.</i> Модерація управлінської діяльності керівника освітнього закладу в умовах STEM-освіти.....	1
<i>Біла О. О.</i> STEM-квест як умова формування ключових компетентностей учнів на уроках математики	5
<i>Гарматюк І. О.</i> Елементи STEM-освіти для розвитку ключових компетентностей учнів на уроках інформатики.....	8
<i>Головацкий К. Ю.</i> К вопросу о создании бытового умягчителя воды	12
<i>Горбань А. Ф.</i> Використання STEAM-технологій на уроках англійської мови	14
<i>Данилова К. М.</i> Формування STEM-компетенцій учнівської молоді на уроках історії	16
<i>Дроботенко Н. І.</i> Використання елементів STEM-технологій на уроках природничого циклу	18
<i>Зайцева К. Ю.</i> Использование STEAM-технологий в преподавании физики	21
<i>Керлан О. Н.</i> Буктрейлер как STEAM-подход к развитию интереса к книге у подростков на уроках литературы	23
<i>Костєва Т. Б.</i> Сучасні можливості застосування STEM-освіти педагогами у навчально-практичне середовище освітнього закладу.....	26
<i>Мазуркевич Л. І.</i> STEM-освіта як засіб підвищення творчого потенціалу учнів в умовах сьогодення	29
<i>Маркова О. А.</i> Використання елементів «перевернутого навчання» на уроках української мови та літератури	31

<i>Мартінова В. С.</i> Формування критичного мислення в учнівської молоді засобами STEM-технологій на уроках історії.....	34
<i>Мелінчук Н. В.</i> Глобалізація університетської освіти (на прикладі Німеччини)	36
<i>Скиба Т. Ю.</i> Розвиток вищої освіти України в контексті інтеграції у європейський освітній простір	39
<i>Тарасова О. В., Манзарук С. М.</i> STEM-освіта як шлях до інноваційного розвитку Миколаєва	41
<i>Федорова О. В.</i> Соціальне партнерство як один зі шляхів реалізації розвитку компетентностей учнівської молоді в межах STEM-освіти	43

СЕКЦІЯ: ІНТЕГРАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК УМОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

<i>Бризгун Д. І.</i> Соціальний аспект реінтеграції молодих чоловіків, які вийшли з місць позбавлення волі	47
<i>Журавські С. М.</i> Сутність дозвілля для людей похилого віку.....	49
<i>Комарова Н. В.</i> Координована інтервенція як умова успішної реабілітації душевнохворих у соціумі	51
<i>Латій Є. В.</i> Цінність ментального здоров'я в соціальній взаємодії	53
<i>Левченко Є. М.</i> Потреби людей похилого віку як об'єкт соціальної роботи	55
<i>Лукащук Д. Д.</i> Соціальна робота з особами, які мають ігрову залежність	56
<i>Малиновська Н. Л.</i> Благодійна діяльність як особливий вид соціальної взаємодії в умовах соціально-економічних викликів	60
<i>Мартиненко О. О.</i> Досвід соціально-педагогічної діяльності у сфері дозвілля молоді в країнах ЄС	64
<i>Медведєва А. В.</i> Соціальна робота з неповнолітніми правопорушниками як складова системи ювенальної юстиції.....	67

Пілієва В. Р. Особливості соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального оточення.....	69
Посоленик І. М. Самотність як соціальний феномен людського буття.....	71
Ромашевський О. А. Ідеальний та реальний імідж професії «Соціальна робота».....	73
Рубаненко Г. С. Особливості формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи.....	76
Сай Д. В. Радикальна соціальна робота: історія становлення та ситуація в Україні.....	78
Співак А. В. Досвід підготовки соціальних працівників у Німеччині.....	80
Степаненко С. І. Значення ортобіозу в системі соціально-педагогічної роботи.....	84
Сургова С. Ю. Стресостійкість як показник менеджерської компетенції керівника соціальної сфери.....	85
Федчишина Ю. В. Проблеми прийому на роботу осіб з інвалідністю.....	88
Фещак Д. В. Соціальне здоров'я молоді як фактор успішної соціалізації.....	90
Чубук Р. В. Значущість і контекстність етики соціальної роботи.....	92
Юрченко Н. С. Теоретичний аналіз поняття «лідерський потенціал».....	95

СЕКЦІЯ: УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У РОБОТІ З СІМ'ЯМИ

Босюк В. А. Соціально-медичний супровід дітей, які зазнали насильства в сім'ї.....	98
Бутенко А. І. Основні види дитячого мобінгу в школі.....	101

Гузар І. М. Сучасні методи вирішення сімейних конфліктів	104
Діденко І. В. Інформаційний супровід як чинник успішності впровадження інституту наставництва над дитиною в Україні	106
Дубей В. О. Формування економічної культури дітей старшого шкільного віку.....	108
Зайцева О. О. Гра як засіб зниження агресивності важковиховуваних молодших підлітків в умовах загальноосвітньої школи	110
Палагнюк Ю. В. Соціальна робота з дітьми в прийомних сім'ях в умовах демографічних викликів: приклад Великобританії для України	112
Попова Т. С. Соціальна підтримка сім'ї та дитини в об'єднаних територіальних громадах	113
Січинська І. М. Громадська активність молоді в сучасних соціально-економічних умовах	116
Сухоруков В. І. Соціально-психологічна підготовка батьків до прийняття дітей у прийомну сім'ю	117
Томова Я. М. Структурні та функціональні проблеми молоді сім'ї.....	119
Файчук О. Л. Особливості соціальної роботи з жінками, які мають намір відмовитись від новонароджених дітей.....	123
Цветков М. Досвід Ізраїлю з подолання і профілактики насильства в сім'ях	124
Бітлян О. К., Орел А. К. Реалізація технологій STEM-освіти на уроках природничого циклу	127

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактори *Р. Грубкіна, Я. Котенко*.
Технічні редактори, комп'ютерна верстка *Н. Хасянова*.
Друк *С. Волинець*. Фальцювальні-палітурні роботи *О. Кутова*.

Підп. до друку 12.11.2018.
Формат $60 \times 84^{1/16}$. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 7,67. Обл.-вид. арк. 7,44.
Тираж 64 пр. Зам. № 5597.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел. : 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

